

~~50881~~

MAGYAR ÍRÁS

IRODALOM - MŰVÉSZET - KRITIKA

KAZINCZY KIADÁS

IV. ÉVFOLYAM

1935. MÁRCIUS

3. SZÁM

MAGYAR ÍRÁS

Irodalmi, művészeti, kritikai társadalmi folyóirat és figyelő.
Megjelenik július és augusztus kivételével minden hónapban.
Kiadja a szlovenszkói Kazinczy könyv- és lapkiadó szövetkezet, Tornalja.
Előfizetési ára egy évre 80.— KČ, 18.— P., 400.— lei, 144.— dinár.
Egyes szám ára 8.— KČ, 2.— P. 40 lei, 15 dinár.
A Kazinczy Könyvbarát Társaság tagjai tagdíj fejében kapják a lapot.

A kedvezményes előfizetésről felvilágosítás a boríték 3. oldalán

IV. évfolyam 3. szám 1935. március

TARTALOM

Oldal

JUHÁSZ GÉZA: Tudomány vagy csillagjóslás	1
MORVAY GYULA: Jó is lenne	15
BALOGH ADÁM: Szeredái Mózes	16
ZALAY GYULA: Kerültelek	22
ZSADÁNYI MÁRIA: A krumplileves	23
SÁNTHA GYÖRGY: Augusztusi éjszakán	28
KODOLÁNYI JÁNOS: Majális	30
MIHÁLY LÁSZLÓ: Jaj, eltikkadt	40
SURÁNYI MIKLÓS: November 3	41
TELEK A. SÁNDOR: Tavaszi kép	81
KOSSÁNYI JÓZSEF: Itt maradtam	82
FÉJA GÉZA magyar irodalmi szemléje	83
ZAPF LÁSZLÓ: Erdőházi Hugó: Életkének életről	92
SZ. V.: Isten dicséretére (Oszvald Dániel versei)	96
EGRI VIKTOR: Aki Adyt inspirálta	97
SZITNYAI ZOLTÁN: Balassi Bálint és a selmeciek	102
JÁN SMREK: Esemény (Sipós Győző fordítása)	108
ZAPF LÁSZLÓ: Emberi vagy társadalmi ideálok	110
ESTÓK GYULA: Egy akadémikus ankét margójára	117
Színház, film, zene	122
A Csehszlovákiai Magyar Dalosszövetség dalos- induló pályázata	128

- (1. Egy lámpaláz története. 2. Az eddigi irodalomtörténeti módszerek. 3. Az irodalom „célja”. 4. A romantikus irodalomtörténetírók. 5. A pozitivisták. 6. A szellemtörténeti iskola. 7. Tudomány vagy csillagjóslás?)

1. Egyszer írók előtt kellett az irodalomtörténet módszereiről beszélnem. Elképpedtem magamon, mennyire fölizgat ez a megbízás. Dohogtam, hogy ezt a hálátlan tárgyat rótták rám. Érdekli-e az élőket a hullaház? Az írókat a költészet temetője: az irodalomtörténet? Valóságos lámpalázat kaptam. Vajjon éreznek-e ilyesmit, ha historikus létemre államférfiakat kellene tájékoztatnom a történelem módszeréről?

Ez a félszeg zavar adta a végső lökést az itt következő kísérlethez. Beszámolok róla, mert tiszteltem a kutatók őrangyalát, a véletlent. A világnak az a mélyebb lényege szól általa, amely túlvan értelmünk határain. De lámpalázias megbízatásom csak egy volt számtalan más véletlen közt, ha a legdöntőbb is. Az irodalomkutatók rendesen szakfolyóiratokba, egymásnak dolgoznak. Én legtöbbször diákokkal és a „nagy közönséggel” kerültem szembe, alapfogalmakat magyaráztam. Míg menél igénytelenebb föltalalási módon törtem a fejem, újra meg újra elülről kellett kezdenem az irodalomtörténeti gondolkozást. Sok minden magam előtt is új világításba került. Könyvem nem egy helyén valószínűleg nyoma van, hogy nagy része hallgatóságnak, nem olvasóknak készült, életsükséglet hívta elő, nem az íróasztal.

Lépten-nyomon éreztem, milyen „fiatal” az irodalomtudomány, különösen a történetíráshoz viszonyítva. Ez azért meglepő, mert az irodalomtörténetet a történelem alfajának képzelik. Azt hinné az ember, elég, ha a fiatalabb kölcsönveszi öreg bátyja rég bevált munkamódszereit. Az irodalomtörténet meg is tette ezt, de ugyancsak kevésre jutott vele.

A történelem úgy él a köztudatban, mint ragyogó képtár: csupa jól csoportosított tömegjelenet, mesterien megoldott egyéni arckép. Kit ne vonzana, hogy neki is jut majd ebben a gyűjteményben akármilyen szerényke hely? De az irodalomtörténet, főleg amit nálunk így hívnak, minduntalan fölviszolyogtatja az íróban Ady borzongását: „amíg nem rubrikáztok, addig: vagyok”. Temető ez, a legijesztőbb, ahol nyílt sírokban, nem a legbalzsamosabb illattal, szorgalmas férgek örlik a költőről a húst, mígcsak holt kőként szét nem omlik a símára csiszolt csontjai. Melyik író gondolna szívesen erre a helyre? Kit érdekel a hullarágás módszere?

Az a kérdés, lehet-e végleges rossz véleményünk erről a kiskorú tudományról? A történetírás is elkövetette a múlt század második felében azokat a botlásokat, amelyek az irodalomtörténetnek veszett hírét költötték, még sem pusztult bele. Ha pillanatnyi elmezavarában nyers adathalmazt árusított is tudomány gyanánt, senki nem kételkedett, hogy ha idáig voltak, ezentúl is lesznek mesteri történetírók. Csak az irodalom történetnek ártott meg a pusztá ténygyűjtés annyira, hogy ma csodával határosnak tartják, ha elfogadhatóan meg tudja oldani a föladatát. Ez a lekicsinylés érthető: az irodalomtudomány még eddig a saját módszeréhez sem jutott el.

2. De vajjon módszer-kérdés ez? Kell az irodalomkutatónak sokat okoskodni? Aki nem céhbéli, ma is úgy képzei, hogy a legeszményibb irodalomtörténet egy pompás tanulmánysorozat, tizenöt—húsz esszé valamelyik nép legnagyobb íróiról. Csupa egyéni arckép, — a többi nem érdekel. Igaz is, hogy effélékkel kezdődött az irodalomtudomány: egyes költők életét, alkotásmódját, jellemző nyilatkozatait adomázgatta el. Sőt ma is az életrajzok közt találhatók tudományunk csúcs-teljesítményei, akár az írók külső-belső fejlődésével, akár inkább műveikkel foglalkozik. De ha az alfa nem lehet más, mint az alkotó egyéniség, hogy az omega is az legyen, ma már a legelfogultabb anarchisták sem hihetik.

Ma a másik határeset divatosabb: valamilyen közösség tolmácsának tekintjük a költészetet. Ezelőtt az író önálló naprendszer középpontja volt, most koreszmék, külföldi irányok bolygója, fajok, osztályok holdja, s hálát adhat az Istennek, ha kiszámíthatatlan üstökösnek ki nem kiáltják, mert addig zavarja az irodalomtörténetírók „rendszerét”, míg meteorszilánkokká nem robbantják, csak annyit kegyeskedvén észrevenni alkotásai-ból, amennyi elméletük, elfogultságuk gőzkörén pár pillanatra átsuhan.

Önmagában mindkét eljárás tökéletlen, az egyé-
nekben látó épúgy, mint a közszellem-kutató. Ki
is alakult egyesítésükre valamilyen gyakorlat,
mióta csak igényt tart az irodalomtörténet a tudo-
mány névre. Korszakokra osztják az anyagot, s
mindenik kor külön bevezetést kap. Ez afféle ve-
gyesbazár: a politikai eseményektől az iskolák
tantervéig, az írók tiszteletdíjáig minden megta-
lálható benne, csak rendesen a kor lelke, a köl-
tők szándéka nem. Mikor ilyen módon kielégült

a kollektív étvágy, az individualistára is sor kerül: következnek az egyéni arcképek. Kár, hogy ezeknek édeskevése közül van a bevezetéshez, az egyes korszakokat meg épen semmi nem fűzi össze. Ez az eljárás nem érezteti, hogy az irodalom egységesen tovahömpölygő áradat, s a korhatárok csak hidak lehetnek fölötte, ahonnan szétlathassunk a hullámokon. A bevezetés e helyett gáttal rekeszti el egymástól a korokat, tavakra szaggatja a folyót, úgyhogy az csak vékony repedéseken szivárog végig úgy-ahogy az egész „tudományos” rendszeren. Ez a módszer részletösszefüggésekért holt ágakká mocsarasítja ez egységes élő vizet.

Hiába aztán minden anyaggyűjtő buzgóság, a iegönfeláldozóbb is. Az adatok lélektelenek, pedig a történelemnek az élet melegét kellene árasztania. Legreménytelenebbül épen az adatgyűjtő irodalomtörténet halott, mert tárgya, az irodalom csupa sűrű, fölfokozott élet. A korjellemzés maga nem éreztetheti az összefüggést, ha az egyes arcképek nem éreztetik. A bevezetés csak színpadi keret, — hasztalan állítjuk bele szép szobortesttartásban az írókat: minél lenyűgözőbb az író, annál kevesebb figyelmünk marad a keretnek.

Nem kisvárosi műkedvelők állókép-sorozata, nem színpadi melodráma az irodalom, hanem filmszallag, mozgalmas jelenetsor, folyton változó háttér előtt. A nagy írók mint egy Liliputba tévedt Gulliver-csapat tornyosodnak föl a mozivásznon, századok távolából nyújtanak egymásnak kezét, lábuk alatt pedig ott kavargó szövevényes fűzértáncban vagy tébolyult marakodásban a kis írók tömege. Föl-fölkapaszkodnak a nagyokhoz, koronkint meg azok kuporodnak közéjük. Felöltik a picik jelmezeit, azok viszont az ő óriás sarúikban

botorkálnak előre. Hollywood minden készüléke, rendezői fogása elég-e, hogy ezt a tarka végtelen játékot megrögzítse? Az eddigi irodalomtörténeti eljárások alígha.

3. A bevezetések külön veszélye vagy ügyetlensége, hogy olyan dolgokat hangsúlyoznak, amelyek nem tartoznak az alkotás lényegéhez. Furcsán hangzik, de az emberiség ma sem tudja, hova sorozza az irodalmat. S ebben a fogalomzavarban alighanem maguk a költők a főludasok. Még Arany is azt mondja versíró tanítványának, Tisza Domokosnak, hogy ha felnő, a haza „komolyabb munkásságot” kíván tőle. S ez nem bajusz alatti sunyítás, Arany nem azt akarja vele az úri műkedvelő tudtára adni, hogy nem veszi komolyan a rímgyakorlatait. Nem, ő szintén meg van győződve, hogy az államférfi komolyabb dolgot művel, mint a költő. Ma is írók légiói minősítik tűzrevalónak a nem politizáló műveket, s aki közülük az ellenpártot ócsárolja, még türtőzteti magát, de ha az elefántcsonttorony jut az eszébe, vérbeborul a szeme.

Schiller szintén cifrát téved azzal az ötletével, hogy az irodalom s egyáltalán minden művészet: játék. Ha játék, játék az egész világ. A művészet, s leggazdagabban az irodalom, a teremtés folytatása. Petőfinek igaza van: „Ott, ahol megszűnik az Isten világa, új világot teremt mindenhatósága.” Legjobban a játszó ember, a művész hasonlít a játszó Istenhez. Akármennyire fütyöl a művészet a földi korlátokra, nem a szellem fölös gőzének kisüvítése, hanem életforma, mégpedig a legteljesebb, mert a legkevesébbé akadályozott. Hiszen csak a belső gátlás számít, míg a mondanivaló testet nem ölt a papíron. A külső érvényesülés nehézségei nem lényegesek: minden cenzúrát ki

lehet játszani, vagy ki lehet bőjtölni. A remekmű szívósabb életű, mint a legtartósabb rémuralom. S a művészet célja, ha mindenáron célt keresünk benne, hogy a világot gazdagabbá tegye, gazdagabbá: a pusztá létezésével. Az a haszna, hogy: van:

Csakhogy amilyen egyszerű ez a tétel, annyira idegenkednek tőle épen maguk az írók. A társadalom mindíg kiró rájuk valami gyakorlati föladatot, egyszer a hitélet mélyítését, az erkölcsök nemesítését, máskor a nyelvfejlesztést a nemzeti érzés ébrentartását, a társadalmi felelősség tudatosítását. Mindezt vállalják és el is végzik az írók: boldogak, ha szárnyas lovukat taposó malomba foghatják. De mikor már rég babonává süllyedt a hit, ostoba előítéletté az erkölcs, amelynek hirdetése állítólagos főkötelességük volt, a remekmű még mindíg remekmű. Önmagában van az értéke, nem a ráhárított társadalmi megbízatás teljesítésében.

Talán ez a megbízás a köldökszínór, ez köti az alkotót korán át az élő élethez, ez árasztja tele vérrel műveit. A közömbös kortársak figyelmét is az időszerű mondanivaló csalja lépre. De ha létrejött a műremek, hasztalan áll elő a filozófus, hogy lemérje eszmegazdagságát, hiába kéri tőle számon a nacionalista a csatadalokat, mindez elég ugyan a türelmes bevezetésekben, de alig fontosabb, mint a süldő lány igénye, aki nem adja elismerését a hősnő esküvőjénél olcsóbban.

Nem azt teszi ez, hogy nem volna jogos a művön bármilyen szempontú vizsgálat. De sem az eszmétörténet, sem a tárgy- vagy hatáskutatás, sem az erkölcsi, nemzeti bírálóat vagy az osztályszempontú magyarázat nem mond többet, mint az

irodalomtörténet akármelyik más segédtudománya. Csak az a kár, ha az ilyen nagyhangú segédtudomány teljes jogú irodalomtörténetté fújja föl magát, amint ma a divat, mert könnyen hitelt adnak neki s az irodalomtörténetről azt képzelik, nincsenek is saját föladatai, maga is csak segédtudomány.

4. Az igazi irodalomtörténet a 19. század hajnalán született, kovással a romanticizmus nemzeti történet szemlélete után. Alig jött világra, belefektették a nacionalista történetírás még ki sem hűlt bölcsőjébe. Mikor beszélni kezdett, agyonvédelgetett bátyja hanghordozásával szólalt meg. A rázáporzó dicséret aztán úgy elbódította, hogy eszébe sem jutott, mi lenne, ha megtalálná saját nyelvét. Átvette a történelmi kereteket, lemondott jelenségei önelvű osztályozásáról. Működése jórészt ma is történelmi: az egyes írók életrajzát, műveik keletkezését kutatja, egy-egy kor szellemének föltárását vállalja irodalmi termékek alapján. Értékelésre ritkán fanyalodik; ha már nem kerülheti el az esztétikai állásfoglalást, egységes mérték híján zavaros halandzsába fog. A „hivatásos” irodalomtörténetíró, hibátlan mondatokban, akárhányszor a középiskolai magyar órák legsötétebb pillanatait idézi föl; egyazon tétovasággal „jellemzi” a költő „izzó” hazaszeretetét; „tősgyökeres” nyelvét és más közjókat, láthatólag föllelegezve, mikor túljut a keserves föladaton s megint a középkori szerzetesreformra vagy a 19. század könyvstatistikájára terelheti a szót.

Őszintébb lelkek meg is vallják, hogy az esztétizálás nem a „komoly” irodalomtudomány föladata. De hát mi a föladata? Mikes ángyáról vagy Vörösmarty ecetes boráról adjon-e számot vagy inkább iparkodjék közelhozni a mai lélekhez Mikest és

Vörösmartyt? S hozhatja-e közel korszerű átértékelés nélkül? A mai tudós mintha olyan pénztári ellenőr volna, aki utána számolás helyett lemásolja az eléterjesztett üzleti mérleget. Az ilyen elődtisztelő ellenőrt kirúgnák, de az elődtisztelő irodalomtörténetíró, ha nem vigyáz magára, leépítő korunkban is egyetemi katedrába pottyan.

Hiszen az úttörők meg is érdemlik a tiszteletet, bátor legények voltak, vállalták az ítékezés kockázatát. Toldy Ferenc annyira érvényesítette a maga romantikus ízlését, hogy a realista esztétika diadala után siettek is elfeledni. Első irodalomtörténetünket ő alkotta meg. Már ő kijelölte közismert korhatárainkat. Csupa történelmi évszám: 1526, 1606, 1711. Még fokozta az irodalomtörténet história-jellegét Beöthy; könyve címében sem titkolta, hogy főleg a nemzeti tartalom érdekli. Legalább nem árult zsákbanacsát. Az ő találmánya a nemzeti irodalomtörténetben a fából vaskarika elnevezés: nemzetietlen kor (1711—1772). Ebből mégis kiderült annyi, hogy az irodalom csak a sajátbőrében fér el repedés vagy lötyögés nélkül.

5. Taine hatalmas erőfeszítéssel megmutatta, hogyan lehet korbevezetési mozaikok helyett az irodalom összefüggő életét ábrázolni. Nálunk csak Bodnár Zsigmond vállalkozott ilyesmire. Több mint negyven éve egységes szempontból munkálta keresztül irodalmunk egész anyagát. Írónak sokkal szürkébb, mint Taine, az alakítás belső csínjábínyját távolról sem ismeri annyira. Régi irodalmunk túlrészletezésével ki is fullasztotta az érdeklődést, úgyhogy csak Katona Józsefig jelent meg a kísérlete. Mégis teljes figyelmet érdemelt volna, de éppen a szakemberek kiáltották ki fantasztának.

Bodnárt nemcsak az egyes írók érdeklik. Vilá-

gos látomása van irodalmunk egész fejlődéséről. Sok találó finom megállapítással tapogatja ki az íróegyénségekből a kor közös vérlüktetését. Sajnos, ha erényei nem mérhetők Taine-hez, hibáiban osztozik: mindketten anyagi okokból magyarázzák a szellemi jelenségeket. Taine a nagyüzemesíthető környezetelmélet apostola, Bodnár meg a hatás, ellenhatás hullámvasútján robogtatja végig irodalmunkat, hol fizikai, hol esztétikai értelmet adva az akció és reakció fogalmának. Másik közös bajuk, hogy világ magyarázók: filozófusok, nem irodalomtörténetírók, — különösen Bodnár. Szerencsétlenségükre éppen az irodalom lehet legkevésbé igazolni gépies tételeiket.

Ha Bodnár hatáselmélete hatástalan maradt, Taine-nek még kevesebb öröme telnék világsikerében. A legkitartóbb hullarágókat ő szabadította az irodalomra. Addig elemezte a műalkotást, míg a mű alkotóستul együtt el nem tűnt. Nála az egyéniség egy összeadásművelet végösszegévé jelentéktelenedett. Vedd a faji eredetet, tégy hozzá két kiló családfát, negyedmázsa korszellemet, ugyanannyi tájhatást, másfél frank árú ókori remiszcenciát vagy ami éppen szükséges: — máris kész Shakespeare, vagy Byron akit parancsolsz.

Hogy lobogott föl egyszerre minden doktori ambíció. Hogy kezdett búvárolni minden érzéketlen szorgalom! Rendjén is volna ez, hiszen építeni csak anyagból lehet: márványból, betonból, üvegből vagy vályogból. De a mi derék köfejtőink és téglavető cigányaink palota-tervező göggel potrohosodnak a világban, ha sikerül nyersanyagukat egyenlő rakásokra szétteríteni a mezőn. Ilyen anyagrakás Pintér irodalomtörténete is. Mint teljesítmény minden magasztalást megérdemel. Nagyobb irodalmakban az ő vállalkozását egész

hadosztály tudós közmunkájával lehetne csak végrehajtani, — természetesen Pintér szerkezeti és fogalmazási egyöntetűsége, szabatossága nélkül. De több cím még sem illeti, mint: irodalomkutató segédkönyv. Rengeteg időt, munkát megtakarítunk vele, moccanni sem érdemes nélküle. Csupa megbízható adat, akár egy logaritmustábla. Milyen eszményi teljesítmény lett volna a pozitívizmus korában!

6. Csakhogy a pozitívizmust azóta hátraszorították a szellemtörténészek. Ez a csoport kevesli az adatközlést, eleven szempontokra törekszik, olvasmánynak is érdekes. Mégsem megfoghatatlan, miért éri több támadás a tagjait, mint mondjuk Pintér. A szellemtörténész fölcsiklandozza az étvágyat, de még nem tudja kielégíteni. Új néven, ízlésesebb tálalással a régi fogásokat rakja elénk. A konyha most is a szokott megbízható pozitívista, csak nagyobb kondérokban főz, hogy a kollektív gyomorkorgást elcsitítsa. Nem egyénekben gondolkodik, hanem korokban, mint Bodnár és az azóta fölkapott német kutatók.

Valamennyi ilyesfajta munkánk közt legnémetebb a Thienemann Tivadaré, Az Irodalomtudomány Alapvonalai. Az irodalmi tudat fejlődésrajzát ígéri, rendszeralapot keres az összes irodalmak számára. S végül is ott ragad egy külső technikai szempontonál, hogy az irodalom először szájhagyomány, később kézírás, végül nyomtatás útján terjed. Sok kitűnő részlete dacára mint rendszer legföllebb alcímekben használható. Már értékisíti is Farkas Gyula. Az ő irodalomtörténete felét korbevezetések töltik ki: ugyanazon a folyamatsakazon kétszer ladikoztat végig, előbb egy ütemben, aztán kikötve minden jelentős írói teljesítmény előtt.

Ennél az elnagyolt műnél jóval értékesebb Farkas két monográfiája. Mindkettő néhány környezettényezőt modernígyénesít. Romantika-története a tájleket vizsgálja, meg hogy melyik írók mi-féle felekezetnél anyakönyveztek. Fialat Magyarorszáa a nemzedékellentétet mutatja ki a negyvenes évek kortárs írói közt. Bármennyire szellem-történész, nem hangsúlyozódik nála, hogy a lélek nem viasztábla, amelyre akármilyen kúsa benyomás rábélyegződhet, hanem királyi fogadó terem, ahova az udvarmester, az öntudat csak azt bocsátja be millió jelentkező közül, aki neki tetszik. Nincs dogmatikus miljö, sem felekezet, sem társadalmi osztály, sem kor. Ugyan-ebben a családban két testvér akár két ellentétes világ lehet, mint a Kisfaludyak. Farkas ezt eredeti módon veszi tudomásul: a nehéz eseteket, a kivételeket alig említi. Romantikátörténetéből így marad ki például Csokonai és Katona alakja.

Különben azt mondhatnám, ez a kihagyás elv-szerű Szellem-történészeink közt lábrakapott ba-bona, hogy a nagy írók nem kell számbavenni, mert nem jellemzi a kort. Tegyük föl, ez igaz, — akkor is: mi fontosabb az irodalomtörténetírónak? A korjellemzés vagy az irodalom, amely első sor-ban mégis csak a nagy író? Épen a korkutató szel-lem-történésznek ajánlatos, hogy a lángészt állítsa középpontba. Minél jobban behatol egy kor szel-lemébe, eszméibe, ízlésébe, annál inkább fenye-geti a veszély, hogy ezekkel méri az írókat, ön-magával méri a kort, teljes viszonylagosságba vész. Ettől óvnak meg a nagy írók. Ők körülbelül egy szinten állanak és, aki hozzájuk viszonyít, re-mélheti, hogy eredményei nem lesznek relatívak.

De nem is igaz, hogy a nagy író ne fejezné ki a korát. A középszer túlbecsüelését az okozza,

hogy a tömeg észjárását csakugyan az epigonok fejezik ki. De miért? Mert a tucatíró is, közönsége is az előző kor nagyjaitól tanult látni, gondolkozni. Mi értelme, hogy Petőfit kihagyjam s kárpótlásul Szabolcskát elemezzem halálra? Mellőzheti az ásványtan a mármarosí gyémántért a Koh-i-noort? Kilencszáztíz körül több ember tartotta költőnek Szabolcskát, mint Adyt. Mégis, melyik fejezte ki teljesebben a maga korát?

A igazság is, az értékelés kötelessége is azt parancsolja, hagyjuk a tárgyalás középpontjában továbbra is a nagy írókat. Az a szokott ellenvetés, hogy róluk már mindent elmondtak, súlytalan. Ha valami sohasincs lezárva, a remekmű sorsa az. Tinódi értékelésén Toldy óta betűnyit sem kellett változtatni, Balassában minden kor nemcsak a maga örökemberi arcát találja meg, hanem múlt törekvéseit is belemagyarázhatja.

Nálunk idáig Horváth János közelítette meg leginkább az eszményi irodalomtörténetet. Konzeratív ízléskorlátain belül jó ítélőérzék vezeti. Érdeklődése tisztán irodalmi. Nemzeti, felekezeti, társadalmi, bölcséleti szempontokat nem hajkurász ott, ahol ilyesminek nyoma sincs. Magyar irodalmi szociológia ez, kétségbevonhatatlan az. De még benne is kísért a pozitívizmus. Szerinte az irodalom: író és olvasó viszonya, viszony, amelyet a mű teremt. Kitűnő formula ravasz fejtörők megoldására, irodalmi alkotás-e egy remekmű, amelyet senki sem olvas, de aligha lényegesebb, mint hajnal-e a hajnal egy lakatlan szigeten. Irodalmi szociológia ez, kétségbevonhatatlan az igaza, de annyit sem mond, mintha ezzel állna elő valaki: a kapitalizmus a tőkés meg a koldus viszonya a pénz segítségével.

Horváth sokkal vérbelibb irodalomtörténetíró,

semhogy sokat törődnék önmeghatározásával. Mai szellemtörténészeinkre általában jellemző, hogy amit elméleti alapvetésükben új szempontként kifejtenek, tárgyalás közben hamarosan megfeledkeznek róla. Hogy ez mekkora szerencse lehet, legújabbán Szerb Antal teljes irodalomtörténetét igazolja. Ez társadalmi alapon áll, minden kor alkotásait a vezető osztály, a papság, a fő és köznemesség stb. szelleméből magyarázza. De mennyi csűrészcsavarással jár ez. Petőfitől Arany haláláig például nemesi-népi irodalomról beszél. A szociológiát ő is bevezetésekbe bújtatja, aztán következnek az egyes írók, vagyis Petőfi korában három nemesi-népi báró: Jósika, Kemény, Eötvös, aztán két vagyonos és bocskoros nemes a következő sorrendben: Jókai, Petőfi, Arany, Madách. Ezt a csoportosítást épűgy nem értem, mintha a történetíró először számolna be Világosról, aztán a szabadságharcról s végűl rákanyarodna március 15-re is. A fejlődési sorrend, a föllépés, a hatáskifejtés egymásutánja: Jósika, Eötvös, Petőfi, Jókai, Arany, Kemény, Madách. A bevezetések még valamennyire indokolják a szociológiai címszavakat, az egyes portrék olyan lazán vannak a könyvbe illesztve, hogy kicsi híján egy társadalomtudomány ellenes folyóiratban is közölhetők volna. A heteronómia kétszeresen megbosszulja magát, sem társadalmi, sem irodalmi fejlődésrajznak nem hű a munka. A pozitivista földszint után még mindig szellemtörténeti félemeletről van itt szó, bármily kitűnőek az egyes tanulmányok s gazdag-szempontű az egész könyv.

7. Vagyis: az eddigi irodalomkutatás olyasfajta hidrológia, amely a vízsodor belső élete helyett azt figyeli, milyen partok közt suhan a folyó. Engem a partból csak annyi érdekel, amennyi a hul-

lámokon tükrözik. Inkább a víz összetételét keresem, az irodalom úgynevezett „faji” ízeit. S még valamit: a korok változó szélirányát. Ezek a légáramlatok közösek Európa-szerte, világszerte. Fényt hoznak és esőt, földuzzasztják vagy jég alá börtönzik az irodalmat, amelynek hordalékából a nagy költők körül hol magányos, hol csoportos szigetek rakódnak le. S a szigeteken királyi sudárral vagy csenevészeken fölnövekszik a mű.

Faji erők, világirodalmi hatások, írók és művek: — a négy közül erre a könyvre az első kettő is elegendő. Az imént leszóltam a bevezetési módszert, hadd vezekeljem le azzal, hogy most nem is adok többet, mint egy csomó egymás mellé rakott bevezetést: névtelen irodalomtörténetet. Irodalmunk főirányai, — így is nevezhetném ezt a kísérletet. De pontosabb, ha már a címben a korhullámokat hangsúlyozom. A könyv címe: Irodalmunk Korhullámai. Főleg ezekről lesz itt szó. Faji alapvonásaink egy fejezetben összegezhetők, hogy aztán mit módosítanak ezen a koráramlatok, külön-külön kell majd bemutatnom.

Kiinduló pontom magától értetődik. Az irodalom önálló szervezet, külön világ: a beléhullt benyomásokat saját törvényei szerint dolgozza föl. Hatnak ugyan rá az élet összes nyilvánulásai, földünkre is hatnak a távoli csillagok. De az irodalomtörténet ne kapkodjon politikai, társadalmi, gazdasági magyarázatok után, míg meg nem leli a jelenségek belső, irodalmi okát. Meg kell találnia, mert addig tudománynak alig különb, mint a csillagjósolás, amely az égitestek mozgásából magyarázza a keresztes háborút.

Debreczen

JUHÁSZ GÉZA

JÓ IS LENNE...

Jó is lenne számot adni magamról, de paraszt vagyok,
ki sohasem készül el életével, mert új termést vár
és a halált magában hordja, de ki is csókolja.
Most számot kell adnom, most számot adok.
Bennem van virágzás öröme, paraszt vagyok,
ki bír, ki duzzadt-erejű,
de bennem szorul a halálfélelem is: számot adok.

Áldott a mező, áldottak a barmok,
szelek és mocsoxtalan felhők is szűzek,
csak ez a sors tépázott, csúnya foszlány.

Áldott a bezúduló új levegő, mi beteg csírák dögleszt,
áldott a remény, hogy egyszer nevetve kelünk,
ezért sokszor kihörpintem nyögösségem óborát.

Erjedésnek, csírának vagyok képe, sohasem készülök el
életemmel:
új termést várok és nem asztalogok be mindjárt,
reszketve nézem: milyen is a kéve?

Bennem van virágzás öröme,
de bennem szorul a halálfélelem is.

MORVAY GYULA

Régi idők szellője százéves történet foszlányait hozza elélem.

Megelevenedik előttem egy gyerekkori emlék, amikor egy száz évvel ezelőtt megindult történetnek utolsó akkordját láttam.

Nagy temetés volt a csendes Mester uccában, olyan, amilyet én még addig nem láttam. Kivc-nult a tűzoltóság is és számomra az volt a legúj-donságosabb látvány, hogy a koporsóra egy tűz-oltócsákót helyeztek és a halottas kocsi mellett hat tűzoltó lépkedett égő fáklyával, pedig akit temettek, az egy galambősz hajú, Kossuth szakál-lú, igen csendes, lassú járású szekeresgazda volt.

Nagy portája, sok gyereke volt az öregnek, akik között velem együtt játszó is akadt még, pe-dig unokái is voltak már olyanforma idősök.

Ennek az öreg szekeresgazdának történetét akarom most elmondani, ahogy azt később hal-lottam.

Komáromi hajóácsok jártak odafent Trencsén vagy Túróc megyében és dereglyéhez való anya-got vásároltak. A kiválasztott fát, deszkát, mi egyebet mindjárt tutajra rakatták és vele együtt ereszkedtek napokon át a Vágon lefelé.

Egyik napon, csendes, holdvilágos alkonyatban halászlét főztek épen vacsorára. Olyat, amilyet csak a komáromi halászok, meg hajóácsok tud tak igazán jól főzni.

Most persze azt gondolhatja valaki, hogy egy kissé félrebillent a történetem szavahihetősége, mert a tutajon annyi száraz faanyag van, hogy

azon nem lehet nyitott tűz fölött bográcsban halászlét főzni.

Hej pedig dehogy nem! Körültekintő, óvatos emberek megtalálják mindennek a módját. A halóácsok pedig mind igen higgadt, óvatos emberek. Különösen Dömötör Agoston uram, aki már végigjárta néhányszor a Vágot meg a Dunát is Orsováig. Ő főzi a halászlét, amit nem szabad keverni, hanem csak úgy lötyögtetni néha a bográcsban. Aztán fakanállal kóstolja meg, van-e benne só, paprika elegendően?

Terelmes Pista, a fiatalabbik utas meg a kormányrúddal foglalatoskodik és közben szép bariton hangon énekli a komáromi halásznótát:

„Hej, halászok, halászok,
Mit fogott a hálótok?
Nem fogott az egyebet:
Piros szárnyú keszeget.

Hát a keszeg mit eszik,
Ha a bárkába teszik?
Nem eszik az egyebet:
Vöröshagymát, gyökeret.”

Messze hallatszik a dal az esti csöndben s a parti füzesek mintha visszhangot is adnának itt-ott egy-egy szótagra.

De most mintha nemcsak visszhangot suttognának a fűzfák. Élesebb hang süvölt ki közülük.

Terelmes Pista abbahagyja a nótát és a part felé figyel. Majd átkiált Dömötörhöz:

— Bátyám uram, hallgasson oda, mi zaj az ott a fűzek közt?

Hallgatóznak.

— Hallod, ez gyerekírás, véli Dömötör uram. Még pedig csecsemő.

Egyszerre megrezdül a szíve mindakettőjüknek. Családos emberek, nekik is van otthon gyerekük. Hazaszáll mindakettőnek a gondolata.

Terelmesből kiszakad a felkiáltás:

— Nem lehet ezt hallgatni így tétlenül. De mit tegyünk?

A halászlé megfőtt, a tűz már csak pislogott. Dömötör uram betakarta a paraszat néhány lapát előre odakészített földdel, aztán a tutaj végére ment és rendelkezett.

— Átveszem a kormányrudat, te meg menj ki a ladikkal a parta. Nézd meg, mi van ott? Alacsony a víz, lassan haladunk, utolérsz, ha jól megfogod az evezőt.

Nem kellett kétszer mondani, olyan készséggel ugrott Pista a kis ladikba. Dömötör utolsó szavai már az evezőcsapások nyomán felloccsanó víz zájába merültek.

Hamarosan parthoz ért. Megkötötte a csónakot egy parti fűzfához, hallgatózott s a parton futva indult a gyerekhang irányába. Rátalált könnyen. A holdvilág is segített. Egy vízbehajló fűzfa ágai közt ringott a víz színén egy kicsike kis teknő. Onnan jött a hang.

— Ej, az anyád...!

Bizony nem valami illedelmes szavak voltak azok, amiket Terelmes István első meglepetésében kiszalajtott a száján. Körülnézett, de a sötétben, a gyér holdvilágnál senkit sem látott a környéken.

— Hej no, ki van itt a közelben?

Nem válaszolt senki, csak a teknő lakója ordított tovább. Pista belátta, hogy hiábavaló a további kiabálás. Belegázolt a vízbe, kiszabadította

a teknőcskét az ágak közül, kivitte a partra és sietett vele a ladikhoz.

Csak amikor már erős evezőcsapásokkal vitte ladikját lefelé a folyó sodrában, akkor vette fontolórra, hogy mi történt? Elhozott egy csecsemőt, aki itt fekszik előtte a csónak fenekén, valami rongydarabokba pólyálva egy kis teknőben és sir most is torkaszakadtából.

De mit tehetett volna egyebet? Ott nem hagyhatta ezt a kis tehetetlen jószágot. Látnivaló, hogy kitették, pusztulóra hagyták ott. Árvíz nem hozhatta, mert most alacsony a víz.

Az anyja? Hol lehet, ki lehet az anyja? Az tette őt a vízre, hogy eleméssze? Bizonyosan azért, hogy a szégyenét takarja. De nem, ez nem lehet, mert arra már nagy ez a gyerek. Hanem talán az anyja a folyóba ölte magát, de nem tudta a kis gyermekét magával vinni a hullámok feneketlen mélységébe.

Ki tudja, milyen sötét titok lappang e mögött?

Addig töprengett, míg utolérte a lassan haladó tutajt.

— Egy kis pulya, lehet már talán fertály esztendő is.

Igy mutatta be Terelmes István a magával hozott új utitársat Dömötör uramnak s mivel a gyermek talán a fáradtságtól vagy a változást megérezve elhallgatott, csendesen elmondta István, miként találta a kitett csecsemőt s miért hozta el.

— Jól tetted, István, helyeselt Dömötör Ágoston. De most mit csinálunk vele?

— Hazaviszem.

— Abból baj lesz.

— Miért? A feleségem majd gondját viseli. Fölnevelem szegény kis veszendő lelket. Találtam, megszántam, talán már meg is szerettem.

— Még nagyobb baj. Mert te még fiatal vagy. A feleséged gyanakodni talál és nem hiszi el, hogy csak úgy véletlen találtad.

— No már pedig elhiheti.

— Hanem majd én veszem magamhoz. Én már túl vagyok az ilyesmin.

— Kigyelmednek, bátyámuram, van öleg gyereke, de nekem csak egy van. Hát most lesz kettő.

— Tartsuk el hát közösen, felváltva. Egyik esztendőben nálad lesz, másikban meg énnálam.

Pitymallott, mire kikötöttek a komáromi vágparti faragóhely mellett. Terelmes István hazafutott, hogy kihívja feleségét a tutajhoz, mert a kis pulya újrakezdte a bömbölést és ők, mint az ilyesmikben gyámoltalan férfiak nem tudták elhallgattatni. Már pedig ilyen siró-rivó jószággal csak nem mehetnek végig a városon! Hozzá se mertek nyulni.

Terelmesné asszonyom jószívű teremtés volt. Az ura elbeszéléséből megtudva a történeteket, sietett ő is a tutajhoz. Hanem ő már vitt magával egy kis langyitott, higitott tejet, meg holmi tiszta ruhadarabokat. Mert ő már tudta, hogy miféle bajai lehetnek annak a kis porontynak.

— Ó te szánandó kis lélek, de kegyetlen anyád volt, hogy el tudott hagyni, szólt szánakozva, míg a gyerek szájába kanalazta a tejecskét. A további gondozásba vétel közben aztán felkiáltott:

— Fiú. Hanem hallják kendtek, ez a gyerek zsidó!

— Sebaj, szólt nyugodtan Dömötör Ágoston, majd megkereszteltetjük kálvinistának, mint mi vagyunk.

— De mi nevet adjunk neki, kérdi Terelmes István.

— Tegnap találtuk, szerdán, legyen hát Szeredai.

— És Mózes, mert azon mód leltük, mint a zsidók Mózesét.

— Az ötletet elfogadta a keresztelő lelkész is.

A kis Mózes aztán kedvence lett az egész hajónépnek. Felnövekedett Dömötör uram és Terelmes uram közös jóvoltából és később beházasodott az egyik szekeresgazda familiába. Szorgalmas, szerző ember volt, tisztas tagja lett a szekeresgazda társadalomnak. Egyházának is, meg a tűzoltó egyletnek is lelkes tagja volt mindig.

Hanem az sohasem tudódott ki, hogy honnét származott, kik voltak szülei és mi volt az eredeti neve a tisztas, öreg Szeredai Mózesnek? Talán nem is kutatták soha.

Komárom

BALOGH ÁDÁM

KERÜLTELEK

Kerültelek, mint a leprások szigetét,
vagy mint bagoly az izzó napsugarat.

Ha láttalak
városon, falun, mezőn, erdőn,
tavaszban, nyárban
kerültelek.

S most, mikor
virágszirom hullásban
egymásra bukkantunk
véletlenül,
váratlanul,
olyan volt,
mintha mindig egymást
kerestük volna.

ZALAY GYULA

A KRUMPLILEVES

— Add az ételt, Mari, mert még két fordulásom van a krumplival.

Mari néni árkos, fonnyadt arcába fiatal pirosságot varázsolt a tűzhely melege. Az ura szavára menyecskés fürge-séggel hozta a gőzölgő tálát és elétette az öregnek.

Baka István a munkában megéhezett ember mohóságával nyúlt a tál után és belemerítette a kanalat, de ahogy ráesett a tekintete az ételre, hirtelen mozdulattal csapta vissza a tálba és úgy rugta ki magától a széket, hogy az ijedtében a tiszta szoba küszöbén állt meg.

— Krumplileves! krumplileves tegnap, krumplileves ma, krumplileves egész héten!

Az öreg asszony nyelve fiatal maradt és éles szóval pergett az ura felé.

— Krumplilevest, az nem, de pénzt, asse! Honnan a nyavalyából készítsek mást, ha csak ez van itthol? Kléin, hogy verje meg az én Istenem a zsugori zsidáját, nem ad hitelbe többet. A jószágnak is kéne az eleség, az adóért is minden nap jön az írás. Pénz meg nincs, de krumplileves nem kell.

Patakokban gördült a könny az árkos ráncokban, dőlt a szó az öreg asszony száján, mint szakadt zsákból a búzaszem.

— Hogyazénistenem minek is teremtett erre a világra? Csak könyörülne már meg rajtam és halnék meg. Az ember küzdöklik, mint az állat, hajnaltól, napszáltig és . . . és . . . nem kell neki a krumplileves.

Az öreg István oda se figyelt, sem a szóra, sem a bőven gördülő könnyekre. Megszokta már azokat. Őles lépéssel mérte a símára tapasztott konyhát. Az asszony szóáradata csak nem akart csendesedni. Toppanással állt meg István az asztal mellett és kemény öklét úgy vágta a lapjára, hogy táncba kezdett a kanál, a tál, még az ott nyugvó pipa is.

— Ebből elég legyen! Hangod ne halljam! Kárálni azt tudsz. Hát én nem dógozom? Tán a napot lopom? Vén ember létemre hajnaltól ott görnyedezek a földön. Te, te elrugaszkodott ördögboszorkánya, nem mondanád meg, kit öljek meg, hogy elibéd önthessem a pénzt? . . .

Az asszony hirtelen enyhült arccal bámészkodott az urára és csendesülő szóval mondta.

— A krumplit kén eladni . . . Holnap vásár lesz . . . Bevihetné kend.

Baka István nem szólt többet az asszonyához, hanem étel nélkül fordult ki az udvarra. Csak a sötétedő estében tért meg a megrakott szekérrel. Mari néni fürgeséggel tipegett eléje, de az öreg, mint a kutya az idegenre, úgy mordult rá.

— Zsákot hozzl! . . .

Az öreg asszony elibe terítette a zsákokat és félő pislogással tekintgetett fel rá. A szava duruzsoló volt, akár a kályha melege.

— Túrós laskát készítettem . . .

— Edd meg!

Rozsdaszínű folt szőtte át a sötétséget, amikor másnap István a krumplival megrakott szekérrel elindult a város felé. Mély csend borult még a falura, csak a lovak álmos kockogására riadoztak a kutyák és néhol kakas kukorékolása harsant a hajnalba.

A város vásártere már erősen népesedett, amikor megérkezett. Buzával, gabonával, krumplival rakott szekerek álltak és lovasrendőr pálcája, mint karmester a zenekart, igazította őket a sorokba. A cédulás ember, mint fürge kopó, már ott is volt, még el sem helyezkedtek. Hirtelen elevenedett a piac, kínálgatás, alku zaja zsi bongott a levegőben.

István egyben adta el a szekér krumplit. Zsidó vette meg és három új százast nyomott a markába. aztán beleparolázott az István tényszerébe.

— Használja egészséggel!

Az alig szisszentette a foga közül.

— Helye van mán annak.

Kora délután lett, készen a vásárral és akkorára erősen

meg is éhezett. Szekerét a falujából való fiatal legényre, Filep Bertire bízta, hogy álljon ki a sorból és a Fehérlónál várjon rá. Ő meg körülnéz a városban. Tempós lépéssel indult meg és a város lüktető lármája körülzárta. Nézte a mellette elhaladó embereket, a fényes tarkasággal kínálkozó kirakatokat. A céltáblákat tekintette, a kávéházak, vendéglők nagy tűkörablakait, hogy melyik lenne neki való, de egyiket sem találta alkalmasnak. Visszafordult a Fehérlő felé. Szutykos pipája, mintha fonnyadt szájába volna növe, vékonyan füstölgött.

Hirtelen megállt egy keskeny üvegablak mellett. Az üvegre ez volt festve: Sörszanatórium. Ilyet keresett. Az üveg mögül zaj szűrődött az uccára. Gondolkozás nélkül belépett. Szürke, sűrű füst felhőzte a hosszú szobát, ételek párája gomolygott benne. Jól eső melegség futotta át Istvánt erre a gomolygásra, kimért lépéssel indult a sarokban egyedül álló asztal felé.

Nagy darab lompos lány indult a pult mögül felé. Barna, árkos szemében átvirrasztott éjszakák fénylettek, Vékony orra hegyesen vigyázott az arcában, mintha keresett volna valamit. Széles csipőjét lustán riszálta az asztal felé. Unott üzleti volt a hangja, de urasan szólt:

— Mit parancsol?

És az öreg István parancsolt, Ételt, italt és még több italt. A lány mindinkább nagyobb érdeklődéssel illegette magát az asztalhoz. Aztán ott is maradt és hallgatta az öreg bortól megeredt beszédét. De jobban érdekelte minden szónál az a háromszáz korona, ami egészben feküdt az István zsebében. De István csak azt tudta, azt látta, hogy a lány tekintete mélyen esik a szemébe, tüzek gyulnak benne, látta a lány nagy kerektségét, érezte a keze círogató melegét és érezte a régen szunnyadó vére fiatalos pezsdülését, és tapogató kézzel kereste a lány formáit.

A lány tele szájjal kacagott rá.

— Mennem kell, későn van már, de elkísérhetne, nem lakom messze.

Kislányosan tette hozzá, selypítve:

— Késő van és én félek magamba, nagyon félek a sötétben.

Az öregben telt az önbizalom, szeme homályos fénnel tűzesedett, hirtelen még elébe tolakodott az asszonya ráncos képe, de István nem ijedt meg tőle, szinte hívta: jöjjön, lásson, nem vén ember ő még, pedig hányszor a szemére veti, dehát milyen is lehetne más a vén csoroszlya mellett. Lám, hogy elő tudta varázsolni ez a lány az eltemetett fiatalságot.

És ment a lánnyal sötét sikátorok girbe-gurba sokaságán. Az uton a lány erősen tapadt hozzá és amikor elérték a házat, az öreg be is kísérte.

Újból rozsdaszínű volt a hajnal, amikor István botorkáló lépéssel, hosszú út után elérkezett a Fehérlóhoz. Ott állt a szekér, álmosan libegett az abrakos tarizsnya a lovak nyakában és Berti gyerek mélyen aludt a zsákok között. Csendes poroszkálással indultak meg a lovak és jó darabot meghaladtak már, amikor rémület éledt az öreg szemében. A százásokat kereste, a jó ropogós százásokat, de azok nem voltak sehol. Sem a kabátzsebben, sem a laibiban, de még a nadrágzsebben sem. Az öreg homlokát gyűrűsre barázdálta a gond felhője és újból elébe lépett a Mari néni képe. Szörnyű káromkodásba érett a keserősége és hosszát sercentett a város felé, mintha ebbe a sercentésbe akarta volna minden megvetését belevinni. Újból vén ember lett, még vénebb, mint amikor elindult az asszonya mellől.

Fonnyadt szájában már nem bodrozott a pipa, de nem is vette észre. Bűnbánó jósággal gondolt a falura, Mari nénire és újból leköpi a szekér mellől a földre.

Mari néni a tornácra állt ki, ahogy a szekér befordult az udvarra.

— Jó odamaradt kend! Legalább jól kött el a krumpli?

István a ló hátára vetette a gyeplű szárát mialatt lelépett a szekérről. Csendes volt a hangja, igen csendes.

— Nem falusinak való a város . . .

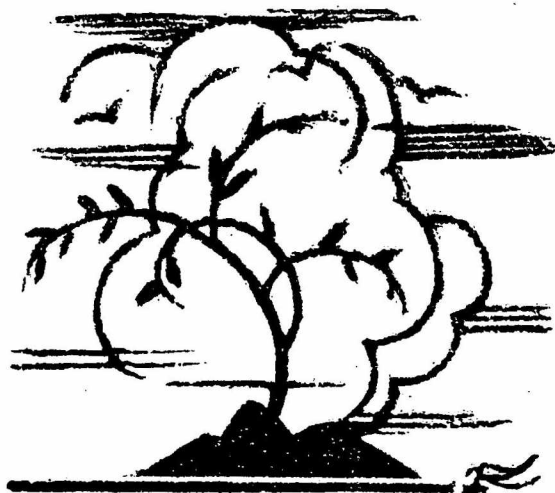
Mari néni meghökkent, de, hogy észbekapta a szót, szinte örült is rajta. Arra gondolt, hogy tegnap már egy pillanatra

szinte úr lett az ember a háznál. De most már jól van megint minden, most már szitkozó szó sem kell. Befüzdte a konyha ajtaján és hámozni kezdte a krumplit ebédre. Levesnek valót.

Csakazértis krumplilevest!

ZSADÁNYI MÁRIA

AUGUSZTUSI ÉJSZAKÁN

Bent alszanak: anya s négy gyermeke,
arcuk lámpája lecsavarva ég.
Símán forog már a Föld kereke,
mit ópiummal olajoz az éj.
Magam vagyok fönt az alvó tanyán:
a dinnyecsősz is szunnyad őrhelyén;
vadszőlős, vén verandánk drótfalán
folyik csak pár hajnalka fölfelé,
hol álomörző „pálmák” tetején
átsóhajt néha egy-egy hallali
a Marsból . . . s örült messze a fehér
robogású Tejútát hallani.

Így ültem itt magamba tavaly én.
Ezer tüzekkel tündökölt a nyár.
De hol a tavaly s hol a régi „én”,
hol vagy öcsém, húgom, apám, anyám?
Öcsém a koramúlás aranyos
koronájával homlokán hol jár?
Tücsök dalol . . . s fölcsillan valahol
egy Siriusfényű Jánosbogár.
Zizeg az ég, nagy, érett búzaföld;
lehajlik a szép csillagok feje;
most száll a szérűk tikkadt búja föl
s kiperdül egy kalász arany szeme.
Miként a frissenhullott hó vakít
és áll a Sarknak feszült téridő:
hős halhatatlanságom lovait
ép nyergeli a Szűzben szépítőn
az élet gyors kocsisa, a halál
s halottébresztő ostora suhog . . .
Négy koporsó kabalafogatán
új életem eleibe fútok:

Gyi! — A sötét táltosfogat repít
a híg teret tapodva, mint a port.
Jaj, hol vannak violaszemeid
kislányom?! Anyád lelke hol csapong?
Alszik úgy-e, mint mikor én: a plusz.
kioltottam s négy villanylámpa gyúlt
testén, hogy titkos szekrényén a bús
világ zendüljön meg vén bánatunk
új, szép lámpáival . . . Óh lesz-e ajk,
— fiaimé, vagy bárakárkié —
mely a temetőt s a tanyai jajt
együtt fogván kiált: „Uram, imé!
Ezzé tették néped!” . . . Mint hangya, oly
félős a perc. Az Asszony egy velem.
Négy alvó . . . négy holt . . . ez „csillagzatom”
világtartó vonzása: életem.
Kék menydörgéssel száll és áll a Föld
dús semmibe vetvén vashorgonyát.
Immár a fehér Most-Montblanc fölött
járok a boldog Isten mosolyát
kergetve, mely halk tengerrengve zúg-búg
s alvónak, holtnak életet zenél . . .
Csönd. . . ezer kilométer per secundum.
Most meghalok, ha billen egy levél.

Jakabszálláspusztá.

SÁNTHA GYÖRGY

I.

A zenekar már hajnali hat órakor berecsegté a kis város uccáit. S a hegynek szaladó házakból kibujtak a kékruhás sváb asszonyok s lelkendeztek s hadonáztak: május elseje! Május elseje. A napfény olyan tisztára aranyozta a zenekar hatalmas trombitáit és a cintányér ütemesen villogó karikáját, mintha még a muzsika is ünnepivé lett volna fényesítve. Hej, táncolt minden, táncoltak a hajnali napsugarak az ablakokon és hangszereken, táncoltak a bomladozó falevelek az uccán kétoldalt, táncolt a sok fény és árnyék és a sváblányok nehézkes tyukborító szoknyája, a kék-sárga-zöld és téglaszín szalagokat táncolva fújta a tavaszi szél, vad, ferde ritmusú keringőkben táncoltak és kavarogtak a fura dallamok és visítózó kacagások . . .

— Na, téz kosztet a finv grajcár, — sóhajtoztak a borotváltképű, ráncos férfiak melankólikusan, de rikkantottak utána, félrevágták kalapjukat és fehér kenderszálból kötött harisnyájukat nehéz keccsel megdobálták a porban.

Juhhé! Juhhéja!

Fent a dombon fehér ridegségét elvesztette a nagy templom. Most éppen rátűzött a felkelő nap és a falak aransárgák voltak, aranylott a torony bádogteteje és fent nagyon magasan az aranyozott kereszt, amely még esőben is fényleni szokott a felhők között. Csak a vén-vén vár volt zárkózott, rideg, barna és haragos, hosszan feküdt a hegyen, mint hatalmas öreg komondor, amelynek már nincsen kedve a lármához és muzsikához, csak fekszik a napsütésben vagy borulatban egyformán haragos ábrázattal, mozdulatlanul. Még mintha dühösen morogna is . . . Csakugyan a falak mögül eldurran a mozsár és a hegyek között sokáig visszhangzik a moraja, mintha a vén komondor ugatta volna el magát egyetlenegyszer s aztán lemorogna a falura, a völgybe.

A kis fiú kiáll a kapuba. Ilyen jókor reggel fölkellették az

ünnepi hangok, meghallotta a zene mennyei melódiáját s kiugrott az ágyból, kint harsogó napfény és zenekar fogadta. Reszketve állt a kiskapuban a nagy híd mellett, mely úgy vezetett át a ház előtti feneketlen szakadékon, mint a lovagvárak felvonóhidja. A kisfiú szemébe húzta sapkáját s felnézett a Zengő felé: ma nem füstölt a csúcsos hegyóriás, ma nem volt félelmetesen titokzatos, ma nem pipálta a felhőket, ma tisztán, lombosodó erdőivel koszorúzva állt a mély kék mennyboltozat magasságában, ragyogott, kacagott, szinte illattengert hömpölygetett a falu felé . . .

Május elseje volt.

A kis fiúnak sok látnivalója akadt ezen a különös reggelen. Minden egészen más volt, mint rendesen, a Zengőtől kezdve, egészen a házak színelig, az udvarok felsöpört parcelláig, rezesbanda lelkesen harsogott és a nők vihogtak, rikácsoltak, a férfiak tarkójukhoz csapott kézzel nehézkes polkát jártak a gyalogjárón.

Nagy gyerekhad tolongott a zenekar után. Ott volt a kis fiú valamennyi ismerőse és barátja, ott voltak a kis öklömnnyi sváb lánykák is, olyan szorosan lenyalthajú, ugra-bugra, vékonyderekű, fehérképű furcsaságok, mint a mezőről elszabadult gyenge virágok.

A kis fiúnak kitűnő hallása volt s néha rettenetesen fájt neki, hogy a díszes banda az uccán való vonulásban csakugyan hamis hangokat harsogott és tárogatott bele a tavaszba. De a zenészeknek szép kék mundérjuk volt és alacsony sapkájuk piros zsinorral s nagyon tekintélyesek voltak, ott volt közöttük a kövér „Arany Bárány” is, az ilyen nevezetű vendéglő tulajdonosa, meg egy erdőőr. Valamennyien buzgón puffasztották a képüket s belevörösödtek a muzsikálásba . . .

Mire a feldíszített kost végigvezették az uccán, a tömeg hatalmasan tolongott a templomtól le egészen az „Arany Bárányig”. Már gyöngyöztek a homlokok és a nap csak ontotta, döntötte pazarul a fényt és meleget. A sok szalag és árvalányhajás kalap erdőként hullámozott s a templom már hidegen és hallgatagon meredt le a pogány tömegre. Oda-

lent, az ucca végén, hangzott a zsvaj, éljenzés, idelent, ahol a kis fiú állt, a magyar lányok virító ruhái, kötényei, habfehér ingei és szoknyái ragyogtak s a magyar férfiak ezüstgombos sötétkék ruhái és a csizmák villogtak, mint a tükrök.

Most lent, messze az ucca végén, tízszeres erővel bumogott és csettegett a zenekar. S lassan kialakult a lomhán lefelé vonuló tömeg mozgása. A kétoldalt tolongó passzív nézők között, mint partok között mozgott felfelé a menet. Ahogy közeledett, mindig jobban kivált az élen haladó csoport: két felől két árvalányhajás legény, egyik borotvált arcú, fehérharisnyás lencsőke sváb, a másik kékruhás, csikorgócsizmás, pörgekalapos, hegyesbajuszú, felvégi magyar, egyenletes léptekkel vezette a hatalmas kost, a legnagyobbat, ami a környéken megtermett, a legszebb csigaszarvút és a leghosszabb bundáját. A hófehérre mosott hatalmas állat keményen lépkedett, széles, bozontos homlokát leszegette, szarvait, melyek olyanok voltak kétfelől, mint két fonott kosár, szinte lehúzta a sok piros, kék, zöld és fehér szalag, nyakától kezdve egészen a farkáig minden gyapjúincse sűrűn és gondosan be volt fonva raffiával, színes szalagok füzérével, mint uszály húzódott mögötte a pántlikák hosszú, zörgő fonadéka s elkeveredett a porral. Közvetlenül a díszkos mögött haladt a zenekar. Még bírták a zenészek, noha már vörösek voltak, a szemük kidülledt és a nyakuk kidagadt vörös fejükből, kék volt az arcuk, sűrűn töröltgették a homlokukat. De a csárdásütemű vad hajrá csattogott a hangszereken, harsogott, zengett, a dobos pukkadásig verte a nagydobot és a cintányérok villogó köröket írva zengették a svábos tempót. A zenekar rít ritmusára keményen díszelegve léptettek a „veteránok”, a Boszniát járt hadfiak négyes rendekben, kék egyenruhában haladtak kényelmes díszlépésben, mert ők megszokták a katonás rendet és a fegyelmezett felvonulás számukra olyan volt, mint a sváb „Arany Bárány” számára a hálóingben és kötött sapkában való ujságolvasás. Nem voltak sokan a „veteránok”, ilyen ünnepi alkalommal azonban mindig fölvonultak az uc-

cán és a nép megkülönböztetést áhitattal bámulta őket . . . Istenem, Bosznia . . . Ah, Gott, a hápporru . . . Vezetőjük egy magas úr volt, adóhivatali ellenőr, ez kék egyenruhájához, bőrtokban fityegő kardot és a fején ragyogó cilindert viselt.

De a kis fiú szíve megdobbant: ott jött a veteránok csapata után az ő ideáljának, a szép szolgabírónének a férje, Frici bácsi, a szolgabíró. Halálos ellensége: aki jogtalanul bitortatta Etel nénit. Ő vezette a nemkevésbé katonás tűzoltókat. Ez a csapat is négyes rendben haladt, de már keményebben, délcegebben, nem olyan hanyag előkelőséggel, mint a veteránok. Még itt is a kék egyenruha sötét tömegei hódítottak. De már a fejeket hatalmas, tarajos sisakok fedték, a sárgaréz és fekete edények félelmetesek voltak a napfényben, ahogy egyenletes, kemény ingással jobbra-balra ringtak, mint ellenállhatatlan, megindult ércerdő. Az oszlop úgy nyomult előre, hogy az ember szíve valami nagy-nagy biztonság büszkeségétől dagadozott: ezek letipornak minden tüzet, elhárítanak minden elemi tombolást, lokalizálják a legvadabb erdőégést, ezektől nyugodtan lehet aludni vagy kuglizni az Arany Bányában. Az oszlop valóban szép volt. Az élet és vagyonbiztonság oszlopa. Hát ennek az oszlopnak nem pontosan az élén, hanem kissé jobbra, egészen a gyalogjáró szélén haladt a gyűlölt szolgabíró egyenruhában, kezében kedélyesen lóbálta tarajos római sisakját s odabeszélt az embereknek. De a lábát szüntelenül változtatnia kellett, mert sehogysem egyezett a lépés a zenekar döngő ritmusával.

— Jó alak ez a Frici — jegyezte meg a kis fiú apja, hoszszú, sovány, higgadt uriember, aki kezét dörzsölgetve szintén végignézte a gyönyörű felvonulást a kiskapuból. — Nem tud lépést tartani . . .

— Hja, a szolgabíró, — mondta valaki, erősen megnyomva az I-et. — Nem vót katona. Asz mintgyár látszik, hja, ja . . .

S még a többi . . . Az egész felvonulás. A „népség“, mint a vándor színészek színlapján írták. A hatalmas tömeg, a magyarok dolmányai és selyemkötényei, árvalánycsokrétaí, szá-

lagjai és csizmái, dörgő nótázása, ordító, síkongó jókedve és a svábok sötét szoknyái, fehér harisnyái, kerek képe, bajusztalan vigyorgása, juhhézása, táncropó ringása. S a gyerekek, kislányok kerge hadai, a zenekar részeg csinnadrattájára lábukat kapkodó lovak, aztán a bandériumos legények ünge-gatyája, sarkantyúja, fokosa . . .

Legelől pedig lassú lépésben vezették a virágos, pántlikás, árvalányhajas óriási kost végig az éljenző, juhhézó utcán, a vad nép örömrivalgása közben a templom felé, mely odafent hidegen, fehérén ragyogó kereszttel állt a dombon s a vár, mint a vén barna eb, hever és ugatta ég felé nyugtalanságát s a szelíd Zengő felől visszamorgott a hang . . .

Igy haladtak végig a kossal és a nap aránya bőven omlott a népre.

II.

A mezőváros háromemeletes községházat épített s ez volt a büszkesége. Félig kastélynak, félig kaszárnának látszott az épület, mely magas volt, írtóztató magas és galambok fészkeltek az eresz alatt. Most a galambok nyugtalanul röpdöstek a ház körül, le-lecsaptak, de nem mertek megülni a tetőn. Elrettentő sok ember tolongott, zúgott a községháza előtti nagy, üres négyszögletű téren. Idegyűlt a falu és a környező falvak minden épkézláb embere, asszonya, hogy a tűzoltógyakorlatokban gyönyörködjék. S az ezernyi ember szeme mind az épületre volt irányozva, amelynek egyik csúcsáról először sűrű, tejfehér füst gomolygott elő, majd hirtelen hatalmas vörös lángnyelv csapott ki... a nap forró sugarai egyaránt tűztek mindenkire, de a tömeg egy száj és egy szem. Rémműt sóhaj szakadt fel a mellékből, itt-ott visított egy gyengeszívű némbér.

— Ég a tető! Kigyulladt a községháza! — Ordította valahol egy öblös férfihang.

Magasan, egyik saroktorony ablaka kinyílt és kihajolt rajta valaki. Első pillanatra nem lehetett látni, hogy asszony-e

vagy férfi. Olyan kicsiny volt, csak a képe világított vörösen, aztán elharsant a hangja is. Férfi volt, jó torkú sváb.

— Sekkidség! Sekkidsenek!

Már hisztérikus borzongás vibrált a tömegben. Mint a hal-szemek, úgy meredtek az emberek arra az egy kipattant ablakra. Rémület, irtózás zúgott végig az ajkakon, aztán dermedt csend . . .

A tejfehér füst hatalmas oszlopban kanyargott lomhán felfelé, kissé távolabb lehúzódtott a falura és leheveredett. Szinte a házak tetejére terült.

Ujabb lángok csaptak ki a háztetőn.

A kis fiú is ott állt egy akácfa mellett és görcsösen szorongatta apja sovány, csontos kezét. Az apja csodálatosan nyugodt volt, meg se moccant, könnyedén fordult egy hölgyhöz és beszélgetett s mosolygott.

De a kis fiú majdnem elájult rettegésében és borzalmában.

Erre az ünnepre már napok óta készült. Álmai és képzelgéseit tele voltak a nagy nap gyönyöreinek képeivel. Minden olyan szépen indult. Csodálatos volt a tavasz, az orgonavirágok lila és fehér tömegei kábítóan illatoztak, lengtek az árvalányhajak, a magyarlányok pompáztak, mint a pávák s még soha a világon nem díszítettek fel kost olyan szépen, mint ma. S szíve legtitkosabb vágya is teljesülhet: láthatta a gyönyörűséget, az álmok álmát, a legszebb asszonyt, az „ideált”, akit egyszer feleségül akart venni, a tűzoltóparancsnok, a szolgabíró feleségét, Etelka nénit, ott állt az apja mellett bájosan, szökén, mint az árvalányhaj, kék szemében ibolyák mosolyogtak és a karja és nyaka olyan fehér és puha volt mint az ünnepi fonott kalács. Elálló lélekzettel bámulta a kisfiú órákon át s az ünnepséget, a tömeg színeit, szépségeit csak félszemmel nézte s félfüllel hallgatta a zene kar remekelését. Nagyobb boldogság volt számára mindenél az asszony lágy althangja és csillogó apró fogsorának nevetése.

Csodálatos, érthetetlen, az imádott asszony naperynőjével játszott, nevetett és semmi megdöbbenés, ijedség, rémület

nem látszott rajta. Finom fiatal arcán halvány pirosság hamvadzott, nyári kalapján szalagot libegtetett a szellő és kék selyem redői suhogtak.

A kis fiu nem mert mocanni sem. De már a másik percben megkönnyebbülten sóhajtott s vele sóhajtott a tömeg is, felszabadult mozgás bomlott mindenütt: a tűzoltók kocsikon létrákat hoztak, villámgyorsan tologatták a magasba, létra tetejére létrát, arra ismét másikat, vékonyat, hajlósat, mint a pálca, s még fel se ért az alkotmány az épület csucsáig, már kusztak fel rajta az emberek, vödörrel, csákányokkal és kötelekkel, mint a majmok s a nép örvongve tombolt, tapsolt, éljenzett, ordított mindenki és verte a tenyerét, kalapok repültek levegőbe . . .

S a háztetőn úgy futkostak a tűzoltók, mint a hangyák s a munka folyt, a tömeg lelkesedett, a zenekar bömbölt és re-csegett . . .

— Nagyszerű gyerek ez a Frici, — jegyezte meg elismerőleg a kis fiu édesapja s cigarettát csavart. A kis fiu az aszszonykára nézett: halvány pirosság futotta el s olyan volt, mintha szégyelné magát a bók miatt . . .

Erre a kis fiúnak könnyek szöttek a szemébe . . .

A térség egyik sarkában már füstölt a szabad tűz, hatalmas bográcsokban rotyogott a díszkos husa, a kosé, amelyet reggel olyan tisztelettel kísértek végig az uccákon. Hagyma és paprikaillat áradt a nép felé, mely állhatatosan bámulta a tűzoltók munkáját.

Amodább, egy szabad sarokban karók álltak, ott fog lefolyni a lepényevés meg a köcsögtördelés.

Ekkor a dermedt ijedelem ismét szíven markolta a tömeget.

De már az aszonkát is meg az öreg urat is.

Valahonnét a magasból, a harmadik emelet széléről velőt hasító kiáltás libbent:

— Ja-a-aj!!!

Írtózatoss csend. Mintha az egész tömeg bábuává vált volna. Kimeredt szemmel és halálos sápadtan meredtek felfelé. Odafent szinte lassan levált egy ember az épület hajmeresz-

tő széléről és mintegy játszva, kedvesen, diákosan, megfordulva a saját tengely körül, zuhanni kezdett. Gyorsan növekedett, ahogy egyre közelebb jutott az anyaföldhöz. Még egyszer megfordult, karjait kitérte, mint a felfeszített Jézus, rézveretű sisakja aranysárga fénykört írt le a napsugárban. És egyszerre meggyorsította zuhanását; amint lejjebb és lejjebb ért, látszott a rohanó gyorsulás.

Minden lélekzet elakadt, minden szív a torokba bugygyant. Ha meg lehetett volna állítani a zuhanó testet útjában. Ha a kirobbanó akarat legyőzhette volna a zuhanás kozmikus erejét, ha meg lehetett volna állítani a test testhez való közeledésének és az egyesülésének vágját, akaratát!

Tompa, nehéz puffanás, a tömeg rémülete felszabadult s egyetlen börgő kiáltással állati visítással rohant mindenki a szerencsétlen holttestéhez.

Kavargott a por s kavargott a tömeg, füst, láрма tomboló tolongás, ruhák szakadtak, gyerekek sikongtak . . .

A kis fiu reszketett.

— A parancsnok! Lezuhant a szolgabíró! — Ordította valaki.

Ebben a pillanatban a fiatalasszony kebléhez nyomott kézzel halásápadtan megingott és ájultan esett össze.

Mikor leomlott a fa mellé, zürzavaros kiáltás támadt. Egyre erősödő nevetés bátortalankodott a tömeg elejéről, de a kis fiu apja is szívcszorogva markolta meg erősebben a gyenge reszkető gyermekkezét . . . Mert a gyermek szívébe fekete karmait belevájta a borzalmas érzés: ez az ember, az imádkozott asszony férje, azért zuhant le a tetőről, mert ő kívánta, hogy elpusztuljon s ő vehesse feleségül Etelkát . . . Most jutott eszébe: igen, épen az imént akarta, hogy az az ember az eresz közepén, a létra végénél lezuhanjon!

Jeges hullám csapódott fel a szívére s szemei előtt feketebe zuhant a napfény. Az Isten rettenetes markait, karmait érezte magában, aki belefurja pillantását a legkisebb lélekbe is, a kalászéba is, a pántlikás koséba is, a veréb lelkébe is egyszerre és szüntelenül. mindig és mindenütt s akkor mar-

kolja meg a törékeny lényt, amikor neki tetszik, akkor teljesít kívánságot, amikor akar, akkor jó, amikor gonosz, akkor gonosz, amikor áld: akkor ő, amikor feltámaszt...

A kis fiu térdei megrogytak s szinte húzta a lábát, megbénult, mint a gutaütött...

— Na, hát veled mi van, Laci? — Szólt rá az apja türelmetlenül.

S ő görcsösen szorongatta a jól ismert csontos kezét, az egyetlen, akihez segítségért folyamodott ebben a szörnyűséges örvényben s tudta, hogy ez a kéz is csak ember gyöngé csontja, mely akkor törik, akkor oszlik, amikor a fekete akarat akarja...

Már nem is hallotta, hogy a tömeg hisztériás, tomboló röhögésben szabadul fel. A kavargás előről kezdődött, de már jó kedvben és csiklandozva.

Két férfi szélesen röhögve, már pálinkás ábrázattal vállán vitte magasan a juhhézó és éljenző tömeg fölött az imént lezuhant tűzoltóparancsnokot: egy tűzoltórúhába öltöztetett és csákóval iellátott kócbábút. Egyik ujjából kilógott a szalmaköteg, félrebillent sisakja alól, mint furcsa kiloccsant velő, szürkén bomlott ki a kóc.

III.

Az asszonyka már elfelejtette a rossz tréfát és férjével vidáman járt-kelt az égő színes lampionok alatt. Egy emelvényen tánc alá reccsentett a banda, örült forgással lihegettek a táncoló testek s köröskörül a fák sötétje alatt csengett a lányok nevetése, csiklandozó kacagás buggyant, a lámpácskák himbáltak a szélben, távolabb rekedten énekeltek a férfiak s mindenfelé illatozott a lacipecsenye és a sör szaga...

— Kezdődik a lepényevés! Kezdődik a lepényevés! — kiabálta egy rendező tűzoltó. hajadon fővel járt, homlokába csapzott a haja, zubbonya mellig nyitva volt s rekedten ki-

abált, majd, hogy nagyobb legyen szívainak a nyomatéka, beletapsolt a tenyerébe.

Előszereglettek a részeg kamaszok s körbenálltak a karóra-tűzött kocsi keréknagyságú lekvároslepény körül. A lepény közepébe maga a plébános úr nyomott egy fényes ötkoronás ezüstöt. És az emberek elnémultak, csak az ivók gajdoltak távolabb, a zenekar letette kürtjeit és trombonjait, utolsót puffant a nagydob . . .

A kis fiú elszakadt apjától és dideregve ült egy lánán, amiben sört hoztak. A foga még mindig összeverődött és úgy érezte, most viaszlárvák között ül, kóc és szalmabábok között, akik részegen üvöltenek, táncolnak, muzsikálnak és kavarognak, úgy érezte, hogy beteg és a gyomra émelygett.

Látta, ahogy Etelka néni kék selyemruhájában, apró, kecses léptekkel odamegy a körtalkotó sihederek mögé és kedvesen vonogatja vállait. Hallotta, ahogy az ismerős uriaszonyok nevetgéltek a padokon. Azt is látta, hogy a fiatal szőke asszony feje fölött halványkék selyemlámpa himbálódzik, látta magasan a csillagokat is. S az asszony halkan, kedvesen, zavartan elkiáltotta:

— Egy . . . kettő . . . há—rom! — s belecsattantott kis fehér kezeibe.

Köröskörül rengett a homéri kacagás. A bor, sör és pálinka, a bő vacsora felfokozta az emberek jóságát és gyermekké tette őket. Szívből kacagtak a kamaszok zabálásán, lekváros pofáin s tépő fogaik csattogásán.

A kis fiún kínosan végigrángott a zabálók mozdulatai és maszatossága felett kitörő görcsös nevetés . . . De ijedten pillantott fel a lampionokon túl derengő mélységesen kék égboltozatra, a magasság csendjében hidegen csillogó csillagokra és aznap nem nevetett a lepényevőkön.

KODOLÁNYI JÁNOS

JAJ, ELTIKKADT

Jaj, eltikkadt számon az édes ének
s kincses iszákomat görnyedve cipelem,
ruhám cafat, zászlóm rongy már: nem hőselyem
s magam koromnál, jaj, százszorta vénebb.

Kacagásom, vágyam mind-mind elillant:
arcom tüzet elorozták az évek
s az ifjúság ezer színe mivé lett?
szemem könnyfátylas, hogyha visszapillant.

Amim volt, könnyű szívvel pazaroltam,
nótás hittel s nem voltam soha fáradt. —
Jaj, hát miért is adtam annyi árat?
Itt állok aggul, búsan, kiraboltan.

Elnéhezült vándor, hát: vársz-e még csodát?
Gyermekeiből ifjú lett s az ifjú férfi
s a cél sehöl — nem fogsz te soha odaérni,
csak méssz, míg megrokkant lábad nem visz odább.

Vagy lesz másként: valóra válnak a mesék,
gyümölcsöt hoz a hét szűk év, száz vereség
s a rongyból zászló lesz újra, hó-selyem
s a condrából aranyruha s halálból — győzelem?! . .

MIHÁLY LÁSZLÓ

I.

A szövetségeseeknek Párisba való első bevonulása után, amikor Napoleont száműzték Elba szigetére, István gróf visszatért Bécsbe. Az első bécsi napot szüleinél töltötte, másnap pedig Pál bátyjánál ebédelt, aki a Hohe-Brücke 142. számú palotában lakott. A lakáj egyenesen a billiárd szobába vezette, ahol a ház ura a nemrég divatba jött karamboljátékot gyakorolta. Pál csak két esztendővel volt idősebb, mint ő, de jóval magasabb és erősebb lévén, majdnem harmincévesnek látszott. Nagy, széles koponyáját sűrű csigákban fedte a haja, mint valami paróka, pofaszakállja kihívó és dandys pamacsokban lógott, rövid, hetyke kis bajusza felfelé kunkorodott; az orra hosszú és egyenes; álla előre ugró, hegyes fogai mélyen benn ülnek a szájában. Ez volt Pál. Izmos és könnyed; étvágya ételben és élvezetekben, pezsgőben és asszonyban közmondásszerű, a hangja dörgő és parancsoló; a férfiak jelentéktelennek tartották és nem értették meg, hogy mit szeret rajta Karolina, a felesége.

Megölelték egymást.

— Ismered ezt az új billiárdjátékot? — kérdezte és a hangján észrevehető volt, hogy e pillanatban semmit sem tartott fontosabbnak a karambolnál.

— Nem. De ha nem unod, taníts meg rá.

Pál oda sem figyelt. Egyremásra csinálta a legnehezebb lökéseket és láthatólag boldogan merült el ebben a foglalatosságban. Később mégis eszébe jutott, hogy mondjon valamit az öccsének.

— Hallom, hogy a lipcsei csatát te nyerted meg, Stefferl.

A fiatal ulánuskapitány elpirult és szemöldöke felszaladt egészen a hajáig.

— Mit pirulsz? Nem gúnyból mondtam. Pfuj. A legegyszerűbb állást elrontottam. Rajtad a sor.

A másiknak sem volt több szerencséje. A golyók össze-

futottak egy sarokban, úgy, hogy Pál gróf hetykén tréfálkozott.

— Ezt jól megcsináltad. Nyugodtan leülhetsz, pipára gyujthatsz és elmondhatod, hogy milyen vitézi cselekedeteket vittél végbe a lipcsei csatában.

A kis kapitány nevetett. Csakugyan rágyujtott és mesélni kezdett.

— Hát kérek, az úgy volt. A csata második napján Schwarzenberg herceg Blücherhez küldött.

— A világ két legnagyobb hadvezére. A két marsall! Ez ám a két hős. Ezek aztán elbántak a gazfickó Bonapartéval.

A kapitány összeráncolta bozontos szemöldökét és a szeme villámokat szórt. Epés gúny csepegett minden szavából.

— Ez a két vén számár Napoleonnak a csizmája száráig sem ér föl.

Szerencsére Pál gróf épen egy nehéz állással vesződött s nem ért rá repikázni. István gróf folytatta:

— A részeges vén Blücher legalább bátor és elszánt fickó. Nyakló nélkül, toronyiránt rohan mindig az ellenségre. Nem hiába Marschall Vorwärts a neve. Ez a festett bajszú, kócos öreg katona nem sokat cifrázza a dolgot: egyszer azt mondotta nekem, hogy az egész haditudomány marhaság. Az én egész stratégiám abból áll, hogy megyek és megyek és megyek, amíg el nem érem Párist; ott aztán elcsípem Napoleont és főbelövetem. Az öreg Schwarzenbergnek persze más a véleménye, — tette hozzá mindig, valahányszor hadvezéri elveit kifejtette. Ami azért tetszett nekem, mert Blücher hetvenkétéves, Schwarzenberg pedig negyvenhárom.

— Rajtad a sor! — kiáltott bosszusan Pál.

Steffertl két karambolt csinált, a harmadikat elhibázta és folytatta a lipcsei csatát.

— Szürkületre érkeztem a porosz főhadiszállásra. Megtudtam, hol van a tábornagy, megyek a házba, minden tárva-nyitva, sehol egyetlen őr, az előszobában egy huszár borotválkozik. Bellebb megyek, ott egy hadapród, aztán egy szárnysegéd pomádézza haját kis kézi tükör előtt. Végre bejutok a tábornagyhoz, hát az is tükör előtt ül, körülötte két

borbély sürgölődik és hajporral, kenőccsel, bajuszpedrővel szépíti az öreg hadvezért. Mi ez? Hát nem ütközetre, hanem bálba készülnek itt? Blücher is észrevette, hogy csodálkozom. Kedves Csecsenyim, — kiáltott felém a puderfelhőből — azért csinosítjuk ennyire magunkat, mert ünnepre készülődünk. Most aztán csakugyan elpáholhatjuk azt a hitvány korzikait, ha csak az öreg Schwarzenbergnek nincs más véleménye.

A fiatal uhlánus kapitány arcán szétfutott a mosoly. Látzott, hogy szereti bátyját, de csepp kedve sincs vele komolyan megbeszélni a lipcsei csata stratégiai történetét. Pál gróf azonban zöld házi frakkjának hátsó zsebéből kivett egy levelet és öccse kezébe nyomta.

— Ezt a levelet Zsófi kapta az urától. Erről beszélj, Stepherl.

István kibontotta és olvasni kezdte Zichy Ferdinánd gróf ezredesnek, Zsófi grófnő férjének levelét.

... Stepherl, amilyen szégyenlős, bizonyára elhallgatja, tehát sietek veletek tudatni, hogy a fiu döntő szerepet játszott a lipcsei csatában. Schwarzenberg főparancsnok Stepherlt Blücherhez küldte, hogy meghívja őt a 18-ára előkészített döntő ütközetbe. (Nálunk az a divat, hogy a főhadvezér a parancsnokokat udvariasan felkéri az ütközetben való megjelenésre, mint valami báli mulatságra.) Minden attól függött, hogy Blücher és Bernadotte svéd trónörökös idejében részt vegyen a döntő hadmozdulatban. Blücherrel nem volt semmi baj; a vén csataló tudja, mi a háború, gyűlöli is Napoleont. Stepherl előadta Schwarzenberg tervét és az öreg oroszán elbődült: Vorwärts! Más volt az eset Bernadotte-al, a svédek trónörökösével. Ez a félbolond, aki Napoleontól tanulta a hadvezetést, Napoleonnak köszönhet mindent, elárulta ugyan császáriját és önállósította magát a skandináv félszigeten, — de valahányszor Napoleon ellen komoly lépést kellett tenni, mindig habozott és köntörfalazott. Blücher egy cseppet sem bízott abban, hogy Bernadotte kellő időben ott lesz a kellő helyen. Stepherl ekkor kihúzta magát: — Kegyelmes Uram, adasson alám egy iga-

zán jó, gyors és kitartó lovat. — Mit akkar azzal, kedves Cse-
csenyim? — kérdi a tábornagy. — Átmegyek őfensége
táborába és rábirom, hogy csatlakozzék hozzánk. — Az öreg
marsal nagyot nevetett. Ördögös egy fickó! Na majd meg-
látjuk! És lovat adatott Stepherl alá. Stepherl elvágta a po-
rosz főhadiszállásra. Ott találja Bernadotte-ot és kéri a
szárnysegédet, jelentse be őt a trónörökösnél. — Van írásbe-
li parancsod? — Nincs. — Akkor a fenség nem fogad. — De
a két császári felség szóbeli meghagyását hozom. (Stepherl
akkorát füllesztett, mint a Stephankirche tornya; de a hazá-
ért tette.) Egy Prinz von Preußen ezredbeli elegáns dandy
végre bejelenti és a trónörökös fogadja Stepherlt. Stepherl-
nek közben még eszébe jut, hogy ha már az orosz és oszt-
rák császár nevében beszél, a porosz királv képviselőt is
bizvást átveheti. Azzal kezdi, hogy a három szövetséges
uralkodó üzenetét hozza. Bernadotte alakoskodik. Iparkodik
kibujni a felelősség alól. Bernadotte nagy széltoló, agya-
furt legény, álnok és nagyravágyó cselszövő, de lángeszű
katona: tudta, hogy ezuttal élet és halál kérdéséről van szó,
és francia szíve talán titokban megdobbant és félt a döntés-
től. Nem akarta letaglózni a korzikait. Mindenféle kifogást
támaszt. Stepherl azonban most hirtelen elsüti a nagy ágyút.
— Hát ha így van Fenség, írásban kérem annak elismerését,
hogy itt voltam, előadtam a három uralkodó kérését és
Fenséged a kérést megtagadta. Stepherl e pillanatban a fe-
jével játszott. Ha kitudódik, hogy . . . no de, hadd folytas-
sam tovább. Bernadotte megadja az írást. Aztán el kezd töp-
rengeni. Behivat néhány tábornokot. Valaki a történelem
előtt való felelősségről beszél; Stepherl most már vérsze-
met kap és megsúgja Bernadotte-nak; hogy a két császár
az ő svéd trónörökösségét csak abban az esetben hajlan-
dó elismerni, ha . . . Bernadotte meghökkent, az írást visz-
szakérte, kiadta a parancsot az indulásra, kellő időben ér-
kezett és eldöntötte a lipcsei csatát. Nos, ezt csinálta Ste-
pherl. Nem csodálnám, ha a Mária Terézia rendnek egyszerre
a parancsnoki kereszjét kapná.

István gróf arca minden sornál pirosabbra gyult. Boldog

volt, hogy sikerült valami rendkívüli dolgot elkövetnie, s örült, hogy az emberek ezt tudják. Hiuságában egészen érzékenyedett, de huszonhároméves bölcseségével azt hitte, hogy ilyenkor legokosabb, ha cinikusnak mutatkozik.

— Ostobaság az egész. Utálom a háborút. A legnagyobb hadvezérből sincs annyi haszna az emberiségnek, mint egy öreg tehénből, amely egy háromgyermekes családot táplál a tejével.

Pál gróf rosszállólag csóválta a fejét:

— Látszik, hogy Párisból jössz.

— Az aztán a város!

— Jakobinus lettél?

Stepherlre került a sor és a lipcsei csata hőse gyalázatos lökést tett s a posztot is kiszakította. Bátyja cifrát káromkodott, de nyomban megsajnálta, mert látta, hogy Pista arca elborul a feltépett billiárdposztó láttán.

— Csakugyan megkaptad a Mária Teréziát?

— A fenét. Az a vén hülye elfelejtett felterjeszteni.

— Kicsoda?

— Schwarzenberg.

— Te is úgy beszélsz róla, akár csak Blücher. De ne busulj fiú. Itt az asszonyok megadják. Itt aztán lesz jutalomban részed.

Stefi elégededten mosolygott. Pál gróf folytatta.

— Megörülnek érted. Mind. Esterházynétól kezdve végig az utolsó . . . izéig . . . kivétel nélkül. Még a magam felesége sem kivétel. Még Karolinát sem veszem ki. Ő is azt hirosteli, hogy a lipcsei csatában te győzted le a korzikait. Nem hiszed? Kérdezd meg tőle. Itt jön. Karolina, itt a te hősi. Na, borulj a nyakába.

. . . Csakugyan belépett a terembe Karolina. A két férfi kikapta szájából a pipát. Stepherl összepengette sarkantyuját és kezét csókolt sógorasszonyának. Karolina megölelte és arcát mind a kétfelől megveregetve, megcsókolta.

— Pá Stefferl! Hogy megemberesedtél! Milyen fekete vagy! A pofaszakállad felét borotváltasd le. Hah, milyen a szemöldököd. Tudsz karambolozni? Ide nézz!

És anélkül, hogy egy pillanatra is megszűnt volna csicse-regni, kezébe kapott egy dákót és neki esett az elefántcsontgolyóknak. Feltűnő ügyességgel játszott.

— Bravo, Karolina, pompás. Ez aztán a lökés, no még azt a kvartot! — vezényelte Pál. Karolina pedig az óriás asztal körül szinte repkedett, mint egy fekete, fényes, karcsú kis holló. Némely lökésnél le kellett hajolnia, akkor kibuggyant kemény, hófehér melle, máskor félig ráfeküdt az asztalra, úgy, hogy a szoknyája majdnem széthasadt.

A terem nagy, színes üvegablakán a nap tarkán és sejtelenesen sütött át. A billiárdozók hol vörös, hol kék, hol arany-sárga fényben fürödtek. Az elefántcsontgolyók csattogása visszhangzott a magas és meglehetősen üres szobában. A két férfi Karolinát nézte. Karolina pedig csacsogott trillázott és közben az asztal fölé hajlongva, fehér, gömbölyű karjait mutogatta.

Stepherl ámulva nézte. Hogyan? Karolina mindig ilyen szép volt?

Karolina arcának olyan a színe, mint a billiárdgolyóké és rózsás foltok égnek az arcán kétfelől. Ajka sötétbibor, duzzadt, kissé széles, de finomrajzú, rózsás, amely a ragyogó fehérzománcú fogakat alig tudja elrejtteni. Minden kis mosollyal kicsillan ez az egyenletes, vakító, hibátlan fogsor. — Stepherl elővette finom párisi zsebkendőjét és a homlokát törölgette zavarában.

— Ejnye, de jó szaga van a zsebkendőnek — sikoltott fel Karolina ujjongva, mintha valami életbevágó szerencse érte volna, — hol szerezted? Párisban? Mennyi van belőle? Hogy volt? Adsz egy kicsit nekem? Az egészset? Oh, milyen drága vagy, Stefferl! Ami azt illeti, nem is neked való. Ez határozottan asszonyi illat, nőnemű illat, nőstényszag . . .

— Karolina! — szólt rá kevély tompa hangján Pál gróf, — te megint . . .

— Mit mondtam?

— Nem tudod, mi illik.

— Stepherl, látod, milyen zsarnok! Stepherl, ha te tudnád,

hogy mit kell mellette szenvednem! Stepherl, védelmezz meg engem!

És belekapaszkodott Stepherl karjába, mint egy vízbefuló, kétségbeesett arccal, görcsösen és egész testével hozzá simulva. E pillanatban nemcsak Pál és Stepherl, de még maga Karolina sem tudta volna megmondani, hogy mi volt ez: gyerekes, ártatlan naivság, vagy kiszámított, pokoli kacsárság?

Stepherl huszonhárom éves volt, Pál bátyja huszonöt, Karolina húsz. Mind a három még alig hagyta el a gyermek-kort. A kapitány elámulva nézett az asszony szemébe. Most fedezte fel, hogy Karolinának milyen nagy, tiszta, bársonyos, sötétkék, csodálkozó szeme van. Egészen rendkívüli és csodálatos szem. Nem is emberi, hanem állati szépségű szem.

A lakáj jelentette, hogy az ebédet feltálalták.

II.

Azokban a hónapokban Bécs élete szakadatlan tivornyákban tobzódó farsang volt.

István gróf belevételte magát ezekbe az orgiákba, de részegeskedéseit és szerelmi kicsapongásait majdnem mindig elmondta Karolinának. Nem is tudta, mi indítja erre: a gyónás és vezeklés kényszere-e, vagy az a csiklandós érzés, hogy szép, fiatal sógorasszonyával ilyen témákról beszélhet. Annyi bizonyos, hogy az ilyen gyónás mindig nagyobb gyönyörűséget okozott neki, mint maga a bűn.

Karolina néha mulatott a fiú kalandjain, néha megpírosgatta túlságos mohóságáért és mértéktelenségéért, néha ki-nevette tapasztalatlansága és naivsága miatt. De az is megtörtént, hogy eltorzult az arca és nem engedte a kezét megcsókolni.

— Utálatos vagy.

Stepherl megijedt és könyörgésre fogta a dolgot.

— Bocsáss meg Rolly. Én is utálok magamat.

Tagadhatatlan, hogy Stepherl mindig őszinte bánatot érzett. Gyermekkorától minden röpke kalandja után boldogtalanná lett, mintha valami drága kincset veszített volna el, becstelenséggel és aljassággal vádolta magát és megfogadta, hogy olyan életet él, mint a szerzetesek. De ehhez az erkölcsi csömörhöz újabban kínzó lelkiismeretfurdalás és büntudat is járult. Mardosó önvád, mintha valakit megcsalt volna. Ha ilyenkor ránézett Karolinára, szeretett volna előtte megsemmisülni. Mintha ezt a szép, tiszta, drága lényt is meggyalázta volna. De aztán hirtelen azt kérdezte magától: Mi köze ehhez Karolinának?

A legutolsó gyónás után Karolina szigorúan rászólt:

— Ezentúl ne mondj el nekem semmit. Miért gyónsz te nekem?

Stepherl nem tudott felelni. A füle zugott és nagy fájdalmat érzett a halántéka táján és a szíve körül. Némán bámult maga elé, a cipője hegyére. Érezte, hogy elviselhetetlen hőség van a szobában, a homlokán mégis jeges csöppek gyöngyöztek. Legszívesebben odahajtotta volna fejét Karolina ölébe, mint egykor az édesanyjáéba, nagy sírás vagy ijedtség után. Egész teste dermedt és fáradt volt a kiállott testi-lelki szenvedéstől. Végül felkiáltott.

— Mondd meg nekem, édes jó Rolly, mit kell tennem?

Karolina szeme lecsukódott és csak maga-magának ismételtette.

— Azt én sem tudom. Csak arra kérlek, ne beszélj többet ilyesmiről nekem. Nem szabad. Bűn.

*

Másnapra mind a ketten megkönnyebültek. Egy kamara-zenés teán találkoztak és valaki éppen az orosz cár és Wrbna Flóra grófnő öltözködési versenyét mesélte. A dolog úgy történt, hogy Zichy Károlyéknál nagy társaság volt együtt tegnap este, ott volt Flóra Wrbna grófnő is, aki szépségével már

rég magára vonta a névaparti Appolló figyelmét. Tegnapelőtt Flóra véletlenül azt állította, hogy a férfiak még hiúbbak és öltözködésük több időt vesz igénybe, mint az asszonyoknak. A cár ezt kétségbevonta és fogadást ajánlott, Megállapodtak, hogy a grófnő is, a cár is visszavonulnak egy-egy kabinetbe és tetőtől-talpig átöltözködnek. A társaság órával a kezében ellenőrzi majd az eredményt. Flóra grófne teljes udvari estélyi öltözékben jött, de magával hozott egy másik ruhát is, amelyet a szalónból nyíló egyik kis öltözőben fog magára öltetni. A cár pontosan egy órákor érkezett. Félkettőkor kezdődött a verseny. Eltűnt a cár és eltűnt a grófnő. A többiek a nagyszalónban lélekzetfojtva várták, hogy ki lép ki előbb az öltözőből. Elmult tíz perc, elmult negyedóra, félkettőkor a társaság tagjai sápadni, majd pirulni kezdtek, háromnegyedkettőkor végre megjelent a cár, teljesen átöltözködve, mosolygóan rózsás arccal, mint ahogy az egy névaparti Appollóhoz illik. Ezután elmult még egy negyed óra, a grófnő csak pont kettőkor jött ki a szobából, bágyadtan, legyőzötten és irulva-pirulva gratulált ellenfelének. Stepherl odasúgta Karolinának.

— Ezt feljegyzem az emlékkönyvembe. Már szép kis gyűjteményem van az ilyen történetekből.

— Mi az, talán naplót vezetsz?

— Még eddig nem, de azt hiszem, érdemes volna.

— Én már régen naplót írok, — mondta Karolina és a szemé elborult.

— Meg mernéd mutatni? — kérdezte Stepherl nevetve, de érezte, hogy a vér megint felszalad a fejébe. Mi történék, ha Karolina csakugyan megmutatná s abban olyanokat olvasná, hogy ...

Karolina halkán odasúgta.

— Meg. De csak neked.

— Pálnak?

— Isten ments!

Stepherl eltűnődött. Mit jelent az, hogy neki igen, de Pálnak, az urának nem? Zavarában hirtelen kijelentette.

— Mától kezdve én is naplót írok.

Karolina közönyös igyekezett maradni.

— Úgy tudom, hogy Thürheim Lulu grófnő is jegyzi a kongresszusi eseményeket.

— Metternich is.

— Gentz is.

— Én is letisztázom a feljegyzéseimet s hozzájuk írom a magam gondolatait és érzéseit is. Neked, Rolly, mindig jogod lesz elolvasni.

— De aztán az igazat írd ám! — felelte az asszony zavart nevetéssel. Aztán elfordította a tekintetét. Égett az arca.

Stepherl felsóhajtott.

— Azt hiszed, hogy neked tudok hazudni, Rolly?

A zenészek hangolni kezdtek és Karolina a szemével intet Stepherlnek, hogy ne folytassa tovább.

*

Másnap Stepherl szép, nagy bőrkötéses könyvet készített, elől, hátul és az első fedőlap homlokán gazdag aranyozással. Alatta aranybetűs írás: Das Gute und Schlechte, welches ich erfahren.

Ettől fogva majdnem minden nap írt valamit a naplókötetbe.

III.

Szeptember 1.

Chernicheff, a cár főhadsegéde, ma azt mondta nekem, hogy Bécsben immár lehetetlenné vált minden szerelmeskedés. A cár mindjárt beleavatkozik. Ez egy újfajta ius primae noctis? Vagy mindig így volt? Azt mondják, hogy ezt a francia forradalom előtt az egész világ természetesnek találta; a porosz udvarban még úgy maitresse-uralom volt, mint Lon-

donban, vagy Szentpétervárott. (Berlinben a mostani porosz király vetett véget ennek a garázdálkodásnak, de mindenütt kinevették érte.) Napoleon udvara valóságos bordélyház volt. Amit az uralkodók itt Bécsben művelnek, az kiábrándítja az embert a királyokból; de hogy ezt a férjek, apák, testvérek tűrik, az kiábrándítja az alattvalókból is. Kezdem utálni az embert, akár korona, akár hálósipka van a fején.

Karolina ma nagyon megsértette Woyna Ede ulánuskapitányt, aki bejelentette magát látogatásra. Rolly elment hazulról és cédulát hagyott hátra ezzel a néhány szóval: A gróf és a cipész váraкоzzanak. Ede sértődötten visszafordult, pedig azt hiszem, inkább kitüntetésnek vehetné, ha egy szép hölgy együtt emlegeti azzal a derék emberrel, aki lábacskaít oly elragadó burokba csomagolja. Őszintén szólva azonban az egész bizalmaskodás nem tetszik nekem, de, édes istenem . . .

Szeptember 3.

Legjobb barátaim: Lichnovszky Eduard, Károlyi György, Lichtenstein Vencel, Waldstein János, Schwarzenberg Károly herceg, a tábornagy és Pali, a bátyám. De valamennyinél igazabb és kedvesebb barátom Rolly. Kár, hogy Rolly nem férfi. Az egyetlen tökéletes lény, akit ismerek.

Tegnap éjjel megint rossz társaságban voltam. De nem történt semmi olyan, amit Rollynak be ne mernék vallani. Ez megvigasztal.

Szeptember 8.

Lichtenstein Leopoldina haragszik rám, mert egyebéden azt mondtam róla: Ez a hölgy olyan, mint egy megkopasztott fogoly, amelyik egy jeges rögön ül. Karolina megpironogatott, hogy durva és neveletlen vagyok. Valósággal gyártom az ellenségeket. Igaza van. Feltettem magamban, hogy éles nyelvemre lakatot teszek.

Szeptember 9.

Selina sógornőm, úgy látszik, észrevette, hogy Karolina

és én túlsokat vagyunk együtt. Furcsa célzásokat tesz a mi pajtási viszonyunkra. Nem tudom, mit kell cselekednem. Elutazzam, vagy kerüljem Rollyt? Ma egész éjjel ezen gondolkodtam. Ha tudnám, hogy mások is megütköznek a barátságunkon, nyomban elhagynám Bécsset. Lehet, hogy e miatt a szívem szakadna meg, de Rollyért szívesen adnám a szívemet. Rollyért, vagy inkább Rollynak? (Ez csak szójáték.)

Szeptember 12.

Az orosz cár szerint a hat legszebb asszony: herceg Esterházy Pálné, gróf Saurau Zenóné-Hunyady Gabriella, gróf Zichy Károlyné-Festetich Julia, herceg Auersperg Vincéné-Lobkowitz Gabriella, aztán az én Zsófi nővérem és Karolina. Szerintem csak egy igazán tökéleets szépség van Bécsben . . . Rolly, Rolly . . ., sejted-e, hogy kire gondolok?

Szeptember 15.

Tegnap Esterházy Nickerl hercegnél voltam. Ott volt Schwarzenberg Károly Fülöp tábornagy is, aki mindössze negyvenhárom éves, de már második József alatt a török háborúban is harcolt és húszéves korában őrnagy volt. Végig küzdötte a francia háborúkat, közben diplomata szolgálatot is teljesített Szentpétervárott és Párisban. A lipcsei csatában ő volt az egyesült seregek főparancsnoka, ami nagy szó, mert a főhadiszálláson volt Sándor cár és még két másik uralkodó is, azonkívül alája volt rendelve Bernadotte, a svéd trónörökös és az öreg Marschall Vorwaerts. Napoleon után Schwarzenberg Károly herceget tartom korunk legnagyobb hadvezérének, mint ahogy Metternichet a legnagyobb diplomatának. Schwarzenberg herceg nyugodt és fenséges, mint egy antik isten. Valóságos bölcs. Tudom, hogy milyen emberfeletti feladatot oldott meg, amikor összehozta a széthúzó szövetségeket s megbirkózott az intrikákkal, amelyek majdnem gyalázatos kudarcba döntötték az egész vállalkozást. Nem ismerek embert, akit annyira csodálnék, mint őt. Lovagias és jólelkű, ha valaha valami titkom volna az életemben, ő volna az, akinek megvallanám.

Testemet, lelkemet, becsületemet és üdvösségemet nyugodtan tenném le az ő kezébe. Mocsoktalan jelleme meghódította magának a királyokat és közlegényeket, tiszta emberi és családi élete, tiszteletre gerjeszt mindenkit ebben a babiloni erkölcstelenséget gőzölgő kongresszusi Bécsben. Boldog érzés, ha az ember ismer valakit, akihez bizalommal fordulhat életének minden kínos válságában.

Szeptember 17.

Bécs üres. Ferenc császár Budára vitte vendégeit. A magyarok boldogok. Lajos és Pál bátyám, valamint Ferdinánd és Miklós sógorom is ott vannak. Drága jó apám is szeretett volna elmenni, de megbetegedett. A kongresszus alatt nem volt künn a házból; nem is nagyon érdekli a fejedelmi sokadalom; napról-napra mélyebb és szélesebb szakadék választja el a ma emberétől. Egészen egyedül van. Úgy látszik, az embert hamar elfelejtik. Magára marad, mint a múlt egy emléke, a tenger alá süllyedt hajónak egy magános árboca, amely az ég felé mered. „Én II. József császár embere voltam, — mondotta tegnap fájdalmasan — de ma már nem vagyok az övé. Nem helyeslem az ő szellemét sem, de a mai korszellemmel sem tudok kibékülni. Nincs jelenem, de a múltamat is meg kell tagadnom. Miért éltem tehát? Egész életem egyetlen nagy félreértés volt. Sem Bécs, sem Magyarország nem értett meg engem, sem én nem értettem meg őket. Most már csak egy harmadik országba kíváncszom, amely nem e földi világból való.” Összeszorult a szívem, amikor ezt hallottam, mert alapjában véve igaza van neki. A magyarok aulikusnak, a bécsiek meg rebellisnek tartják. Nem tudok ennél nagyobb szerencsétlenséget elképzelni.

Pál hosszú levélben számolt be a magyarországi ünnepegekről és szemrehányást tesz, hogy ezalatt én Bécsben lopom a napot. Pálnak igaza van. Semmirevaló ember vagyok, sem a császáromnak, sem a hazámnak nem vagyok hasznára; családomnak sem és saját magamnak sem. Még Karolinát is elhanyagolom. Miféle ember vagyok én? Lich-

novszky Eduárdot utálok és mégis megint két napot töltöttem vele. Ma reggel Hennigstein báró ocsmány bűnbarlangjában ébredtem fel. Így hívják azt a szörnyeteget, aki, mint egy kifestett csontváz, a bécsiek előtt nevetségessé és gyalázatossá teszi a magyar nevet. A szép magyar báró és én, tehát itt maradtunk, nem kísértük el a császárt Bécsbe. Azt sem tudom, mi történt velem Morelné bordélyházában. Ezt Karolina előtt elhallgatom.

Szeptember 22.

Nemrég azt írtam, hogy a porosz király erkölcsös és puritán fejedelem. Csalódtam. A királyok és a koldusok valamennyien egyformák. Csak a közbeeső rétegekben vannak egyéniségek. III. Frigyes, aki fülig szerelmes a vörös Zichy Károlynak — a miniszter fiának — feleségébe, tegnap Karolinát is kitüntette piszkos érdeklődésével.

— Hol van a férje? — kérdezte s kidülledt szemével majd elnyelte Rolly meztelen vállait.

— Magyarországon, a birtokunkon.

— Nos, hát akkor a trón ez idő szerint üres?

Karolina hallgatott.

— És ki a régens? — folytatta idétlen tréfákozását az uralkodó.

Karolina hallgatott.

— Magam is szívesen betölteném a helyét, — vágta ki az otromba csattanót Frigyes, de Karolinától alapos leckét kapott.

— Felség, én nem vagyok tartomány, nálam az uralkodókat nem lehet csereberélni.

A király elpirult és tovább állott. De azért Karolina is büns, miért vágatja ki oly mélyre ruháját a vállán és keblén.

Szeptember 23.

Édes anyám könnyek közt rimánkodott, hogy néha-néha gondoljak az örök üdvösségemre is. Csakugyan hova-tovább már egész pogány lettem. Régen nem hatott meg valami annyira, mint ez a figyelmeztetés. Szegény öreg édesanyánk egész életében egyebet sem tett, mint haszontalan gyerme-

kei földi boldogságáról gondoskodott; most még az égi boldogságot is biztosítani akarja számunkra.

Szeptember 24.

Ma Karolinával kilovagoltunk a Praterbe. Visszafelé jövet ezt mondta nekem Rolly: Mi minden akarna lenni ez a gróf Széchenyi István? Szeretne híres katona lenni, akinek a mellén mindenféle rendjel ékeskedik s minden ujság tele van a nevével. Szeretne örökké utazni s magát végre expatriálni. Megházasodni, s minden gondtól menten csak a társadalmi életnek szentelni magát. Vagy nőtlen maradni, minden társaságtól visszavonulva, vadászgatni s lovat nevelni. A diplomáciában karriert csinálni. Élére állni egy pártnak s a jog és alkotmányosság ügyének élni. Belletristává lenni s verseket, tragédiákat írni. Ez a fiú, nem tudván életének irányt adni, egymásután a szélrózsa minden irányába nekirugaskodik; tessék elképzelni, hol fog ez kikötni!

Milyen jól ismer engem ez az okos, kegyetlen Rolly.

Szeptember 26.

Tegnap voltam Charles Maurice Talleyrandnál, Benevent hercegénél. Karolinát kísértem oda. A herceg, aki hosszú, kétfelé omló, vállig érő vörös parokájában olyan volt, mint egy sörényes majom, Karolinát valószággal körülnyálazta a bókjaival.

Elnéztem ezt a mindenütt jelenlévő sánta Mefisztófeleszt, aki a francia forradalom kitörése óta egyetlen napra sem tűnt le a világ színpadáról. Ki hinné róla, hogy püspökkorában ő tartotta az istentiszteletet a július 14-iki marsmezei ünnepen! Hogy a rémuralom alatt már a jakobinusok ellen keverte a kártyát Angliában! Hogy a direktoriumot ő segítette Napoleonnak megbuktatni és ő asszisztált a pápának a császár megkoronázásánál. Ezek után csak természetes, hogy az oroszországi hadjárat idején már a Bourbonokkal alkudozik és a szövetségesek párisi bevonulása után éppenséggel ő maga indítványozza Napoleon letételét. Most itt van a kongresszuson. Senki sem hívta, eleinte csak úgy ténfergett

Bécsben a fejedelmek körül, de most már résztvesz a tárgyalásokon. Fanny nővérem, aki szellemes karrikaturista, Talleyrandot is lerajzolta vázlatkönyvébe, mint gall-kakast, akinek hat feje van és mind a hat csőrével mást és mást kukorékol. Az egyikkel, hogy: éljen a köztársaság, a másikkal: hogy éljen a császárság, a harmadikkal: hogy éljen a király . . .

Ez a Talleyrand azonban nem egy, hanem nagyon sok példányban látható itt a kongresszuson. A saját estélyén is tíz vagy húsz Talleyrand nyüzsgött körülötte, legtöbbszörre olcsó, hitvány kiadásban.

Egy részük őseiktől örökölte nevét, vagyonát, tekintélyét, szinte beleszületett az uralkodásba, mint a királyok és a nagyhercegek. Ezek ártatlanok abban, hogy népek sorsát intézik minden becsület, munkakedv és értelem nélkül. Aztán vannak kalandorok, akik a mélyből jöttek fel és külső megjelenésükkel, furfangos eszükkel, erőszakosan, fölfelé alázatos meggörnyedéssel, lefelé pedig zsarnoki pöffeszkedéssel egyszerre csak kezükbe kaparintották népek és országok sorsát. Honnan jöttek és ki hívta őket? — senki sem tudja. Mintha találkát adtak volna egymásnak, megérkeztek az orosz cár udvarába, az angol parlamentbe, vagy a porosz hadsereg vezérkarába. Mint egy vándorszínész-társaság tagjai, itt vannak és eljátszák szerepeiket. Dalberg herceg, a mainzi választófejedelem öccse egész életében nem tett egyebet, mint kereste az asszonyok, a bankárok és a firkászok kegyét; ezen a módon francia állampolgár, Napoleon híve, aztán árulója lett s most egyike azoknak, akik Franciaország kormányzatán megosztottak. A harmadik francia követ (Richelieu herceg) a forradalom alatt emigráns, kezdetben az orosz hadsereg tagja, első Pál cár alatt kegyvesztett, Sándor cár alatt Odessza kormányzója, Napoleon bukása után a francia főrendi kamara elnöke. Miért? Senki sem tudja. Pozzo di Borgo korzikai ügyvéd, aztán orosz katoná, majd Capo d'Istria jobb keze, angol titkos diplomata, Bernadotte spanyol trónörökös barátja, végül a lipcsei csatában már tábornok és most az orosz cár legbizalmasabb

politikai tanácsadója. Talán csak nem azért, mert szép idézeteket tud mondani Danteból, Tacitusból és az angol államférfiak beszédeiből? Lord Stewart, vagy más néven Lord Pumpnickel a bécsi ucca mulattatására felvirágozott lova hátán piros ruhában, sárga csizmában, mint egy bohóc nyargal a városon végig és cifra öltözete miatt az „arany fácán” nevet viseli. Lord Castlereagh, otthon, ha társasága nincs, órák hosszat táncol a feleségével, vagy ha az sincs kéznél, egy magashátú bőrrel bevont ebédlőszékkel, bálban és ünnepélyeken a felesége hordja a térdszalag-rendet. Ezeket, ha nem a hatalmas Angliát képviselnék, régen a bolondok házába csukták volna. Sidney-Schmit admirálist, aki nyilván, mint tengeri kalóz rabolta össze roppant vagyonát, egzotikus ruhába öltöztetett és egzotikus erkölcsű szép leányai táncoltatnak, mint valami cirkuszi medvét. Ki hívta és ki küldötte ide? — senki sem tudja. Ez a tiz vagy húsz ember úgy érzi, hogy joga van Európa népét, mint valami rabszolgacsordát vágóhídra vinni, vagy gulákat építtetni velük. El sem lehet képzelni nélkülök háborút és békét, kormányzatot és államéletet sehol Európában. Ide-oda utazgatnak, úgy változtatják hazájukat, mint a szeretőket, kifosztják a bankárok pénztárcáit, kegydíjakat húznak az uralkodóktól és a hadseregszállítóktól, százezreket fizetnek egy-egy szép színésznőnek, vagy százezreket zsarolnak ki némely öreg hercegnőtől, elpusztíthatatlan és halhatatlan vérszopói a népeknek, amelyeket nem is ismernek, — Úristen, micsoda joga telepedtek ezek az emberiség nyakára?

És az asszonyok! Az egyik sarokban Windischgraetz herceg a ház úrnőjének tette a szépet. Az úrnő mindössze húsznegyvéves, de már elvált az úrától, Talleyrand herceg öccsétől, akit a nagybácsi szép summa arannyal elégitett ki. Dorottyának hívják, kurlandi hercegi családból származik, tizenötéves kora óta egyik férfi karjaiból a másikba röpdös, most az öreg sánta herceg szerelmében sütkérezik. Ez a szerelem azonban csak fényt és dicsőséget tud rá árasztani, meleget és tüzet a merevarcú Windischgraetz herceg adna hozzá — ha magának is volna. A másik sarokban Johanna

hercegnő, Pignatelli herceg felesége bújt meg Gentz udvari tanácsos oldalán, harmincéves, szintén kurlandi hercegnő — itt legalább három hercegi címe van mindenkinek, — de oly sok ember között osztja fel kegyeit, hogy a névsort sehogyszem tudom hiánytalanul összeállítani.

Nekem az estélyen a harmadik kurlandi Grácia, Sagan Vilhelmina hercegnő tetszett legjobban, aki most Metternich szolgálatában áll, habár nemrég még első Sándor cár bártnője volt. Egy házban lakik Bagration hercegasszonnyal a Senkenstrásse 54 számú ház első emeletén s lakásának ajtaja éppen szembe néz a Bagrationéval. Most Trubeckoj herceg felesége. Szép, magas, fekete, erős és szenvedélyes bestia. Mérhetetlen vagyona dacára közönséges kémnő és kurtizán; úgy látszik, hogy ennek a pályának is vannak önkéntes műkedvelői, akik minden érdek nélkül a hivatás szépségében látják életük célját és kielégülését. Vagy egyszerűen csak kielégíthetetlen nőtények?

Október 5.

Fanny nővéremnél ma nagy a társaság volt. Csodálatos barátai vannak Fannynak: úrak és művészek, akik egymás mesterségét irigylik s mindegyik a másik mesterségében akar kitűnni. A hercegek és tábornokok festeni, zongorázni, énekelni akarnak. verseket írnak és színdarabokban szerepeket játszanak; a művészek politikáról, lovakról és szerelemről tartanak előadásokat, vagyis arról a háromról, amelyhez nem is konyítanak. Nem csodálom, hogy Fanny férje, Niki, megszökik a saját estélyeiről.

A legfurcsább alak Fanny barátai közül Werner Zakariás, az abbé, akivel együtt utaztam Milánótól Bécsig, amikor Viktor Emmanuelt Windischgraetz herceggel Sardinia királyi trónjára visszahelyeztük. Zakariás abbé most Bécs legnagyobb predikátora, akinek a Stephanskirche, vagy a Maria am Gestade szószékén elmondott szentbeszédeire úgy mennek az emberek, mint a Burgtheater, vagy az Operaház egy bemutatójára, — vagyis inkább az utóbbira, mert Zakariás abbé valóságosan elénekli a szentbeszédeit.

Werner Zachariás a szalonokban nem játsza sem Ezsaiás próféta, sem Abraham a Sancta Clara szerepét. A szép bécsi asszonyok között inkább a költő babérait pályázik. Azonkívül ő a legnagyobb irodalmi szakértő is, akinek könyvekről és íróikról mondott véleménye kinyilatkoztatás. Minthogy én irodalomból csak annyit tudok, amennyit Karolinától tanultam, odalopóztam az abbé mellé, hogy gyarapítsam ismereteimet. Épen Racine-ról és Voltaire-ról volt szó. Egyikről sem hallottam soha, gondoltam magamban, most alaposan tájékozódok felőlük és alkalomadtán meglepem Karolinát irodalomtörténeti műveltségemmel. A következő párbeszédet hallgattam végig:

— Abbé úr, kit tart ön nagyobbnak, Racinet vagy Voltairt?

— Ah, ezt a két nevet nem lehet egy napon kiejteni. Racine fenkölt és mélységes, mint az ég és a tenger. Soha le nem írt egy sort, amely nem volt mintaszerű, óriási, mesteri, felülmúlhatatlan. Egyetlen gondolata sincs, amely nem volna bibliai törvény . . . Voltaire? . . . Az ő gonosz nyelve, az ő erkölcsi felfogása . . . pfuj!

— Igaza van abbé, Racine nekem is sokkal jobban tetszik, Racine valósággal megigéz.

— Igézet, igézet! Hol van Racine az igézettől! Racine monoton, unalmas, hideg, Voltaire felizgat bennünket, megfélemlít, elragad és a végtelenbe sodor.

— Én rajongok Voltaire-ért, — szolt valaki közbe.

— És miért, ha szabad kérdezni grófnő? — rikkantotta az abbé. — Azért talán, mert Voltaire a világon mindent tagad, még a vers törvényeit is?

— Annyi bizonyos, hogy Voltaire újító, — tódította egy harmadik. — Voltaire sem nem klasszikus, sem nem orthodox.

Az abbé összecsapta a tenyereit.

— Ki meri azt állítani, hogy Voltaire nem klasszikus? Az egész francia irodalomban nincs hozzáfogható klasszikus.

— Jó, jó, de stílusa . . .

— A stílus! Az ő stílusa! Hogy Voltairenak nem volna stílusa? Olvasott ön tisztább, tökéletesebb verseket? A ver-

selés szabályait egyik költő sem tartja be oly tökéletesen. . .

Nem hallgattam tovább. A vendégek ájuldoztak az elragadtatástól. Ez a Werner Zakariás!

Félek, hogy ily módon sohasem tudok Karolina előtt levizsgázni irodalomtörténetből.

Október 10.

Sándor cár halálosan szerelmes Auersperg hercegnőbe s azt hittem, ez volt az orosz cár egyetlen plátói szerelme. A bécsi asszonyok azonban, akik szerelmi dolgokban hírből sem ismerik a nem-et, azt mondják, hogy a betörésnek, amely a napokban az Auersperg palotában történt, s most az egész rendőrséget foglalkoztatja, nem kisebb legény a tettese, mint az oroszok cárja.

A cár egyébként minap Beauharnais Jenő alkirályyal a Salz-gries egy sötét mellékucájában tett legkegyelmesebben látogatást. Ahogy ott egy nyilvános házból lejövet kartkarba öltve, lefelé támogatják egymást a lépcsőn, az alkirály egyik komornyikjával találkoznak, aki megismerte őket. A lakéj elfordította fejét, jeléül annak, hogy inkognitóját a két uralkodó előtt sem hajlandó levetközni. Kár, hogy a fejedelmi cselédekről nem sok ily szép vonás ragad a gazdákra.

Október 12.

Tegnap tűzijáték volt a schönbrunni narancsligetben. Aznap jöttek meg a fejedelmi vendégek Grázból, de Metternich egyetlen óra pihenőt sem enged nekik. Zeneestély, bál, vadászat, népünnepély, műkedvelő színelőadás egymást érik, hogy a kongresszus tagjai kimerüljenek és Metternich a maga kénye-kedve szerint csinálja meg Európa új térképét. Amiben a kancellárnak tökéletes igazsága van. Egyetlen okos ember esetleg még elkövethet valami jót a népek érdekében; de egy asztaltársaság feltétlenül ostobaságot, vagy gázságot eszel ki, ha egyáltalában ki tud eszelni valamit. Én egyébként nem ismerek sem olyan egyetlen embert, sem olyan kongresszust, amelynek joga volna a népek fölött rendelkezni. Népek sorsát csak maguk a népek intéz-

hetik. Napoleon is megbukott, mert összetévesztette magát az isteni gondviseléssel. Karolinát ma nem láttam. Talán azért vagyok ilyen jabobinus hangulatban.

Október 15.

A Práterben tizennégyezer gránátost vendégtelt meg ma a jó Ferenc császár. A gránátosok berúgtak és boldogok voltak. Szegény ördögök. Ki tudja, nem kell-e nekik megint vértüket ontani azért a néhány hordó savanyú borért, amelyet számukra a császári kegy csapraüt, miután néhány százezer katona vérért megcsapolta. A Lusthausban ittak a fejedelmek és magas kíséretük. A földszinten Károly herceg volt a házigazda, az emeleten a császár, Schwarzenberg herceg volt az egyetlen alattvaló, aki az uralkodók asztalánál kapott helyet. Úgy láttam, hogy ő volt az egyetlen fejedelmi férfiú a sok koronás naplopó között. Csak azt sajnálom, hogy Karolina nem szenvedheti a tábornagyot. Nincs más oka erre, csak egyedül az, hogy a marsal nagy tisztelője Lichnovszky Károlyné hercegasszonynak. Este a fejedelmi társaság a Kärtner tor mellett levő színházban a Flóra és Zephir című balettet nézte végig. Én Karolina mellett ültem egy páholyban és egész este kezemben tartottam a kezét.

Október 17.

Rolly figyelmeztetett, hogy kezdek Bécsben divatba jönni.

— Minek köszönhetem ezt a szerencsét? — kérdeztem tettetett közönnnyel, de megvallom, titokban jól esett ez a népszerűség.

— A ruháidnak, — felelte Rolly gúnyosan és figyelmeztetett, hogy anglomaniásnak tartanak s e mellett hóbotos piperkőcnek.

— Mindenki úgy öltözködjék, ahogy egyéni ízlésének megfelel — duzzogtam sértődötten.

— De ahhoz az kell, hogy az embernek jó ízlése legyen.

Nagyon fájt ez a kiméletlen lecke. Tehát az ízléstelenségem révén leszek híres ember Bécsben

Október 18.

Rolly nagyon édes volt, ahogy tegnapi kiméletlenségeért ki akart engesztelni. Megmondtam neki, hogy ez teljesen felesleges. Tisztában vagyok azzal, hogy azok a tulajdonságok, amelyekkel némi feltűnést keltettem magam körül, nagyon is gyarlók. De szerencsére mulandók is. Egyetlen tulajdonságot becsülök magamban és ez az ész és a kedély ereje, s ezért évről évre inkább divatba fogok jönni, mert mind a kettőből több van bennem, mint más emberben.

Rolly mosolyogva jegyezte meg, hogy ennyi önbizalommal csakugyan sokra fogom vinni. Amire megjegyeztem, hogy tökéletesen tisztában vagyok fogatkozásaimmal is, tudok ugyan jól lovagolni, táncolni, úszni, de egyebekben testalkatomban némi félszég van, ami sehogysem illik világos és fürgé eszemhez; nálam tehát nem túltengő önbizalomról, csak mély önismeretről lehet beszélni. De ez mind semmi. A fődolog: egész férfúnak lenni és erélyesen cselekedni, mert az emberiség ép úgy a férfiaság és erő körül tolong, mint ahogy a világegyetem központja a hatalmas Isten.

Október 20.

Windischgraetz herceg ma nagy erkölcsi leckét tartott arról, hogy rossz társaságba keveredtem és haszontalan ti-vornyázásban fecsérelem el az életemet. Nagyképű fajankó. Én is beismerem, hogy más életet kellene élnem, de akkor kérnék hozzája egy más országot is. Én is tudom, hogy a fiatal embereket arra kellene nevelni, hogy minden szenvedélyüket hazájuk szolgálatába állítsák be. De hogy lehetséges ez egy olyan országban, ahol nem szabad szatirával s szarkazmussal a világra jönni s nem szabad azt, amit a kormány tesz, nevetségesnek s komikusnak találni? Istenemre mondom, némelyik országban jobb volna az ifjúságot nem is nevelni, vagy elutaztatni külföldre, mert ha valaki egy vonalnyira a középszerűség felé emelkedik, be kell látnia, hogy az osztrák birodalomban a butaság és indolencia a

legfenségesebb magasságra emelkedett. A becsületes ember zavarba jön, hogy forradalmár legyen-e, vagy burgonyát és káposztát ültessen otthon a falujában. Szeretném tudni, vajjon belevessem-e magamat abba a lassú örvénybe, abba a pedáns, lágymieleg konfuzióba, amely a vén groszgarçonokat az útból el akarja tenni s egy bizonyos főváros „luxurians” fiatalságába az élet egy szikráját erőszakolja? Nem. Ez a legmeggondolatlanabb bolondság volna, amit ember e világon elkövethet. Ezt még egy heidelbergi tanárnak sem lehetne megbocsátani. A csiga versenyfutása, a nyúl küzdelme s egy haldokló kameleon lelkesedése volna az, ha valaki ezekkel a vastag, képzelődő s öntelt emberekkel csak egy lépéssel is megpróbálna megközelíteni a dicsőséget. Az egész országban nincs egy kitűnő férfiú, Schwarzenberg és Metternich hercegen kívül.

Windischgraetz herceg volna a legutolsó ember a világon, akitől példát vennék. Ha az ő pedáns, vaskalapos önteltsége erény, akkor jöjjön inkább a léha és a szeretetreméltó oktondiság.

Október 21.

Ismerék egy öreg, tiszteletreméltó férfiút, aki fiainak minden esztendőben néhány szót szól az ember becsületességéről, mignem azok kiröppennek a családi fészekből és magára hagyják a szegény apát. De valamit magukkal vittek: a becsületesség ösztönét, amely beléjük volt oltva. Ennek köszönhették, hogy sohasem voltak kétségben, hogyan viselkedjenek.

Ez a család az enyém, a Széchenyi család.

Október 22.

Karolina gúnyolódott velem, hogy a naplórírással is úgy leszek, mint minden egyéb felbuzdulással. A szalmaláng egy-kettőre ellobban és csak pernye és füst marad utána. Állhatatosságomról magam sem tartok valami sokat, de a naplórírás — úgylátszik — nálam életszükséglet. Még meg-

történik, hogy író lesz belőlem, habár az írást nem tartom valami különösen uri és férfias erénynek. Azt azonban fogadom, hogy ezek a naplók sohasem kerülnek idegen kézbe — Karolina, természetesen nem idegen kéz. Vagy néhány bűnöm, — a naplóírást is titkos bűneim közé számítom. Nem szeretek mezítelenül mutatkozni, még legjobb barátaim előtt sem, van bennem olyfajta leküzdhetetlen szemérem-érzet, aminőt siheder-korunkban a női nemnek tulajdonítunk. Később természetesen rájövünk, hogy a nők testileg is, lelki-
leg is szemérmertlenebbek a férfiaknál. Még a szégyenüket sem tudják titokban tartani. Testi hibáikat rejtegetik ugyan, de csak addig, amíg ruha van rajtuk. Ha szeretőjük előtt levetkőznek, petyhüdt mellüket, elnyomorított lábukat, kiütéses, durva bőrüket is leplezetlenül hagyják, ami természetesen az első ölelkezések mámorában még nem nagy baj, de később végzetesen kiábrándító. Ezt szobaleánynál és hercegasszonynál egyformán észrevettem.

Igaz, hogy bennem is él a vágy: pellengérre állítani testi és lelki hibáimat. Ez, úgy látszik, minden ember közös tulajdonsága. De én magam előtt is lenyúzom magamról a bőrt, az emberek többsége pedig titokban meg van győződve a saját tökéletességéről. Ez nagy különbség. Az emberek, ha hibáikról beszélnek, ezt rendesen azért teszik, mert hallani akarják a cáfolatot. Elvárják, hogy hibáikat akként magyarázzuk, mintha azok csak túlságba vitt erényeikből erednének. Ha nem tesszük meg nekik ezt a szívességet, megneheztelnek és irigynek és gonosznak tartanak, vagy esetleg ostobának, akik ésszel fel nem értjük az ő emberfelettségüket.

Én magamban is, másokban is látom a hibát s mindent összevéve, mindenek között magamat tartom a legtökéletlenebb teremtésnek. Nem haragszom, ha mások megítélnek, sőt titokban örülök, hogy rosszabbat nem mondtak rólam, mert bűneim igazi nagyságát még csak nem is sejtik.

Egyetlen ember van a világon, akit nem akarok megbírálni s az az édesapám; egy másik emberről pedig még csak gondolkodni sem merek, mert rettegek, hogy valami rosszat leszek kénytelen felfedezni benne; ez Karolina. Éb-

ren és álmaimban, vele és nélküle, mindig vele foglalkozom s ilyenkor egy láthatatlan, undok szörnyeteg fülembé súg holmi értelmetlen általánosságokat, amelyek egészen véve csak azt jelentik, hogy Karolina is emberasszony, tökéletlen és esendő lélek, olyan mint a többi. Mi ez? Rosszhiszeműség? Vagy ez a szerelem? Irtózom attól az advocatus diabolistól, akit állandóan a lelkemben hordok és nem merek szóba állni vele! Karolináról sem jót, sem rosszat nem akarok tudni. Például, ha Rolly kedves és kacér, kétségbeejt, mert a bennem lakó galád szörny romlottságnak minősíti ezt. Ha Rolly hideg és kimért, ha közönyös vagy visszautasító, akkor . . . akkor kétségbeesem. De az is rettenetes volna, ha egyszer megvallaná, hogy az enyém akar lenni. Elképzelem, hogy egyszer megcsókol úgy, ahogy a szerelmesek szoktak csókolni; elképzelem, hogy egyszer az enyém lesz . . . Óh, olyankor irtózom tőle. De ha elképzelem, hogy erre még soha sem gondolt és soha nem is lesz erre rábírható . . . óh . . . akkor meg tudnám ölni Karolinát.

Érzem, hogy nevetséges vagyok, de mentségem az, hogy ezt még sohasem éreztem senkivel szemben. Inkább az a vétkem, hogy túlságosan érzéki vagyok. Ha őszinte akarok lenni, még soha sem volt erőm, hogy akár a legmocskosabb és legellenszenvesebb női lény tolakodását is vissza tudtam volna utasítani. Arról nem is beszélek, hogy minden valamire való asszonyszemély iránt leküzdhetetlen testi vágyat érzek, úgy, hogy a női cselédség láttára is felforr a vérem s csak gyávaságom, vagy hiúságom tart vissza attól, hogy megrohanjam. Bocsássa meg az Isten, de ez a szörnyű szenvedély még csak fokozódott, mióta Karolinába reménytelenül szerelmes vagyok. A nőket nem is tartom egyébre valónak, mint hogy . . . olthatatlanul kíváncsi vagyok minden nő testére . . . a legcsunyább testre is, csak azért, mert más, mint a többi, mert titokzatos, forró és eleven . . . a leg-hitványabb csókra is kíváncsi vagyok s habár utána mindig meg is utálom magamat . . . de a legnagyobb utálkozás közben elém kerül egy új, egy más, egy friss, egy ismeretlen, akkor . . . Ha jó kedvem van, ha szomorú vagyok, józan

és részeg állapotban, ha nagyon sokat ettem, ha éhes vagyok, ha Karolina valamivel megbántott, ha Karolina valamivel boldoggá tett, ha egyedül tépelődöm, ha társaságban dőzsölök, ha egészséges vagyok, ha testi fájdalom gyötör — ez mind és mindig ok arra, hogy eszembe juttassa a nőt és megkívántassa. Valóságos istencsapása ez, szörnyű átok, vagy betegség, nem tudom, de ez az igazság. És mégis! Rolly szent és én megborzadok attól, hogy szentségtörést kövessek el. Rolly bálvány és én összetöröm ezt a bálványt, ha bebizonyosul róla, hogy ő is csak törékeny, vagy — óh szentségecs Isten! — esetleg ő is esendő, mint a többi asszonybálvány.

Félek, hogy ebbe beleőrülök. Ha Rolly nem lesz az enyém, megőrülök a vágyakozástól, ha az enyém lesz, megőrülök a kiábrándulástól.

— Hát lehet így élni?

Október 23.

Karolinával két nap óta haragban vagyok. Nem is tudom, min veszünk össze. Azt mondtam Rollynak, hogy Pál jobban tenné, ha nem jönne haza. Felháborodott, hogy ilyen szeretetlen vagyok. Szememre vetette, hogy aljas és önző szándékokat takar ez a kívánság. Térden állva kértem tőle bocsánatot.

— Igazad van, Rolly. Holnap írok Pálnak, hogy jöjjön haza.

Erre sírva fakadt s keserű szemrehányásokkal halmozott el.

— Úgy látszik halálosan unod magadat velem — ezt ismételte és egész testét rázta a zokogás.

Nem tudtam megvigasztalni. Kért, hogy hagyjam magára és csak akkor mutatkozzam a szeme előtt, ha hivat. Azóta nem mozdultam ki a házból. Legalább harminc levelet fogalmaztam, hogy kiengeszteljem és kimagyarázkodjam. De tulajdonképpen nem is tudtam, mit kellene írnom. Miért haragszik: azért-e, mert Pált hazakívántam, vagy mert vele kettes-

ben akartam maradni. Karolina kiismerhetetlen. Én pedig elviselhetetlenül sokat szenvedek.

Október 23.

Zsófi nővérem meglátogatott, mert — mint mondta — Karolinától azt hallja, hogy beteg vagyok.

— Nincs semmi bajom.

— Akkor siess, öltözz fel és látogasd meg Rollyt. Nagyon aggódik miattad.

Drága, aranyos, egyetlen Zsófim!

Október 24., éjjel.

Karolinánál nagy társaság volt. Egy pillanatra magunkra maradtunk.

— Miért hivattál?

— Hogy kísérj el holnap Esterházyékhoz a gyermekbálra. Ennyi volt az egész. Gyűlölöm Rollyt.

Október 25.

Rolly elragadó volt. Rolly az egyetlen asszony a világon. Pál, Pál, te egész életemre boldogtalanná tettél. Hiszen te nem is szereted Rollyt. Akkor miért vetted el tőlem? Hát úgy van az a világon, hogy egyik ember boldogságát csak a másik ember boldogtalanságával lehet megvásárolni? Eddig csak az emberekből, a hadvezérekből, a királyokból, a költőkből, a papokból és az asszonyokból ábrándultam ki, most kezdtek kiábrándulni az isteni igazságból, a teremtés rendjéből és az erkölcsi törvényekből is. Istenem, ne vigy minket a kísértésbe és bocsásd meg a mi bűneinket.

Október 26.

Ma sokat beszélgettem Karolinával a szerelemről. Karolina nem csak szép, de okos és szent is. Bölcsen megmagyarázta, hogy szebb dolog is van a világon, mint a szerelem. A mi barátságunk több a szerelemnél. Ő boldog, hogy van a világon egy jó barátja, akit férje és fia után a legjobban szeret. Elmondta, hogy a Lichnovszky-házban már ugyanis beszélnek rólunk. Ma először beszéltünk nyíltan a szerelmünkről.

Ezeket a sorokat a bajor király előszobájában írom, ahol ma reggeltől holnap reggelig huszonnégyórás kamarási szolgálatot teljesítek. Nemrég jöttünk vissza egy látogatásról, amelyet részletesen feljegyzek és megmutatom Karolinának, hogy kedve teljék benne. Istenem, mit nem adott volna Rolly azért, hogy velünk lehessen!

Beethoven Lajos zeneszerzőnél voltunk Hernalsban, egy ócska emeletes házban, amelyen nyikorgó falépcsőkön kellett felmenni a mester lakásába. A király nagy művészet-szerető és miután a bécsi régiiségkereskedőnek, Artaria Ágostnak a Kohlmarkton levő üzletét csaknem kifosztotta, megtudta azt is, hogy a cég adta ki Beethoven első szerzeményeit. Artaria jó barátságban van ezzel a Beethovennel s kijártá, hogy a mester fogadja a bajor király és néhány bécsi zenebolond látogatását. (Formális engedélyt kértek ehhez a kihallgatáshoz és az egész dologban ez tetszett nekem a legjobban; szeretem, ha az ész és szív uralkodói megleckéztetik az arany és a vér uralkodóit.) Úgy láttam, a mester már nagyon megunta a fejedelmi vendégeket, akik kíváncsian tolonganak a háza körül, mint a állatseregletben az oroszlán ketrece előtt. Belépődíjat azonban nem igen fizetnek, helyett szeretnék megzongoráztatni, mint ahogy a megyéket megtáncoltatják. A bajor királyt a látogatáson Rudolf főherceg (a mester tanítványa), Lobkovitz herceg és Kinsky herceg kísérték, valamint csekélységem.

Útközben a király Beethovenról kérdezősködött. A hercegek elmondták, hogy a zeneszerzőt Londonba csábítják, de ők nem engedik el, aminthogy akkor is visszatartották, amikor Napoleon Jeromos Westfáliába csalogatta. Évi négyezer forint nyugdíjat adnak össze neki, hogy zavartalanul dolgozhassék és Bécs zenevárosi dicsőségét öregbítse. (Artaria úr, aki szintén velünk volt, odasugta nekem, hogy a négyezer forintot csak egyszer kapta meg, azóta adósok neki.) Beszélték, hogy Beethoven már egészen süket, szemei roszszak, gyomorbaja van, vért köp, iszákos és rengeteg családi bánat emészti a szívét. Évekkel ezelőtt volt egy nagy sze-

relme is, a magyar Brunsvik Terézia grófnő, de az már a múlté.

Délután öt órakor léptünk be a mester lakásába. Soha életemben nem láttam és nem látok olyan rendetlen szobát. A mester egyáltalán nem volt megatva a magas látogatástól. Ócska házikabátjában fogadott bennünket és helyet mutatott a pamlagon, amely porlepte könyvekkel és kótákkal volt tele s rugói néhol kiálltak a viaszkosvászon huzatból. A székeken is könyv, papír vagy hangszer. A zongorán mindenféle lim-lom, hálósapka, kávéfőző masina, kitömött bagoly, rajzok, szobrocskák, könyv, kóta, hangszer... Egyetlen napig sem tudnék ilyen szobában élni! Rossz levegő volt, uborka- és kávészag s a beteg ember szaga. Nem így képzeltem a nagy Beethovent.

A király és kísérete mindentől el volt ragadtatva. Tetszett neki a művész félszege, goromba dörmögése és figyelmetlensége. Talán még a süketsége is tetszett neki. Érdekes, hogy amíg nála voltunk, egy fiatal festő, aki még csak nem is köszönt az uralkodónak és kíséretének, megszakítás nélkül dolgozott egy képen, amely a mestert ábrázolta. A király ettől is el volt ragadtatva. Ott volt még egy ember, muzikusforma, aki, úgy lászik, a mester jóbarátja és famulusa. A király megszólította:

— Kicsoda ön?

A muzikus bemutatkozott.

— Zmeskáll Miklós vagyok, földbirtokos Magyarországból.

— Honnan?

— Pozsonyvármegyéből.

— Mi a foglalkozása?

— A kancellárián vagyok tanácsos. És Beethoven Lajos barátja.

— Ez szép öntől — mondta a király és a festő felől kezdősködött.

— Simon Nándornak hívják, — jelentette a kancelláriai hivatalnok és Beethoven barátja. — Festőművész és énekel, az opera tagja.

— Hova való?

— Pesti.

— Ah, ez szép tőle, — fejezte ki elismerését az uralkodó.

Artaria Ágost közben elmondta nekem, hogy ez az egyetlen festő, akinek Beethoven a saját otthonában, igazi emberi és művészi mivoltában modellt ül, persze a maga módja szerint, anélkül, hogy tudomást venne a jelenlétéről. De Simon már eddig is szakadatlanul a sarkában volt, mappájában már volt egy sor tanulmánya, amelyeket e munkájához használhatott, tehát beérte a kapott engedéllyel. Most már csaknem teljes a kép, csak a szempár pillantása hiányzik.

Ránéztem Beethoven szemére. Ennek a szemnek játéka csodásan sajátos volt és egyik skáláját mutatta a pillantásnak a vad, dacos kifejezéstől a szelíd és szeretettel teljes tekintetig, ahogy kedélyének hangulata pillanatról pillanatra változott.

Ezalatt a fiatal festő fesztelenül tett-vett a szobában, mintha otthon volna.

— Furcsa egy vad legény — súgtam Zmeskáll úrnak — míg Beethoven vendégeivel Bécsről, zenéről, Münchenről és az emberek sok aljas jellemvonásáról beszélgetett és közben a kávé főzte, hatvan szemet számítva egy csészére.

— Ezek ketten bíz jól egymásra találtak — felelte Zmeskall mosolyogva — Beethoven nagyon tetszik ez a fiatal magyar medvebocs, aki, mintha csak a saját műhelyében volna, ki s bejár a mester szobájába anélkül, hogy jónapot vagy alá-szolgáját mondana neki.

Közben elkészült a kávé és Beethoven magához intette a fiatal festőt.

— Na, most, ha akarja, megfigyelheti a szememet, — mondta neki harsány nevetéssel, mintha mi ott sem volnánk.

A festő leült a mesterrel szemben. Mi álltunk és kávécsészénket a tenyerünkön egyensúlyoztuk.

— Maga is magyar? — kérdezte Beethoven.

— Az.

— Zmeskall barátom is magyar. Magának is szép bajusza van, Miklósnak is lehetne annyi esze, hogy bajuszt növesz-szen.

— Lehetne, ha magyar.

— Magyar hát. Azért is olyan becsületes ember. Én nagyon szeretem a bajuszosokat. Szeretem a zenéjüket is. Hallotta már maga Biharit?

— Nem.

— Szégyelje magát.

— Az cigány.

— De a zenéje magyar. Ismeri a Rákóczi-indulót?

— Ismerem.

— Nahát! Bihari is a derék magyar bajuszosok közül való. Így beszélgetett Beethoven a magyar festővel és a bajor király odavolt a gyönyörűségtől és elragadtatástól.

(Eszembe jut, hogy azt a Biharit már én is hallottam. Lehetetlen, hogy Bihari cigány; inkább azt hiszem, hogy az őse Attila udvarában karmester és zeneszerző volt.)

Amikor a magyar festő és Beethoven beszélgetése véget ért, kész volt az arckép. A bajor király kijelentette, hogy ennél szebb és találóbb arcképet még soha sem látott. Büszke voltam a honfitársámra. Zmeskall tanácsos úr is oda volt a boldogságtól. Tudja Isten, miért, de elérzékenyedtem, amikor Beethoven is megdicsérte a festőt.

— Ezek a bajuszosok mindenhez értenek, amihez hozzáfognak. Jó katonák, jó muzsikusok, jó festők és — itt elhomályosult a szeme és a menyezetre nézett áhitattal — és gyönyörű leányaik vannak.

A bajor király kijelentette, hogy ő is nagyon szereti a magyarokat. Csak a főherceg, Lobkowitz és Kinszky hallgattak.

A festő azután köszönés nélkül távozott.

Drága Karolinám, vajjon te is szereted a bajuszosokat?

November 3., este 10 óra.

Ma este nyolc órakor történt velem valami, ami egész életemre tragikus kihatással lesz. Még ide, a titkaim könyvébe sem merem leírni, hogy mi. Nem, nem, nem is lehet igaz; lehetetlen, hogy ilyesmi valaha az életben megtörténhetik. De ha mégis megtörtént, akkor e miatt előbb vagy utóbb,

de megátolhatatlanul és egész bizonyosan öngyilkossá kell lennem.

November 4., reggel 8 óra.

Az éjjel egyetlen pilanatra sem húnytam le a szemem. Most is itt vagyok az íróasztalomnál, ahova tegnap este tíz órakor leültem és levelet kezdtem írni Karolinának. Nyolctíz levelet írtam s mind összetéptem. Hiába, az ilyesmit nem lehet levélben megírni. Nem is vettem észre, hogy nem ettem semmit, de megittam három üveg tokajit. Azt hiszem, hogy részeg vagyok. Szakad az eső. Fázom. Érzem, hogy meg fogok halni. Feljegyzem az utolsó órákat, az orvosok okulására. A pulzusom száznegyvenet ver. Rolly, Isten vedled!

November 4., alkonyat.

Még mindig zuhog az eső. Az ágyban fekszem. Szüleim nem tudják, hogy itthon vagyok. Tagjaim bénulnak. Azt hiszem, agyvérzést kaptam. Rolly, Pál, kégyelmes jó apám és édes anyám, bocsássatok meg.

November 6., reggel.

Nem tudom, mi történt velem. Most ébredtem fel, rettentően fáj a fejem. Miklós, az inasom, jéggel borogatja a homlokomat. Beteg vagyok. Az orvost elkergettem. Mondtam neki, hogy feljegyzek mindent, majd abból tanulmányozhatja a kóresetet. Nagyon izgatott vagyok és folyton émelyeg a gyomrom. Az éjjel Karolinával álmodtam . . . Karolina . . . ágyban feküdt, mereven, fehéren és . . . nem merem leírni . . . az inasomat átküldtem Pálékhoz . . .

November 6., dél.

Karolina — hála Isten — él! Él! Óh, édes Istenem, csak Rollynak ne legyen semmi baja. Az éjjel ravatalon láttam őt, a halántékán kis piros folt és a sebből folyton szivárgott a vér. Mi történt velünk? Megyek Karolinához.

November 6., este.

Nem tudtam elmenni hozzá. E helyett Schwarzenberg Károly hercegnél voltam és mindent elmondtam neki. Miért nem az édesapámnak, vagy valamelyik nővéremnek? Akkor nem tudtam volna erre a kérdésre feleletet adni, de most már örülök, hogy jó ösztönöm nem hozzájuk, hanem a herceghez vezetett. Férfi csak férfiembernek mondhatja el az ilyesmit. Atyám azonban olyan érzékeny, ingerlékeny, öreg és beteg, hogy halálos bűn lett volna ezzel megkeserítenem; ki tudja, esetleg végzetessé válhatott volna rá nézve a borzalmas közlés. Hálát adok az Istennek, hogy a tábornagyhoz mentem. Ő a legjobb és legnagyobb ember mindazok között, akikkel valaha a sors összehozott. Ilyen lehetett a bölcс Amagemnon a trójai háborúban.

A herceg megnyugtató. Szörnyű bűn az, amit elkövettem, de épen a kétségbeesésem mutatja, hogy nem vagyok romlott és elvetemült ember. Azt tanácsolta, hogy utazzam el, de még búcsúzás ürügye alatt se találkozzam többé Karolinával. Fontos, hogy senki se tudjon meg semmit. Legalább egy esztendeig legyen távol, addigra a sebek begyógyulnak, minden lelki betegséget meggyógyít az idő.

Holnap utazom. A herceg megígérte, hogy mindenben segítségemre lesz. Említettem neki, hogy Konstantin orosz trónörökös magával vinne Lengyelországba. A tábornagy azt mondta, hogy ott nagy jövő vár rám.

Magam is ezt tartom a leghelyesebbnek.

November 6., éjfél.

Nem megyek Oroszországba. Nem akarok praetorianus lenni egy félbolond Caesar mellett. Régen tervezem, hogy az angol trónörökös huszárezredébe kérem a felvételemet. A nagy, szép, szabad Anglia, az való nekem. Tehát Anglia.

De abban nem értek egyet Schwarzenberggel, hogy búcsúzás nélkül szökjem el Karolina elől. Ez galád és ostoba lépés volna. Hogy is születhetett meg ilyen gondolat egy

olyan lovagias finom lélekben, mint a minő a tábornagyé? Tervem a következő:

1. Holnap elbúcsúzom Karolinától. 2. Bevonulok az ezredemhez, de egyidejűleg kiküldetem magamat Londonba az angol trónörököshöz. 3. Szolgálatot vállalok az angol hadseregben. Ki tudja, nem az isteni gondviselés kifürkészhetetlen akarata volt-e az a szörnyű megpróbáltatás? Az Isten útjai sokszor nagy kerülővel vezetnek a célhoz. Ha nem élne bennem a hit, hogy az ő tudta nélkül egyetlen hajunkszála sem görbülhet meg, nem tudnám túlélni ezt a tragédiát.

De vajjon mi történt Karolinával? Szeret, vagy gyűlöl, vagy talán . . . Istenem, az volna a legborzasztóbb, ha ő nem is szenvedne e miatt . . . az asszonyok olyan titokzatosak. Voltaképen én nem is ismerem Rollyt . . . Most veszem észre, hogy Rollyval szemben megint milyen rosszhiszemű vagyok. Hiszen én ezzel felteszem, hogy nem is oly nagy tragédia . . . hogy ő csak oly könnyedén veszi, mint . . . most, majdnem meggyaláztam azzal, hogy össze akartam hasonlítani a bécsi asszonyok nagy többségével . . . Elvete-műlt, aljas lélek vagyok. Rolly, Rolly . . . , te édes, te szent, meg tudod-e nekem bocsájtani, amit ellened vétettem?

Reggel 6 óra.

De vajjon igazán szeretem én Rollyt?

November 7., reggel.

Két nap elmúlt és még nem tettem semmit. Gyáva vagyok.

November 7., este.

Láttam Karolinát.

Karolina a legmagasztosabb lélek a világon. Szomorúan nézett rám és fátyolos szemével intett, hogy mindent megbocsájtott. Szerettem volna elbőgni magamat, mint egy gyermek, aki kikönyörögte az anyja bocsánatát. Az a pillanat engem is megváltott és most érzem, hogy bűn és a bá-

nat ép olyan magasba tudják ragadni az emberi lelket, mint az erény.

Vagy ezt hívják szerelemnek?

Most már úgy érzem, hogy nem kellett volna a dolgot Schwarzenberg hercegnek megvallanom. Érzem, hogy kettőnk dolgához egyedül Istennek van köze s csak neki tartozunk számadással. De már nem tehetek róla. Annyire meg voltam rendülve, hogy megőrültem volna, ha valaki előtt ki nem beszélhetem magam. Most kezdem felfogni a gyónás szentségének mély emberi értelmét és üdvöztető voltát. Amióta a hercegnek meggyóntam, megkönnyebbültem. De most mégis jobban szeretném . . . miért? . . . Schwarzenberg herceg nem köteles a gyónási titkot . . . de mit fecsegek itt? . . . a herceg igazi gentleman és nem lehet róla feltételezni . . .

És ha mégis?

Akkor agyonlövöm magam.

November 8., reggel.

Karolina szeret. Én vagyok a legboldogabb ember a föld kerekén. Most már nem bánom, akármilyen jön az életemben. Egy ezred ulánussal meg tudnék verekedni. Ha Napoleon megszöknék Elba szigetéről, újra maga mellé állítaná Franciaországot és újra kitörne a háború közte és a szövetségesek közt, én a századommal addig masiroznék, míg csak el nem érem, aztán megrohanám a grand-armeet és megverném.

Most már semmitől sem félek a világon.

November 9., reggel.

Ma nagy estély lesz Lichnovszkyéknál. Engem nem hívtak meg s Karolinától hallom, hogy eddig még ő sem kapott értesítést. Mi ez? Feledékenység, vagy szándékosság?

November 9., este.

Érthetetlen. Karolinát sem hívták meg Lichnovszkyék. Vajon mit jelent ez? Mit kell cselekednem? Karolina egész nap zokog. Meg kell halnom! Meg kell halnom!

Ezt megmondtam Karolinának is.

Karolina azt mondta, hogy akkor ő is meghal.

Most már bizonyos vagyok abban, hogy Lichnovszkyéknál sejtenek valamit. Az öreg hercegné a világ legkegyetlenebb furiája. Ha ő üldözőbe veszi Karolinát, akkor nincs menekülés.

Akkor meg kell halnunk.

November 12.

Schwarzenberg herceg mindent elmondott Lichnovszkyének s azoktól egész Bécs megtudta a dolgot. Édesapám kívánságára el kell hagynom a császárvárost.

November 15.

Elbúcsúztam Karolinától. Holnap indulok Olaszországba, Nápolyba megyek Metternich diplomáciai megbízatásával.

IV.

— Úristen, hova jutottam én? Ezt a kétségbeesett kérdést naponta húszszor elsóhajtotta a fiatal Karolina grófné, egy tizennyolc szobás, kényelmetlen és halotti csendbe burkolózott kastély falai között. — Micsoda világ ez? — lázadozott fogcsikorgatva vagy könnycseppet törölve ki ibolyakék szeméből a sápadt arcú asszony. Kinézett az ablakon és nem látott semmit, csak szürke, borongós eget, amely szomorú és szegényes horizontra borult le, egy-egy görbe fát, amely ritka ágaival és poros lombjaival tenyérynyi árnyékot vetett a csupasz mezőkre, néhány nyikorgó szeke-
ret az országúton, porfelhőben, vagy sártengerben és napnyugtával hazatérő gulyát, amely káromkodó béresei és csaholó kutyák elől meg-megriadva lomhán ballagott a kiégett földeken át. Ezt látta a kastély déli ablakából — sivár egy tájkép, de legalább látott valamit. Az északi ablakokból nem látott semmit, csak egy sor jegenyét, mogyoróbokrokat és élő sövénykerítést, amelyen túl nyilván nem is volt semmi. Semmi a világon, mérföldeken és mérföldeken túl, a Fertő taván, a Hanságon, a Dunán keresztül egész Bécsig semmi. — És ezt a semmit hívják Magyarországnak — tette

hozzá Karolina grófnő, gyűlölködő és fájdalmas dühvel mindennap, két hónap óta.

Két hónap óta élt itt Karolina a vasmegyei Apáti község határában levő öreg kastélyban. Májusban még örült a tavasznak, amely a földkerekség legsivárabb tájkát is meg tudja szépíteni. Júliusban még örömet lelte a neki új és egzotikus falusi világban, a sétakocsikázásokban, a holdfényes éjszakák idillikus csendjében, a vendéglátások naiv örömeiben, könyveiben, zongorájában, kis Andor fiában, az ötéves gyermek napról-napra új meglepetésekkel szolgáló értelmességében, angyali bájában, az anyai gondok változatosságában, valamint az emlékekben, amelyeket Bécsből hozott s a reménységekben, amelyeken elábrándozott. Lásanként azonban mindezzel betelt. El kezdett unatkozni.

— Miért kellett engem ide száműzni, mint egy köveszélyes bolondot, vagy gonosztevőt?

És végiggondolta, hogy miért.

Stepherl november végén utazott el Olaszországba. A kongresszusi Bécs kezdett kifáradni a bacchanaliákban és csak úgy taláломra kiválasztott néhány szerencsétlen nagyvilági hölgyet, hogy megkínozza őket s ebben az inkvizícióban a szemforgató erkölcsbíraskodás kielégüljön. Az öreg Lichnovszky hercegasszony, aki közben özvegygé lett, gyásza miatt nem vehetett részt a mulatozásokon, tehát mint egy hálója mögé rejtőzött pók, szalonjának sötét sarkából vetette rá magát a megtévedt kongresszusi szépségekre. Ez is egyik neme az aggkori érzékiség kicsapongásának. Ez a hajsza Karolinát Bécs egyik ledivatósabb asszonyává tették. A kacér szépség — mint ahogy Karolinát Sándor, az oroszok cárja elnevezte — valóságos nevezetesség lett. Az asszonyok, akik irigykedtek rá, vagy féltették tőle szeretőjüket az előkelő társaságok évszázados hagyományai szerint jól, vagy rosszul titkolt megvetéssel kerülték, a férfiak viszont — ugyancsak hagyományokra támaszkodva — annál merészebb könnyedséggel keresték, mint valami szabad, könnyű prédát. Hiába volt rideg, gúnyos, vagy visszautasító, a férfiak úgy érezték, hogy az el-

távozott fiatal ulánus kapitány helyét egy-kettőre be kell tölteni és lovagias felajánkozásukkal még hálára is kötelezik az elhagyott asszonyt. A nagy karrusszelen a württembergi trónörökös ostromolta, Metternich herceg bálján el nem mozdult mellőle Ozsarovszky gróf, akit nemrég éppen Nariskin grófnéval, európaszerte akkreditált hivatalos barátnőjével talált félreérthetetlen helyzetben a minden oroszok cárja, de — ilyen szíve van egy autokratának! — kegyencnő és kegyenc egyképen amnesztiát kapott. Karolina undorodott tőle. A nagy redouton János főherceg tette neki a szépet, az emlékezetes szánversenyen Stewart lord, ez a durva és bolond angol arra vetemedett, hogy titokban megcsipkedte és erkölcstelen ajánlatokat sugott a fülébe, mint egy kurtizánnak. Ah, a kurtizánok! Sagan, Bagration és Perigord hercegnők egyszerre felfedezték, elhalmozták gyengédségükkel és köréje tolaaködtak — ez volt az egészben a legalázóbb és legfájdalmasabb. Legtöbbit a fiatal Lichtenstein Vince foglalkozott vele, — a Lichnovszky szalonban nyomban ráolvasták, hogy ez az új szeretője neki.

Kétségbeesve menekült volna ebből a hajtóvadászból, ha nem félt volna, hogy azzal még gyanusabbá válik üldözői előtt. A farsang a borzalmak sokaságát hozta számára. Pál gróf ragyogni szeretett volna a feleségével és erőszakkal vitte egyik bálból a másikba. Mit tehetett mást? — betegnek tette magát, holott csak undor gyötörte és Stepherl után vágyakozott elviselhetetlenül. A férje családja hideg és tartózkodó modora megfélemlítette. Apósát, Stepherl elutazása óta, egyetlen egyszer sem látta, anyósa mindig sírva fakadt, valahányszor véletlenül találkozott vele. Észrevette, hogy sógornői gyűlölik, sógorai restelkednek miatta, az egyetlen ember, aki nem bántotta, az Pál gróf volt, a férje. Ezért hálás is volt és úgy szerette volna Pált szeretni, de nem lehetett. Pál hamar megunt a hitvesi szerelem egyhangúságát. Nem tudja, nem kutatta, nem is érdekelte, hogy van-e valakije, elég volt neki az, hogy Pál valósággal leghényéletet él férfitársaságban, vadászat, lovaglás, korhelykedések közepette. Ha akarná, magát az elhanyagolt asszo-

nyok közé számíthatná, de hiszen ő a becézgetett és gyengédséggel elhalmozott feleség szerepére sem vágyik, mert nem tud és nem is akar élete egyetlen és igazi szenvedélyétől megszabadulni. És Stepherl? Felőle nincs egészen tisztában. Úgy hallja, hogy szertelenül tobzódik a nápolyi udvari élet gyönyörűségeiben. Nem kutatta, hogy mennyi igaz ezekből a mende-mondákból. Lehet, hogy megcsalja — miért is ne csálná meg? — lehet, hogy lelkileg mégis hű marad hozzá, — mi haszna van abból neki, aki úgy sem lehet az övé soha? Mindenesetre valószínű, hogy a kettőjük szerelmi szenvedélye nincs egyensúlyban. Az egyiknek csak kaland, ami a másiknak örök életre szóló tragédia.

December végén aztán történt valami, ami minden kis maradék életerejét végképen feldulta. Észrevette, hogy áldott állapotba került. Az első pillanatban határtalan boldogság áradt szét a lelkén s alig várta, hogy a jóhírt közölje férjével és sógornőjével. Aztán egyszerre valami megfoghatatlan félelem és zavar lepte meg. A dolognak hamar híre fut s a Lichnovszky-szalonban rettenetes kommentárokat fűznek majd ahhoz. Nem. Ennek nem szabad megtörténnie! Napokon és heteken keresztül vivódott magával, hogy mitevő legyen. Majdnem beletébolyodott ebbe a töprengésbe; ijesztően lesóványodott, elgyengült, idegei szétszilálódtak, nem tudott aludni s a fizikai állapottal járó tünetek hatványozott mértékben jelentkeztek. És ő még mindig nem mert szólni senkinek, még az orvosának sem.

Soványúsága és idegessége természetesen feltűnt nemcsak a családban, hanem a kongresszusi társaságban is. Egy okkal több, hogy minden mulatságon megjelenjék. Csak nem engedi, hogy találgatni kezdjék: miért nem mer táncolni az a zabolátlan kedvű és élnivágyó Karolina grófnő?

Két hónapig küzdött önmagával. Végül elszánta magát, hogy ha az Isten is úgy akarja, a szíve alatt megfogamzott élet terhét viselni fogja. Megmondta Pálnak és sógorasszonyának, Zsófia grófnőnek. Pál egykedvűen vette tudomásul, mint mindent, ami vele történt. Nem gyanúsította, de nem is tette boldoggá az új élet reménye. Zsófia, a maga szóki-

mondó és szenvedélyes modorán azt tanácsolta, hogy büszkén kürtölje világgá az állapotát. — Azzal, ha eltitkolod, gyanuba kevered magadat — intette a szép, okos, kis Zsófia grófnő. — De a Lichnovszkyak! — Ördög vigye el az egész pereputtyot! — Istenem, ha ilyen egyszerű volna a dolog! A gyermeket augusztusra várom és az emberek majd elkezdik számítani a hónapokat!... — Mit törödsz te az emberekkel? — És ha Pál lelkében is gyanut keltene? — Kedves Rollykám, a gyanú ellen egyetlen fegyver a vakmerőség és a sértett szemérem felháborodása.

Stepherlnek, habár kéthetenként írt neki Nápolyba, egyetlen szót sem tett az állapotáról. Nem tudta, dicsekvéssel, vagy szégyenkezéssel kell-e tudtára adni a nagy fordulatot. — Hiába, nem tudok sem annyira őszinte, sem annyira képmutató lenni, mint amennyi szükséges ahhoz, hogy az ember biztosítsa a maga boldogságát.

Amikor karcsú, ruganyos termete formátlanodni kezdett, elhagyta Bécset. Pál gróf ebbe is egykedvűen egyezett bele. Ő ugyanis birtokára megy a mezei munkálatok felügyeletére, kísérje el Apátiba, a családi kastélyba.

Azóta itt van. Most, július elején, járása már nehézkes, teste elégtelenedett, lelkileg megtört és félni kezdett a nagy megpróbáltatástól. És elfogta valami elviselhetetlen unalomérzés, unalom valaki után, mint ahogy franciául gondolkodó fejében ezt a hangulatot megfogalmazta. Szerette volna Stepherlt látni, akárcsak egy órára is. Talán a fél életét odaadta volna ezért az óráért. De Stepherl nemcsak hogy nem ír, hanem a harctérről megint visszament Nápolyba. Éppen most! Hát még talán Stepherl is gyanúsítja? Csak a dührohamok hoztak valami változatosságot abba a sorvasztó és nyirkosan gőzölgő semmibe, amelybe itt Apátiban napról napra mélyebbre süppedt.

(Folytatjuk.)

SURÁNYI MIKLÓS

TAVASZI KÉP

Fogott az Isten egy Szinnyei-ecsetet
S kihúzott egy tenger paraszti lepedőt;
Az orrán pápaszem s míg lassan pepecselt,
Ecsetje nyomában virág kelt, lepke nőtt...

És nőtt, nőtt a nagy kép. A világ négy tája
Sorra a vászonra ityeget-petyegett:
A hegyet feltolta, a völgyet kivájta
S az égre rózsaszín felhőt szórt eleget.

Jól munkált. A réten kis bárány, kis liba.
Tilinkós bojtárfi hallóz a felhőbe.
Leányok cikáznak, legényből sincs hiba;
A rétfű selymébe Ámor van beszöve...

Odébb a lankáson két ökör fehérlik.
Barázda hosszában lépked a vén paraszt.
Nyomában egy varjú billeg le-fel végig
S déli-szél sodrában hancúroz a haraszt...

A mesgyén kis borjú ficáncol csintalan.
Nem győzi ostorral inteni pásztora.
Hintál a gémeskút, örül, vagy bús talán:
A feje lekonyúlt a hosszú tél során.

Világít a falu kis tornya az égen.
Az úton Krisztus-kép álldogált magába'
És néz, néz végig az ébredő vidéken,
Mintha az isteni festményre vigyázna.

TELEK A. SÁNDOR

ITT MARADTAM...

Falusi emberként éldegélek,
kit nyugton hagynak kósza vágyak
halkan pendülve szól a lélek
Isten után, — ha szívem árad...

Éjszaka, ha szép volt az álmom,
komor fekete föld fiának
(kapuk, alól, ha rámkialtnak)
csendes örömmel magyarázom...

Mint valaki írja nem lesz a lelkem:
— fanyar ígéknek zengő tenyere —
de lesz a szegények, alázottak:
szépítő kedve, jó kenyere...

Ott nagyon kell a szent alázat,
irgalmas szív, esti ének,
itt minden kis úr gögben árad,
ha szót vet a föld bús népének...

Ide csak úgy sarutlan módon,
egyszerű szívvel jöjjetek
és mint ama szegény, ódon
apostolkák nőjjetek...

Nőjjetek meg síró lázban,
kitartásban, szenvedésben,
a munka véres ritmusában,
szántásban és nagy vetésben...

KOSSÁNYI JÓZSEF

JÓZSEF ATTILA:

MEDVETÁNC

Válogatott versek, 1922—34. Révai-kiadás, 1935.

Mondhatjuk: József Attila félreértett költő s elsősorban ő értette félre önmagát, útját és hivatását. Mindenképen „harcos” költőnek készült, fegyvernek, savnak, faltörő kosnak, ám ebből az igen szép gyűjteményes kötetből sehogyansem akar ilyen elszánt költőarc kialakulni. Egészen másfajta rétegek s erők fonódnak össze benne.

Úgy látszik némiképen József Attila is sejti ezt, mert versei osztályharcos dudorait eléggé lefaragta. Egyre inkább csak költő akar lenni s így természetesen versei küllömb szociális súlyt és jelentőséget is kapnak, mint mikor nem neki termett szerepbe akarta kényszeríteni őket.

József Attila legjellemzőbb belső mozdulata nem a harcba kerülés, hanem a konstatálás:

„Gyűrt, sárga 'táj, az égi mellig ér,
muharmező, kemény kötény, nehéz —
mi van benne? Amott fut egy kis ér,
s itt ház ül. Kisfia, az ól, idénéz.”

A „Határ” c. versből írom ki e sorokat. Klasszikus példája e vers a szintétikus konstatálásnak s éppen ezért természetes, nagy szociális horizontja van, holott semmiféle erőszakolt jelszót sem tűzött belé. S valami komor szilárd egység él benne, szinte egyetlen erős, kemény vonalból bomlik ki minden szó, sor, kép s egyetlen erős, kemény vonallá szilárdul ismét.

Másrészt: a mai magyar lírában senki sincs, aki ilyen közel állana a keleti vershez, mint József Attila. Nem egy pólusú költő s e tömör keménység mellett valami ha-

tártalan belső könnyedség is él benne. A mitológia, az álom éppen olyan természetes anyag számára, mint a rög s a virág. Olvassuk csak e sorokat:

„Nemzett József Áron
szappanfőző, aki már
a Nagy Óceánon
szagos fűveket kaszál.”

Vagy: sorok a halott mosónőről, édesanyjáról:

„Nem nyafognék, de most már késő,
most látom milyen óriás ő —
szürke haja lebben az égen,
kékítőt old az ég vizében.”

S ez a határtalan finomság, mintha Hefizt, vagy az arab lírát olvasnám:

„Ő azt hittem már, lágy völgyben vagyok,
Két melled óv meg észak s dél felől,”

Néhány lapot fordítok s mintha a japán líra kertjében járnék:

„Akácocskát babrál a homály.
A fa telt, kicsi keble .
beléreszket, csöpp sóhaja száll —
levegő-lepke.”

Nem véletlen, hogy a keleti mikrokozmosz-versformát is megkívánta, I. „Medáliák” c. verssorozatát. Ez a hajlam különben a magyar lírában gyakran s eredendően kivirágzik, gondoljunk csak Juhász Gyulára („Japánosan”) és Kosztolányi Dezsőre („Zsivajgó természet.”)

Emellett: egészen tiszta s jóleső szabadság él ebben a költőben. Jesszeninre emlékeztet sokszor s mintha a teljes lírai és emberi újrakezdés láza táplálná verseit. De Jesszenin hullámozóbb, nyugtalanabb, József Attilában több a merengés, a meditáció s egész lényesztatikusa b b.

József Attila igazi formája nem a „n a g y v e r s.” S ahol megkísérli mégis ezt az utat: Csak versrészletei tökéletesek, de a reájuk kényszerített vázak s lírai építmények többnyire maguktól lehullanak e tökéletes darabkákról.

„Óda” c. szerelmesversorozatából szinte kikiváncsozik e nagyszerű versdarab:

„Vérköreid, miként a rózsabokrok,
reszketnek szüntelen.

Viszik az örök áramot, hogy
orcádon nyíljon ki a szerelem
s méhednek áldott gyümölcse legyen.
Gyomrod érzékeny talaját
a sok gyökerecske át meg át
hímezi, finom fonalát
csomóba szőve, bontja bogját —
hogy nedűid sejtje gyűjtse sok raját
s lombos tüdőd szép cserjéi saját
dicsőségüket susogják!

— — — — —
Hullámzó dombok emelkednek,
csillagképek rezegnek benned,
tavak mozdulnak, munkálnak gyáarak,
sűrög millió élő állat,
bogár,
hinár,
a kegyetlenség és a jószág;
nap süt, homályló északi fény borong —
tartalmaidban ott bolyong
az öntudatlan örökkévalóság.”

Egészen új hang ez: a szerelem, mint természettudományi ihlet.

Igen kedvező jel, hogy József Attila lassan levetkezi nyegleségeit. Lírai csodagyereknek indult s hívői veszedelmesen „ki akarták tolni” e csodagyerekség időpontját. Ez volt József Attila legnagyobb veszedelme, de, úgy látszik, meg fog birkózni vele.

NAGYIVÁNYI ZOLTÁN:
IDEGENLÉGIÓTÓL A SZOVJETÚNIÓIG

Révai-kiadás. 1935.

Megrázott, kisiklott és kisiklatott élet könyve. Am túlságosan ne keseregjünk a „balsorsán”, mert, mint írója vallja, nehéz családi fátum üldözte. S e rendkívüli évtizedek, miközben „kilőtték” a túlfeszített embert, talán egyszersmind megóvták az összeroppanástól a végzet lecsapó kezétől.

Francia hadi internáltságba került, Kuncz Aladárral senyvedett egyideig a Fekete Kolostorban, hogy szabaduljon, beállott az idegenlégióba, újra internáló táborba került, kicserélték, hazajött, front, 1918. Ez az első korszak.

1918-ban fontos külpolitikai helyre került, egy év múlva utilapu a talpa alatt. S lassan felgöngyölödik a második út: Kelet felé és egy hosszabb állomás: Perzsia. Ez a legsikerültebb, legérdekesebb része a könyvnek.

A harmadik stáció Oroszország. Csaknem Illyéssel egyidőben jelent meg ez a könyv, s lényegében: azonosak Oroszországra vonatkozó eredményeik. Csak Nagyiványinál mindig van bizonyos szerepe a kalandnak s a kalandornak. A szó jobbik értelmében.

Persze ott a legjobb, ahol valami nagystílusú riport körvonalai bontakoznak ki benne. Arra nincs ereje, hogy sorsát regénnyé érlelje, bár kifejezőereje nem mindennapi. Könyve mindenesetre érdekes olvasmány.

DARVAS JÓZSEF REGÉNYE:
VÍZKERESZTTŐL SZILVESZTERIG
Kéve könyvkiadó. Budapest. 1935.

Mikor olvasom, mintha Veres Péter elmélkedését hallanám a valóság-költészetéről. Azután Nagy Lajosra és a „Kiskúnhalom”-ra gondolok, igen: Darvas József is idetar-

tozik, de a maga egyéni módján. Veres Péter elsősorban képet tud adni. Zárt keretet, de e kereten belül minden porszem él, ragyog és jelentőséget kap. Nagy Lajos legutóbbi regényében megkísérelte, hogy a szinte szociográfiai hűséget az épikai ömlés medrébe vezesse. S a kísérlet érdekes, komoly és biztató. De Nagy Lajos művében és műveiben ott kísért az apró lékosság, a pepecselés veszedelme. S valami lélektani sivárság, nem bír eljutni a környezetéből kinövő, a környezeténél többször gazdagabb emberig. Egyszóval: a természetes adottság tipikus hőséig. Azt hiszem Nagy Lajos úgy véli, hogy nincs is ilyen hős. „Kiskúnhalmon” az ember is csupán szintelen, szürke és primitív lehet, mint a por. Regénye tehát bizonyos tekintetben, kétségbeesett holtpontra jut. S vajjon e holtpontra csak egy földdarab és az idő? Vagy némiképpen az íróé is?

Darvas József egy béres életét írja meg Vizkeresztől Szilveszterig. Egy pillanatra sem zökken ki a legtisztább realizmusból. De viszont „hősében” kénytelenül természetes-séggel összefonódnak az élmények, összesűrűsödik a keserű realitás, góc képződik benne, mely szociális lényé alakítja őt. Minden agitáció, minden külső segítség nélkül. Az író a legművészebb eszközökkel új világ keletkezésének tanúivá tesz minket.

Új irodalmi és új emberi állásfoglalás született meg ebben a könyvben. A magyar fiatal-ság már jó néhány éve a falu felé kanyarodott. Visszatérve pedig igen vegyes eredményeket hozott. Többnyire ugyanis csak a felszínig jutott és felszínes is volt a beszámoló a tarsolyában. Vagy pedig: nem vette észre a falu rétegződését, a parasztság belső társadalmi osztódását és helyzetét. Darvas eljutott a paraszttársadalom legalsó rétegéhez, a béreshez. Kitűnő realista szemmel írta meg az életét, de ez önmagában még nem volna döntő fontosságú emberi tett. De meglátta és kifejezte e réteg szociális jelentőségét is: a benne kialakuló szociális öntudat első magzatmozdulatait. Így kell mondanom, hogy magzatmozdulatait, mert e

belső tényt távolról sem túlozza el agitátormódra, s nem épít a kis, bár fölötte fontos tényből álmot. Csak felvillantja a szociális szörnyűség s a belőle nőtt szekták, torz életformák, torz emberi indulatok közt megszülető, szociális tudatot s emberarcot. Emberarcot, melyre már a tisztuló tudat keze írt fényes jeleket.

Ennyivel s azt hiszem jelentősen több Nagy Lajos „Kiskúnalmi” holtpontjánál. Ez az „új s á g a” s erre az ú j r a, úgy vélem, csakis a legfiatalabb nemzedék képes. Sokszor kétségbeestünk, hogy a „harmincas” nemzedék után senki sem jön. Hát: Darvas József könyve az első jóleső cáfolat.

AZ EMBER ELLEN

Marconnay Tibor 72 új verse, Kecskemét, 1934.

Érdekes s érdemes üdvözlőfogadta az új Marconnay Tibort, a „Megtért báránynak”, a nemrégiben még „születettnak” tartott parnasszistát. S valóban: kevés ilyen elgondolkoztató könyv kerül ma kezünkbe. Csak: emberi s költői fordulója nyomában járó örömünk meg ne fojtja a kritikai kételkedést, melyre neki is éppen most volna legnagyobb szüksége.

Úgy öt-hat éve benne hihettünk legkevésbé, csak a munka erőfeszítését éreztük verseiben, de sohase a mű természetes ömlését. Semminek sem lehet költői hitele, amibe emberi hitet immár nem építhetünk. Így volt Marconnay zárt esztétikai világával. Egyre inkább a Szabó Lőrinc-Erdélyi-Illyés-triász árnyékába került.

Nem tudjuk, hogy tudatosan vagy ösztönösen érezte meg mindezt Marconnay? De nyilvánvaló, hogy élete azóta k i e g é s z ü l é s. Igaz, már régóta lázadozott családjá, osztálya és a reá testált társadalmi és életformák ellen, de emberi és költői sorsa most dönt el, mikor útnak indult a mindenbe, vagy a semmibe az új életért.

Távolságokon, országokon és szenvedéseken át a távlatot kereste. Az igazi líra belső kozmikus folyamat, állandó válságokból, folyton fölömlő káoszából kell „égi testeket” formálnia, stabilitást teremtenie. A parnasszista kimenekül ebből a világból, de Marconnayban felmerült a sejtés, hogy érdemes dolog-e ez a menekülés, s nem kell-e inkább ama belső világ küszködő hangjaira hallgatnia?

De viszont a belső élet folytonos ömlésében egyedül a távlat menthet meg bennünket, az isteni mérték ízelelése és alkalmazása, az emberfelettire való szüntelen emlékezés. Marconnaynak életben és sorsban nagy árat kellett fizetnie, ezért a mértékért.

Persze nehéz levetni az elindult sors nyügeit, ha megszűre is szakadtunk tőle. Ez a költő olyan határozottan és elkeseredetten tiltakozik multja ellen, hogy szinte már gyanus. Bizonyára meg fog vetni engem azért, hogy nagy zászlólengetései között egy-egy pillanatra megzökkenjenek az ilyen versdarabkák: „tündéri csoda”, e „gyönyör palotáiba”, „új világba tárul”, s minek idézzek többet. Ezek még a líra vásári anyagából valók és igaz, Marconnay nemrégiben még ennek az anyagnak a díszítésével foglalkozott. De úgy látszik: a multtal való küzdelem még nem ért teljesen véget. Kötetének előszava és nem egy verse harsogóan hangoztatja az új emberi magatartást. S csakugyan ez a magatartás, vagy helyesebben e magatartásra való becsületos törekvés könyvének legmélyebb jelentősége. Csak-hogy e magatartás tartalma más mint maga a költő gondolja. E magatartás értelme annyi, hogy Marconnay Tibor felszabadította magát s „szabad folyást” enged önmagának és a világnak. Megméri multját és emlékeit, az embert, a világot, s parnasszista zárt világjának rendje helyett a nagy világrend élményei alapján tisztább emberi rendre törekszik. Egyszerűen azt csinálja, amit ma minden becsületos és nevére érdemes író csinálhat. De nem olyan természetesen, gyorsan, közvetlenül jutott el ide, mint kortársai. Viszont ez a bonyolult, érdekes, genezis ad létjogosultságot, értéket és súlyt költészetének.

Egyelőre olyan ez a líra, mint a megáradt folyó, magával visz, széttr, feldob mindent és egészen természetsszerűleg úgy érzi, hogy jussa és hívatása van ehhez. De még nem látjuk a célt s az utána következendőket. „Minden rossz és közepes költészetnek ez a nagy oka: az elkopott fogalmak megmaradtak s erőltetett új csillogású szavak mögött el-süllyedt világ üressége tátong.” S valóban Marconnay költészete múltját tekintve tele van új fogalmakkal, de nincsen egészen így a líra mai fejlődési vonalát tekintve.

Rokonszenves, tiszta, igazi költői gesztusok jelzik az „új fogalmak” útját, de többnyire félúton megállnak. S valahogyan szétesnek, szétúsznak a szabadvers óriási tükrén. A szonettek egykori mestere újjáírt szonettjeit most szabadversei mellé helyezi, érdekes antipólusokat nyújt kötete, de a költő, azt hiszem, valamiképen e pólusok között fog megszületni.

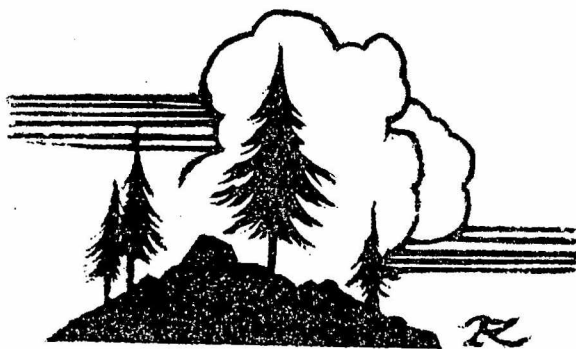
A szabadvers veszedelmes hinár is lehet. S itt-ott máris belecsábítja Marconnayt a dikcióba, mitől csak egy lépés a retorika. Fejlődése szépen merész s érdekesen veszélyes, de nem éppen ez adja különös ízét, értékét? Vállalkozás ez az út, s egész emberi komolysággal az, de ereiben a kaland édes izgalmai futnak.

Igazságtalanok lennének azonban, ha Marconnay jelentőségét csak így szemlélnénk. Nemzedékünk lírája kialakult már, legalább is végleges jegyeket fedezhetünk már fel az első vonalban állók arcán. Marconnay azonban merészen visszakanyarodott és a kezdet szabadságát hozza. A költő keletkezésének mozzanatai csillognak ezeken a lapokon és ennek megfelelőleg az abszolút szabadság jó levegője. Még tömérdek dolog szabad neki, még merész lehet, csak magáért a merészségért. S ugyanezért: szívesen követjük útjain, szívesen hiszünk neki. A póz most még valóban magatartássá érhet, de viszont a friss magatartás még pózzá fonnyadhat. E kötet jelentősége azonban így is megmarad, mint a lírai keletkezés vallomása.

Marconnay körülbelül azt csinálja, amit a közvetlenül nyomunkba lépő nemzedéktől várnánk, ha volna lírája e nem-

zedéknek. E több szabadság mindnyájunkat zászlóhajtásra készítet. De hogy a több szabadság különb teremtes lesz-e, s hogy zsibongó világerőiből valóban világ alakul-e majd, az már a holnapok dolga.

ERDŐHÁZI HUGÓ: ÉLETKÉNEK ÉLETRŐL

Spitzer S. könyvnyomdája, Komárom, 1934.

Erdőházi Hugónak ez a negyedik verskötete. Először 1928-ban jelentkezett „Jósperekekben” verskötetével. Akkor és azóta értékes ígéretnek tartottuk őt. Ma azonban, hat év múltán, azt hiszem számonkérhetjük tőle azt is, hogy ígéréteiből legalább részben mit váltott be.

Kár, hogy az egyes kötetek között kevés az összefüggő elgondolási alap, és így nehéz megállapítani, hogy mi tulajdonképpen ennek a lírának végső indítéka, alapzata, amit minden költőnél meg kell keresnünk és meg kell találnunk, hogy aztán az erre felépült fejlődés egyes fázisait tisztán láthassuk. Így például Erdőházi első verskötetében, a „Térkép”-ben még nem akart magáról énekelni, csak a rajta kívül álló világ visszhangja, lenyomata, térképe akart lenni első sorban, a „Legyen szüret”-ben tovább sodródik ebben az irányban a szocialista programköltészet felé, legújabb verskötetében pedig huszonkét szerelmi dalt gyűjtött össze és bár a kis versfüzetnek „Életkének életről” címet adta, valójában csak önmagáról, szerelméről és szerelmeséről beszél nekünk és a rajta kívül álló világról, az életről csak nagyon problematikus értelemben.

A versfüzet Novacký Márton tanárnak van ajánlva és hogy miért éppen neki, arra a legerősebb érv: mert szeret. A szerelmi verssorozat egy homályosan meghatározott valakihez íródott, a szimbólikus nevű Életkéhez, akit a költő szeret és szeretné, ha a „kenyerös társa”, élettársa lenne és olyan jól bána vele, mint valamikor az anyja. Mert ez a szerelem lett most életének egyetlen értelme, célja és ezért a bevezető vers ritka betűkkel szedett sorában ki is mondja: „...a végtelen élet értelme: szeretet.” Minden egyéb aztán csakis ezen keresztül juthat el hozzá:

„Civilizáció ez, átkos
és tolvaj,
ellopja az emberből az embert,
mint jégeső,
veri el számból az érett gyümölcsöt.”

Ez a megállapítás így önmagában helyes és frappáns, csak hogy ő nem önmagáért mondja, csupán azért, mivel a civilizáció megzavarja szerelmét. Vagy a mai élet felszínességei és kicsinyességei is így jutnak el hozzá. (Válassz, stb.) Hasonlóképpen a szerelmes ember esetlen szomjúságában állítja egymás mellé a természetet és az embert:

„Az ember elvesz a zúgó madárzajban,
eltörpül a lombosodó fák között,
elbódul a szédült kacagásban
s kineveti őt a derüs arcú ég...”

A szerelmi verssorozat össze-vissza egyszer-kétszer kérdi, hogy mi a szerelem. Az valami magától értetődő, természetes összetalálkozása két embernek és bizonyos naivitás és miszticizmus kell ahhoz, hogy elég legyen kimondanom ezt a pusztá és annyi sokféleképpen forgatható szót, hogy szeretet és minden bajom, az emberek minden nehézségei megoldódnak:

„Testvér,
keress magadnak Életkét,
hajával legyezd el
kínzó gondolatait életednek,
hangjával altasd el
álmatlan szenvedését életednek,
szenvedő testvér,
keress magadnak
te is Életkét...”

És épen ebben rejlik az egész versfüzet bizonyos fokú visszássága. Két ember összetalálkozásáról énekel, melynek lényege szerinte is a magány. De a lendületét, a költőiségét ezeknek a verseknek nem ennek a viszonynak elmélyülése,

vagy bármilyen irányban való elemzése adja, hanem a költő csaknem minden versében felsorakoztatja az egész világ modern összevisszaságát. Szimultán módon mindig mindent egyszerre érzékeltetni akar, amiben aztán elvész sokszor a szerelmi élmény, az az elszigetelt magány, melynek az egész verskötetet szentelte, de az életről sem hallunk sem mi, sem életke nem hall semmi újat, vagy érdekeset, mert hisz az csupán az egyéni élmény dekoratív járulékává lesz olyan szimultán rendszertelenségben, ahogyan előttünk felbukkan. Így aztán a lírai dal, melynek még a sokszor benne foglaltatott ellentétek és ellentétes feszítő erők ellenére is mindig bizonyos pillanatnyi egyöntetűséget kell kifejeznie, sokszor valahogyan elvész, elsiklik a kezünk közül. Ez a modern szerelmi lírának nagyon gyakori hibája, hogy túlszufolt-sága miatt nem lehet sem a világ, sem az egyéni élmény nagyszerűségének szószólója és így nagyon gyakran csak a felületen marad, mint a mai általános közfelfogás.

Erdőházi nyelvén és azon a sajtóságos módon, ahogyan gondolatait a nyelv formáira átfordítja, meglátszik a modern technikai haladás élménye, erős filmreminiscenciák és utazási emlékek. Ez dicséretére legyen mondva és az is, hogy nyelvét a modern magyar költői stílus bizonyos magaslátán tudja tartani mindig. De vigyáznunk kell, mert a modern technika nyújtotta elemi képekkel és kifejezésekkel soha nem szabad túllőni a célon. nem szabad tovább mennünk, mint amennyi már félig-meddig általánosságban beidegződött az emberekbe, mert különben sokszor nehezen érthető bújja képzőnőket kapunk és a költői kifejezések hided magasságba szállnak a valóban átélt és átélhető élet fölé, akárcsak az élettől elrugaszkodott l'art pour l'art költők élettelen nyelve!

Ha most ismét Erdőháziról beszélünk, azt kell mondanunk végeredményben, hogy ígéretét még ma sem váltotta be, egyenlőre és a mondottak alapján óvatosságból is még mindig csak értékes ígéreteink közé kell őt iktatnunk, de már most is büszke lehet rá, hogy ebbeli neki kölcsönzött hitünket még inkább megerősítette. Szeretnénk, ha töreked-

ne egyrészt a forma és tartalom nagyobb mérvű és természetesebb összhangjára, másrészt pedig várjuk, hogy költészetének bevezető szavainkban jellemzett és eddig még nem egységesített alapjait és kiinduló leglényegesebb pontjait határozottabban megmutassa nekünk a jövőben.

ISTEN DÍCSÉRETÉRE

(Oszvald Dániel versei.)

A verseskönyvek új áradatában is igen figyelemreméltó, nagy lírai melegségtől fűtött könyv látott napvilágot Eperjesen: istenes verseit adta ki Oszvald Dániel, egy mély és hívő lélek. Istenes vers: nem dogmáktól fűtött s nem par excellence „vallási” célból írt versek ezek, hanem egy alázatos lélek naponkénti leborulásai, férfiasan zengő zsoltárai az örök Isten előtt, akit mindnyájunk atyjának tanít a Biblia. Nem frázisok és avult szólamok ezek, amelyeket versekbe foglalt, hanem meg-megújuló bizalmas beszélgetések, egy tiszta s eszményiség után vágyó lélek magános himnuszai Istenhez, az élet különféle fázisaiban; nem könyörgések, hanem köszönetek, nem kürtszó, hanem hárfá s erről a hárfáról melegen, emberi szeretettel buzog a hívő imádság. Isten, család, gyermek, asszony, mindennapi órák s néha ünnep is: ezek Oszvald Dániel lírájának határai, de e határon belül tisztán fénylik minden, nincs köd, zavar, ellenben van határtalan bizalom, melegség s az optimizmusnak olyan adománya, ami éppen ma, a kétségeskedés és a kishitűség idejében külön adományként számít. Megnyerő, finom szerénység ütközik ki a sorokból, néha azonban rácsodálkozik a világra: „Tenger csoda van s még tenger csodák lesznek. Vajjon a világot megértjük még itten?” — kérdi halk ámulattal, de egy másik versben megfelel önmagának: „Nincs ma válasz erre, ma muzsikál minden, Kis szőlőkertemben szüretel az Isten.” A logikai fonál végighúzódik a köteten s ezért a kötet egységes, teljes, zökkenő nélkül való. Gondolatai mindig tisztán kerülnek ki a műhelyből, műgonddal formálja meg a sorokat, nagy formaérzéssel csiszol. A kis kötet: emelkedés az Istenhez a szürke hétköznapiokból s komoly nyeresége a szlovenszkói lírának. Az eperjesi Kósch-nyomda öltöztette szép köntösbe.

(szv).

AKI ADYT INSPIRÁLTA*

Közel négy évtizede, hogy az Adyt megelőző kor modern költőnemzedékének reprezentánsa, Szilágyi Géza, feltűnt „Tristia” című kötetével. A petőfieskedők, az egyszerű érzéseket megéneklő népies költők sáskajárása után Vajda János magányos és sötét alakja komorlik; Kis József balladái, néhány finom és mélabus Revicky-vers jelentenek eseményt, aztán évek csendje jön, amelyet Szilágyi Géza „Tristiája” szakít meg. Ez a kötet, valamint a századforduló éveinek termése: a „Holt vizeken” egészen új, merész hangot jelent a magyar lírában.

A századvégi lírikusnemzedék az emberi lélek bonyodalommentes pásztori egyszerűségeit énekelte meg szürkülő színnel, vértelen művészettel. Az új jelentkező friss színt hoz, temperamentumát franciás iskola nevelte és verseibe beleviszi egy dekadens érzékiség haragosabb színeit. Az ösztönöket záró zsilipek felszakadnak és törvényt bontanak. A kék dicséretének első akkordjai csendülnek fel, a meddő kéjeké és a szomorú mámoré, mely hovatovább csömörletes fáradságba omlik. A valóság irgalmatlan igazságainak megérzése szüli a csömört, pesszimizmust és az életunalmat. Ez a pesszimizmus úttalan és bár Szilágyi lírája olykor biblikus egyszerűséggel szólal meg és valami bujtatott vallásosság vibrál át rajta, Isten és az isteni igazságszolgáltatás látatlan marad, — minden erő, szépség és bölcsesség mozgatója a véletlen, a vakeset, vallja az új költő.

Az őszinte líra ősforrása a szépségentúli igazságkeresés. Szilágyi az élet minden megnyilvánulásában keresi, de hangja a kételkedő:

A szeretet meg nem menté a földet:
A gyűlölet talán megváltaná . . .

Gondoljuk el, hogy ezek a nagyon mai szavak négy évtizeddel ezelőtt hangzottak el. Annyira új volt ez a hang, hogy utat mutatott. Utat mutatott századunk legnagyobb magyar költőjének, Ady Endrének is. Ady nagyváradi éveiben

gyakran mondja, hogy Szilágyi lírájában újat, egyéni ízt talál. Vallomása alapján nem nehéz megállapítani, hogy Szilágyi egyéni hangja nemcsak tetszett Adynak, de egyenesen inspirálta. Nézzük most közelebbről ezt a hatást.

„Csak a pénzt” című versében így fakad ki Szilágyi:

Úr egy van a földön, egy Isten az égben.
Ki másba bízik, balga hiszékeny;
Mi mást nem imádkozunk, csak a pénzt.
Érette bárki cafatja leszünk,
Mocskolva szívünk, eladva eszünk —
Ki bánja! Pénzt! Pénzt ide, pénzt, csak pénzt!

Mily dübörgő visszhangot vertek a Vér és arany költőjében ezek a fiatal Szilágyit annyira jellemző sorok! Egy forrás fakasztotta az érzést, egy ösztön ráng az idegeken, de míg az előd kínba fuló, széles hömpölygésű, pátosza még zilált és a szavak veretén tétova kezek munkája sejlik, az utód már csupa fojtott láz, egy hatalmas léleket, melyből sűrítve robban a vérben fogant gondolat:

Én tudom, állom, hogy ez: a Minden
S hogy minden egyéb hasztalan:
Vér és arany, vér és arany.

Stigmáltak vagyunk, énekli a költő, Szilágyi Géza.

Szennyből a mennybe, égből szennybe
Kell törnünk, bódultan kerengve:
Isten vagy állat — csak ember soha.

Burkolva kéjek biborköpenyébe,
Melynek kábító kín a gyászszegélye,
Így élni váltig — meddő éltünk gonosz sora...

Ezt a hangot is ott találjuk az ifjú Adyban, amikor magtalan álmok bús rajáról síkolt és beszéde van a Halállal. A nászi kéjek vízióit így szólaltatta meg az előd:

Nászt ülhetünk száz rózsalepte ágyon:
Igaz kéjben nem vonaglunk sehol.
Bármerre menjünk, nyugtot nem találunk,
Mert szívünkben csak béke nem honol.

De majd jön a halál. Unott közönnyel
Int és a semmiségbe visszahít:
S békés kéjjel nyugszunk a síri ólban,
Mi, Epikúr szomorú disznai...

A hang, nyilván franciás hatásra, triviálissá válik. De még ebben a dekadenciájában is vonzó és képeiben oly szokatlan és új, hogy Ady Endre újból és újból ráfigyel és merít belőle, mikor nászi vízióit költi. A gyönyörből kelő férges csömör, a betelő mámor, gyászos alkonyatok megéneklője megihlette egy utódját és ez az utód, Ady Endre, merész szárnyalással felszállott a csúcsockig. Illés szekere felröpítette a Himaláják jégcsúcsaira, ahová az inspiráló már nem tudta követni.

De igaztalanok lennénk Ady megihletőjével szemben, ha csak mint a dekadencia megszólaltatói közé állítanók és nem követnék tovább költői útján, amikor Ady kortársa lett és lírája új színekkel mélyült, amikor meditálni kezd, az élet megdöbbenő furcsaságait költi előbb novellisztikusan, irgalmatlan vitustáncokat idéz, fintorral döbben a háború embertelen valóságára, majd versben kiáltja el gyötrelmeit. A fáradt gyönyör, a szomorú halálsejtelek dekadens költője új területre lép. Ez az életanyag, amit most megragad, véres és reszkettető valóságaival beletép a harmóniába. Fel kell lázadni az élet durva kényszere ellen. De mert a lázadás is meddő, mert a harc rivalló hangja nem a költő célja, elmenekül gazdagfakadású emlékeihez, falat emel maga és a megváltozott világ közé, hogy mögöttes háborítatlan élhesse áloméletét. Nem harcos költő, a befelé néző ember egy mohó, szeretetnélküli világban keresi az élet lényegét és magány, megkövülten dermedő szélütött magány fogadja, ahol élő szív alig dobog — és Gyilkos csönd fonódik — A halott Időnek — Hóhér guzsálján.

Az elmagányosodó költő hadakozni kezd az elmulás árnyai ellen. Döbbentő, titokzatos víziók kísértének. A halál nem jelent megbékéltető véget. Néha csak egy villanykapcsoló kattánása kell, hogy az elnyűtt idegzetű nagyvárosi ember gyötrötten felugorjon és álmából irgalmatlan, halálteli életre ébredjen. A halálfélelem mélyén azonban felsejlik már Isten titokzatos és hallgatag arca. Az élet véges, a lét céltalan és a szépség az élet zúzóalmán szemétté lett, ócska lim-lom, mely mindent túlél, — hová fog vezetni ez a baljós pesszimizmus? A csúcson, mely felé a költő tart, a magány végzete melancholiája mered. Van-e még gondolat és érzés, mely vissza tudná rántani? A költő maga így felel „Egy festőnek” című versében.

S ha majd a legsötétebb
Szín sem elég sötét:
Meredj belé szívembe
És zsákmányoljad onnan,
Színül, min borzalom van,
Világtalan ködét...

S ha majd a legvidámabb
Szín is fakó marad:
A kislányom szeméből
Derűk derűje kél föl,
E napból lopj magadnak
Ujjongó sugarat.

Világok összeomolhatnak, a pusztulásnak minden árnya felszabadulhat, a költő menedéket talál egy gyermekszemderűjében. Ime, a pesszimizmus elskatulyázott költője a Holt vizekről az élet derűs vizeire evez, A megöregedett költő, aki Adyt inspirálta és kortársa lett, aki túlélte a géniuszt, még új színeket tud keverni palettáján. Megváltó lendülettel hinni és bízni próbál, s így üzen az ifjaknak:

Fejet, lábat már az Isten adott,
De ha nektek a Sors dicsőt akar
S hozzátok nem irigykedően fukar,
S titeket áldott méltóknak talált
A legritkább, legpazarlóbb kegyére:
Vessen elétek száz szép akadályt
Min föl-föltörve, le-lebukva,
Majd átröpülve, belerugva,
Nem sejtve, a harc véget ér-e,
Míg sajnó harsányan mindegyik ideg,
Kéj-kínba, mennél később, csúcsra érve,
Magatok vérezőn föledzítek
A legnemesebb élet szent hegyére ...
Nevetve kívánok víg jónapot!

Higyjünk-e ennek a fiatalos optimizmusnak? A költő nehéz kérdés elé állít. Hiszen ugyanekkor a pesti élet robotosát tevébőrbe bujtatja, akinek ficáncoló hajcsárjai nem hiszik el szomját, fáradságát és öregségét. Érezzük, Szilágyi Géza, Ady megihletője, utolsó kötetében, a Szó és könnyben, megváltó szeretetet vár. Ez volna az a védő fal, mely mögött a költő élete kiteljesedne. De ebben a mohó hajszában nem ébred érdektelen szeretet és ezért minden költő vergődése örök.

EGRI VIKTOR

*) Ez a tanulmány a pozsonyi rádió január 27-iki Ady emlékestjén került felolvasásra.

BALASSI BÁLINT ÉS A SELMECIEK

Mért gyűlölte Balassi Bálint a selmecieket és a selmeciek miért gyűlölték Balassi Bálintot? A selmecbányai levéltárban őrzött iratok csak évtizedes pörösködésük történetét világítják meg, de nem világítanak be Balassi indulatainak vulkánmélyébe, ahol leküzdhetetlen ellenszenvet táplált mindennel szemben, ami selmeci. Nem hiszem, hogy a selmeciek kezdeményezték volna a viszálykodást, mert ha gazdagságukra rátarti, gőgös polgárok voltak is, mégis polgárok, tehát a békés gazdagodás útjait kereső emberek voltak. A gyűlölködés első csóváját a közeli Szitnya hatalmas várura vethette el s az ő haragjának is mélyebb oka lehetett annál, mint, amit a periratokból megállapítani lehet. A selmecbányai egykorú tanácsi jegyzőkönyvek németnyelvű szövegéből egy meglehetősen obszcén hangú és magyaryelvű versecske tekint ki az olvasóra:

Ty selmecbányai polgárok kyk vattok
Mert ty igen hazugok vattok
Ott is arattok, ahol nem szántottatok
Mert az nereségből részt kívántok
Kire nem vattok méltók,
Mert értünk ország kapitánnak irtatok
Kire röviden lött választok.
Azért ne haragudjatok
Mert ezuton nem hiszik el szótok.
Jobb nektek az s . . . . teken az bőrt foltozni
És az varga sulafát övetek mögé nyomni
Ez való ty néktek németek
Mert ebben születtetek
Azért igazat mondjatok
És minden álnokságot elhagyatok
Mert ez nem fogják szótokat hinni
Ha gyakran hazugságtok fogtok költeni.
Azért hála Istennek megjött kapitányunk
Ki itten Tirannusok ellen leszen oltalmunk.

E csufolódó versezetet egy kora reggel a selmeci szlovák templom kapujára szögezve találták. A felháborodott selmeciek Krusits János kapitányhoz intéztek panaszt a névtelen versíró ellen és tőle várták a becsületükön esett sérelem orvoslását. Semmi nyom arról, hogy a vers írójának személyét kiderítették volna. A selmecbányai vármúzeum igazgatójának, Baker Alajosnak állítása szerint a vers szerzője csak Balassi Bálint lehetett. Mert ki más pengetett volna magyar szavakat azon a tájon és abban a korban? A selmeciek árulkodó panaszíratára való hivatkozás is erre vall. A vers keletkezésének ideje pontosan egybe esik azzal az idővel, amikor javában dult a per a selmeciek és Balassi Bálint között. Aki ismeri Balassi leveleit, azt a vers obscén kitételei sem lepik meg. Olyan ember volt ő bizony, aki nem sokat keresgélt a szavak között, ha haragra gyulladt. Meg nem is olyan idők voltak azok különben is, amikor az emberek sokat finyáskodtak a szavak megválasztásánál. Ha a vers maga nem is méltó hozzá, tartalmának lobbanó haragállapota őreá vall. Lehet, hogy valóban egy újabb bizonyítéka a várúr és a közeli város közötti ellenségeskedésnek.

Bizonyíték, de még mindig nem magyarázat. Azt valahol, mélyebb lelki síkon vélem megtalálni. Ismét a selmeci tanácsí jegyzőkönyvek alapján, melyek ugyancsak abból a korból örökölték meg Melchior György, a Selmeccel tőszomszédos Bélabánya bírájának, illetve Dorottya nevű lányának megrázó történetét. Ezt a szép és sudár fiatalságú Dorotttyát kegyetlen ítélettel a hóhér kezére adták, aki előbb meggyötörte, megtörte végtagjait, aztán nyakig a földbe ásta s végül hegyes karókat döngetett az elásott, fiatal testbe. S mindezt azért, mert Melchior Dorottya emberéletem hozott a világra, anélkül, hogy előzőleg áldást nyert volna a házasságkötésben. S ezt az embertelen ítéletet a Bélabányával szomszédos Selmec bírái hozták meg, mivel Bélabánya bírája, Melchior György, nem ítélezhetett a saját lánya fölött.

E kegyetlen ítéletről sokat beszélhettek akkoriban és titkon zugolódhattak is ellene azok, akik a törvényszék szigo-

rától való félelmükben csak suttogni mertek. Valószínű, hogy Melchior Dorottya szomorú sorsának híre eljutott a Balassiak várába is, mely ezer méternyi magasságban, a közeli Sztinnyahegy déli lejtőjén állott, óriás sziklák falai közé rejtve. Ugyanebben az 1561-ik esztendőben nyerték el a bárói rangot a gyarmati és kékkői Balassiak. Királyi kegy övezte őket, holott köztudomás szerint a protestantizmus védelmezői voltak. Az ő udvaruknál paposkodott a híres prédikátor, Bornemissza Péter. Balassi Bálint még csak tíz éves volt. Nemcsak jargáló, harcos őseinek heves temperamentumát örökölte, hanem Bornemissza oktatásából korszerűbb, emberibb életszemléletet szívott magába, abban az időben, amikor még az inkvizíció szelleme uralkodott Európa katolikus országaiban s ez a szellem mutatkozott meg a selmeci bírák állatian kegyetlen ítéletében is. Később ugyan s nem minden érdek nélkül, áttért a katolikus hitre, de lelkében megmaradt mindvégig pogány életimádónak, szerelmet és veszedelmeket kedvelő duhaj magyarnak, aki verseivel aszszonyszívekért, kardjával a dicsőségért harcolt. Egészen bizonyos, hogy már kora ifjúságában undorral töltötte el a selmeciek ítélete, a szép nemért egész életében hevülő Balassit s ezt az indulatát később is megőrizte a szomszédos, gazdagságában rátarti s vele sűrűn akadékoskodó civitasz polgári uraival szemben.

1578-ban már nyílt ellenségekként állanak egymással szemben Balassi Bálint és Selmecbánya magisztrátusa, de valószínű, hogy már korábban is lehettek közöttük kisebb jelentőségű összetűzések, melyeket nem örökítettek meg Selmec annálesszei, vagy csupán nem akadtak még azoknak nyomára. Ilyen előzmény nélkül nehezen képzelhető el az a túlzott önérzet és szívós gyűlölködés, mely egy jelentéktelen sérelem miatt a selmecieket egész a királyig vitt, végestelen porre szította. Az történt ugyanis, hogy Balassi egy nyári délelőttön, lovászával átnyargalt a selmeciek tulajdonában lévő Vihnye-fürdőre s ott, fürdőzés közben, a vele kötekedő és csúfolódó Rubigallus-gyereket, dúsgazdag selmeci bányatulajdonos fiát, alaposan helybenhagyta.

Ebben az időben Balassi huszonhét éves férfi, önálló járgáló vezér, aki komoly harci multra tekintett vissza. Fogolyként synylődött Báthory István udvarában, majd vele megbékülve, szűkebb kíséretéhez tartozott Lengyelországban, amikor Báthoryból lengyel király lett. Még huszonegy éves sem volt, amikor királyi étekfogói címet kapott Bécsben s kedveltté tette magát az udvar, de főként hölgyei előtt, ismert és sikeres szerepléseivel, amikor a magyar juhásztáncot bemutatta. Nagy úr volt, gazdag ember is, aki korán megszokta a parancsolást. Izgága, pörösködő, nem egy esetben veszélyes hatalmaskodó, aki zsarnoki kegyetlenséggel gyötri a foglyul ejtett törököket, hogy aztán busás váltságdíjért szabadonbocsássa őket. Kora főurainak minden szertelenségét, de ritkán föllelhető széptulajdonságait is egyesítette magában. Olyan ember volt, aki épp elég okkal tarthatott magáról valamit.

S ezzel a hatalmas úrral szálltak szembe a selmeci polgárok. Ennek megértése végett azonban tudnunk kell azt, hogy selmeci bányatulajdonos polgárnak lenni sem volt éppen lekcisynylendő dolog. Az arany, mint minden időkben, akkor is adott hatalmat fegyvertelenül is és az erkölcsi elismerés javait is megszerezte. A selmeci bányatulajdonos polgárok királyaink bankárjaik voltak, akikkel csinján kellett bánni. S a suhanc, akit Balassi Vihnyén helybenhagyott, épp a leggazdagabb s gazdagságában hallatlanul gögös Rubigalushnak volt a fia. Az őt ért sérelmet magáévá tette az egész város. Elindultak a panaszíratok, fel a királyig s ha nem is hozták meg a selmeciek által kívánt elégtételt s a per elsekélyedett anélkül, hogy ítéletig jutott volna, épp elég kellemetlenséget okozott Balassinak. Erre vall indulatos hangú mosakodása, a panasz kivizsgálása folyamán.

— Ha volna is némi vadság a természetemben, — írja egyebek közt latin nyelvű levelében, — a muzsákkal való társalkodás, a tisztes tanulás, hosszú vándorlásaim s az udvari élet szokása meg nem szabadítottak volna attól? ... Én sem szűkölködöm ám a szó bősége nélkül s oly nevet találok ragasztani rátok (tudniillik a selmeciekre), hogy bi-

zony megperzsel benneteket... Istenemre! nem is tartalak magamra nézve félelmeteseknek, nyomorult nép vagytok, akiket Isten a bányák örök szolgaságára kárhoztatott, amiből ugyan nem nagy dicsőség sugárzik reátok, hiszen híretek alig terjed túl házatok küszöbén.

E per hullámai még el sem pihentek, s a Rubigallusokkal magukat azonosító selmeciek haragja még el sem ül, amikor 1583-ban újabb pörbe keveredett a selmeciekkel s ezuttal sokkal súlyosabb volt ellene a vád. Ez év május 20-án Klimkó Gyuró és Skopen Tamás bankai emberek társaságában Zólyomból Selmec felé tartott özvegy Szommer Jánosné, selmeci polgár és mészárosmester özvegye. A fiatal, csinos özvegyet megpillantotta a lovásza társaságában feljűk nyargaló Balassi Bálint. Évődve szóba elegyedett vele, majd hirtelen nyeregbe kapta s valamivel tovább leszállva a lóról, dulakodásba kezdett az asszonnyal a szántók között. Letépte róla fejkendőjét, kendőjét, pruszlikját, kötényét és hajfonatát is szétbontotta. A dulakodás hevében zsebébe tette az asszony keszkenőjét, melybe tizenkét tallér volt becsomózva. A selmeci feljegyzések szerint az országuton arra járók felfigyeltek Szommerné segélykiáltásaira s Balassi megugrott. De a tizenkét tallér a zsebében maradt. A selmeciek haragja még hevesebben fellángolt. Újabb pört tetek folyamatba Balassi ellen a zólyomi bírónál, városi tanácsnál és Barbarics főispánnál. Érdekessége ennek a pörnek, hogy a tizenkét tallér eltulajdonításával is megvádolták a hatalmas és gazdag főurat.

Balassi pedig főlháborodott hangú levelet írt Barbaricsnak, de most már magyar nyelven, az ő erőteljes és gazdag magyar nyelvén. Ilyeneket ír levelében:

— Írták azt is, hogy én éjjel-nappal iszom és hogy mind szolgálaimmal össze, Sybarita életet viselek. Ebben is hazudtak, mert mi soha természet ellen nem éltünk, sőt az Sybarita élet minémű legyen, Isten abba bizonyságom, hogy soha nem tudom. Hogy vigan lakozunk, nem tagadjuk, de mi azzal sem bírót, sem más polgárt meg nem bántottunk. Abban pedig, az én italomban mi ellenek lehetett nekik, soha

nem tudom, holott sem az . . . annyok gyapju szoknya borát, sem az . . . bestia attyok keresményét nem ittuk, hanem az mi magunkét költöttük . . . Írták azt is, hogy sem feleségek, sem gyerekek velünk békével nem maradhatnak. De az eb orcák, bár ne többet nevezzenek, hanem csak egyet, mely asszony embert, vagy leányt igyekeztem én itt megszegyeníteni. Ha feleségek jámbor, mért féltik, ha tuggyák, hogy aranyat rozsdá nem fog, ha pedig nem az, mért őrzik, holott tuggyák, hogy az Filephus gyűrűje nélkül meg nem oltalmazhatják?

A selmecbányai levéltár feldolgozásra váró gazdag anyaga bizonyonnyal rejteget még érdekes adatokat Szitnya várának kalandos életű főuráról. A költőről, aki mélyérzésű verseiben Istene előtt töredelmesen kitáruló lélek s az emberről, akit kortársa, Salánki akként énekel meg, hogy „lovaggal, gyaloggal vitéz Balassi házakat, pénzes boltokat tör vala”. A szélsőségek embere, aki keservesen felpanaszolt rabságának túlnyomó részét vidám lengyelkedésben tölti el s maga, mint rabtartó, „három ujnyi temérdek pálcával” gyötörteti a foglyul ejtett törököket. A szerelemben csak azt szerette, aki őt nem szerette s akit szeretett is, azt sem szerette eléggé. A vígság és keserűség végletei között élt, valószínűleg sokszor és sokat szenvedett lelkében és életének negyvenharmadik évében meghalt, Istennek nevével ajkán, igazi hősként és megtért bűnösként. Benvenuto Celliniszzerű jelenség a magyar irodalom életében. De mindezen felül költő, első igaz, nagy muzsikusa a magyar nyelvnek, aki még tizszer annyi botlás után is örök büszkeségünk maradna.

SZITNYAI ZOLTÁN

ESEMÉNY

(Sipos Győző fordítása szlovákból.)

Nem vártam. Megállott előttem, szinte
parancsoló, hódító eréllyel.
Mintha csak Carmen édesen trillázva
Üdvözölt volna szenvedéllyel.

Nem volt még szívem felkészülve bizony,
hogy női hanggal jöjjön a tavasz,
ám csábító szépsége megigézett,
s nem mondtam: apage satanas!

Tudom, esemény volt ezer más között,
itt csak véletlen játszott szerepet,
hogy éppen én hullottam a hálóba,
mely szánnivaló zsákmányra lesett.

Az történt nála is, ami megszokott,
női ösztöne jelezte harsányan,
hogy betelt az idő, vére szikrát vet,
mint a bekapcsolt villamos áram.

Úgy vélem, őt aznap felrázták ősi
származású asszony-délibábok,
s türelmetlensége gyújtó villáma
testén, szívéen keresztülcikázott.

Könnyű köntöse válláról földre hullt,
míg bírása: tükre elé állott,
ma reggel, hogy — gondolom — tüneményes
valójából igyon bátorságot.

És aztán elszántan kilépett, súlyos
adományt juttatni akárkinek.
Így került elélem. És szólt szeme: Uram,
tavasz lesz, eltűnik hó és hideg.

Nézze, ajkam e furcsa reggelórán
kinyílt egyszerre, mint lótuszvirág.
Karomban kötél szívóssága feszül,
Uram, örömmel átfonná nyakát.

Nem válaszoltam. Ily kedves beszédre
szótlanul karját karomba zártam,
s hogy nem vagyok kőből, sem pedig fából
elmondtam néki szemem csókjában.

Úgy jártunk együtt, mint két díszes váza
— fenséges látvány volt nappal, éjjel, —
míg egy napon ezer cseréppé törtünk
a sikamlós nagyvárosi jégen.

EMBERI, VAGY TÁRSADALMI IDEÁLOK

Életünk megismerése, az események ok és okozati összefüggésébe való behatolás soha nem volt egyszerű dolog. Aki túlzás és egyoldalúság nélkül fel tudja ismerni mindenkor az emberek tetteinek tulajdonképeni indító okait, az mindenhol megállja helyét és arról azt mondhatjuk, hogy ügyes ember. Még nehezebb és komplikáltabb feladat az események rendszerében, a történelemben ilyen módon tájékozódni, elválasztani az általánosan lényegesnek és fontosnak tartott fogalmaktól a leglényegesebbet, azokat a végső támpontokat, melyekre a történelem váza az emberi egyéni szabadság több-kevesebb érvényesülésével mindenkor felépül. Az egymással ellentétes filozófiai rendszerek tulajdonképen nem is egyebek, mint erre az alapkérdésre adott ellentétes feleletek. Mégis van két olyan őse emberi eszme, melyeknek ellentétéből, vagy keveredéséből áll az emberiség gondolkodásának történelme és melyeknek ismerete nagy szolgálatot teljesíthet nekünk bármely világnézeti kérdés tisztázásánál.

Az egyik ilyen eszme ma a társadalmi ideálok formájában jelentkezik. Nagy mozgalmakat és egész tudományos rendszereket ismerünk, melyeknek egyetlen céljuk egy tökéletes társadalmi rendszer kialakítása. Ezeknél minden emberi kérdés önkéntelenül is társadalmi problémává válik, az életnek bármilyen természetesen emberi baja, vagy gyengesége is merüljön fel, azonnal a rossz társadalmi berendezkedésben keresik a hibát és az emberiség megváltását is egy tökéletes külső berendezkedésben látják. Ezekben az utópisztikus elméletekben a legritkábban hallunk arról, hogy talán az ember nem fogja tudni az elképzelést mindenben megvalósítani, s a jelen bajainak okát sem keresik soha az ember természetes fogyatékoságaiban, tökéletlenségében. Az ember tehát egy teremtésétől fogva tökéletes élőlény, akit csupán a rossz társadalmi rendszerek rontottak meg, akit

csupán egyes embertelen deszpóták nyomtak el és nyomorítottak meg. Hogy az embertelen egyedek és a helytelen társadalmi rendszerek az eredeti emberi tökéletlenség folyamánai is lehetnek részben, arról ezek az irányzatok még csak nem is álmodnak. Egyetlen céljuk az idők folyamán leigázott ember felszabadítása társadalmi ideálok megvalósítása által.

Ennek a felfogásnak nyomait az emberiség történelmének csaknem minden korszakában megtaláljuk. Egy határozott életoptimizmus, az emberről alkotott optimista, bizakodó, sőt sokszor istenítő felfogás ez. Az európai gondolkodásban a görög pogányságból került és hosszú évszázadokn át onnan táplálkozott a keresztény életpezzimizmussal szemben. A görög kultúrában a legfelső fogalom mindig az ember, a tökéletes, erős és szép ember, akit legjobban teste által lehet kifejezni és jellemezni. A görög képzőművészetben például az emberi arc által kifejezett emberi testen felüli egyéniség nem is igen jelentkezik. Az ember kultusza az emberi test kultuszával egyenlő. Az olimpiai istenek is csak az ember kedvéért vannak, az egész görög mitológia az elérhetetlen emberi vágyak meseszerű megszemélyesítése. S a görög tragédiákban a független és önbizakodó ember természeti erőinek tragédiái játszódnak le, azé az emberé, aki a világnak rajta kívül álló abszolút principiumaitól független.

A középkor végén a görög és római műveltség renaissance-a volt az európai életoptimizmus első lábrakapása. Az újkor nagy lendülete, nagy technikai hódításai, az embernek a természeti erők és a föld leigázásáért indított fokozottabb harca, mind ennek a felfogásnak jegyében indulnak el. A filozófiában az angol empirizmus az ember csálhatatlan megismerési készségét teszi a világ abszolút biztos mértékévé: a rajta kívül álló dolgokat csak akkor akceptálja az ember, ha érzékeivel megismerheti azokat, tehát valóban a világ független és tökéletes lényének kell lennie. Ezt a gondolatot fűzte tovább Descartes filozófiája: Cogito, ergo sum, ami gyakorlatilag a humanizmus, emberiség nagy mozgalmá-

ban érvényesül, mikor cselekedeteink fokmérője nem lehet valamilyen rajtunk kívül álló istenség, vagy fogalom, mert hisz akkor cselekszem helyesen, ha saját magamhoz, az emberhez méltóan, ha emberileg cselekszem. Ezeken az alapokon épül aztán fel a francia forradalomnak és az azt előkészítő korszaknak, a felvilágosultság korának gondolkodása és innen van az, hogy soha fel nem vetődik sem bennük, sem pedig történelmi folytatódásukban, a liberalizmusban, az a lehetőség, hogy az ember talán problematikus lény is lehet. A francia forradalom világnézetében és az utána következő modern liberalizmusban napjainkig, — Dantont és néhány hasonló pesszimizstát leszámítva, — mindennek az alapja és végcélja az ember, az önmagában tökéletes ember, akit a rossz konvenciók, a romantikus rousseau-i természettől való eltávolodás, vagy a deszpótikus, antiszociális társadalmi berendezkedések megrontottak, akinek egyetlen baja, hogy nem teljesen szabad, hogy nem rázhat le magáról végkép minden köteléket.

A liberalizmus, amilyen mértékben elősegítette a technikai haladást és a nemzetek, különösen a kis nemzetek és elnyomott társadalmi osztályok felszabadításának első zászlóvivője volt, a benne rejlő rendszertelenség és felelőtlenségnél fogva ugyanúgy elősegítette az emberiség erkölcsi meghasonulását és a nagy nemzetek, vagy erősebb társadalmi osztályok elnyomó imperializmusát. A kommunizmust, mely a szabadsághoz vezető utat a proletárság diktatúrájában látja, sok tekintetben a liberalizmusra való visszahatásnak vehetjük. Nem hiába vannak keresztény gondolkodók, akik a kommunizmus néhány alaptételét Krisztustól vezetik le és méltán, mert hisz a kollektívumért való felelősség és a társadalomnak egy jobb társadalmi rend érdekében való megfegyelmezése az egyházatyák államelméleteiben fordul elő először. A kommunizmus és marxizmus azonban ezeket a kifelé, a társadalom felé irányított követelményeket befelé, az emberben éppen azokkal ellentétes világnézeti alapon, a liberalizmus alapján akarja megszilárdítani: maga a materializmus a liberalizmus

tipikus terméke, az egész világnak az ember szűk anyagias-ságához való lealacsonyítása, mikor a világ dolgai csak akkor létezhetnek, ha a tökéletlen emberi érzékszervek azokat megérezkelhetik, különösképen liberális azonban a szociális megváltásnak az emberre, mint megbízható, biztos alapra való építése, csak társadalmi ideálok ismerése és keresése.

A történelem másik ilyen nagy eszméje az emberi ideálok követelménye. Minden korszakban vannak olyan fel-fogások és irányzatok, melyek nem a külső muló hibákat, nem a társadalmi berendezkedéseket, hanem az embert magát, az emberi tökéletlenséget, megbízhatatlanságot teszik felelőssé a kor bajaiért. Ha valaki egy új megváltó rendszer-ről beszél nekik, ők csak legyintenek és nem hisznek sem-miféle külső rendszer megváltó erejében, míg az ember ön-maga bévülről is meg nem változik. Rendszerint valamely rajtunk kívül álló ideálra mutatnak, melyhez tökéletesed-nünk kell, hogy emberi gyengeségünket legyőzve jobb és tökéletesebb emberek lehessünk. Az ember mibenlétéről bizalmatlan, lekicsinylő, sőt sokszor igen rossz véleményük van, ami egy nagyon mély és sokszor nagyon sötét léletpsz-szimizmus megnyilvánulása. Ez sokszor annyira mehet, hogy az emberiség fejlődésével és tökéletesedési lehetőségével szemben elfoglalt hitetlenséggé válik és közönyhöz, tunya-sághoz vezethet. Legtöbbször azonban és azt lehet mondani, hogy ez eszme csaknem minden történelmi megnyilvánulá-sánál a pesszimizmust egy hívő ideálizmus egészíti ki: a tö-kéletlen ember épen tökéletlenségénél fogva ideálokra szo-rul, nagy eszményképekre, melyek emberi kicsinyességének új emberfeletti lehetőségeket nyitnak meg, emberi ideálo-kat, melyek a tökéletesedés útjai.

Ez a pesszimizmus volt az európai gondolkodásnak a po-gány-görög optimizmussal szembehelyezett másik nagy kom-ponense, mely Európát minden más földrész és ország műve-lődésétől elválasztotta és valóban európaivá, azaz a vég-telenségig problematikussá, gondolkodóvá és lelkiismeret-essé tette. Történelmi gyökereit a kereszténységben talál-

juk meg, mely a népvándorlás pogány pusztításai után a mai Európa alapjait megvetette. Az ó-szövetség vallásában az ember és Isten között még olyan volt a viszony, mint a szülő és gyermek között: Jákob és Mózes szövetséget kötöttek az Istennel, az Isten támogatta őket nagyarányú emberi céljaikban. Az új szövetség istenéhez, Krisztus Istenéhez az embernek már semmi köze sincsen, itt már az ember annyira kicsiny, tökéletlen és gyarló lény, az Isten pedig a végtelen tökéletesség, a nagy emberi ideál. Ez a történelemnek az emberrel szembehelyezett első nagy életpszichizmus és egyúttal a tökéletlen ember első és legfenségebb emberi ideálja.

A középkor vallási élete egy nagy vezeklés volt az életért, vezeklés azért, hogy emberek vagyunk, hogy gyarlóknak és tökéletleneknek születünk: a tökéletesedés útja az önmegtagadás, az önfegyelmezés, a felelőtlen emberi vágyak felelősségteljes kordába szorítása. És bár a renaissance után az újkor ismét az életoptimizmus és könnyű bízakodást tette az élet lüktető ervéé és bár ezáltal Európa a technikai és racionális haladás nagy óriás lépéseit tette meg, az optimista hittől várva-várt boldogság hona mindinkább messze távolodott tőle s a civilizáció óriási nagy emésztetlen adagjai annál inkább nehezére estek. Kant volt az első nagy filozófus, aki nemcsak hogy észrevette a hibát, mint előtte Rousseau, hanem rá is mutatott mindjárt annak okaira, vagy legalább is sejtette azokat, mikor rámutatott az emberi észnek, rációnak szűk hatáira. Kant nyomán az emberi szűkreszabottság hirdetője és az emberi ideálok követelője lett az egész német irodalom és filozófia, mely utóbbiból épen az emberi tökéletesedés módszereinek tudománya, Herbart iniciatívájára a pedagógia tudománya fejlődött ki. Goethevel élükön a nagy német költők mind a tökéletlen ember számára szükséges nagy emberi ideálok pszichológiájának nagymesterei. A XIX. század Európájának szellemi életéből sokakat lehetne még hozzájuk sorolni, mint például a nagy orosz realistát, Dosztojevszkijt, akit nemcsak hogy az irodalom legnagyobb pszichológusának, tehát az emberi lé-

lek legkíméletlenebb boncolójának és leleplezőjének neveznek, hanem aki azon kívül a liberalista Grabovszkij professzorral folytatott vitájában már 1880-ban megjövendölte a világháborút abból, hogy a XIX. század embere emberi elbizakodottságában csak a társadalmi ideálok után szaladt, emberi ideálokat nem ismert, irántuk nem érdeklődött és ezért erkölcsileg elzüllött. A liberálissá lett emberiség észretérését reklamálták Schopenhauer, Wagner, Nietzsche is, — néha túlzott eszközökkel, — és például az amerikai Ruskin is.

Tény az, hogy az emberiség túlnyomó többsége és vezető szellemei a XIX. század folyamán és a XX. század elején egészen a világháború utáni összeomlásig a liberalizmus optimista életszemléletének az alapján állottak, az embert természetszerűen tökéletes és megbízható lénynek tartották, emberi ideálokat nem ismertek és irántuk nem érdeklődtek, csupán a szabadság és egyéb jelszavak társadalmi ideáljai után futottak. Ez a történelem egyik nagy alapeszméjének, a társadalmi ideálok eszméjének túltengését jelentette. Hogy ez egészségtelen és tarthatatlan, az már évtizedek óta világos: hisz a materializmus, liberalizmus és racionalizmus, azaz a társadalmi ideálok életoptimizmusának termékei csakis a könnyed helyzetekben érvényesülnek, míg újat alkotniuk nem kell, legfeljebb a meglevő rosszat lerombolni. Ha az élet valóban nehéz és mély valóságai elé állítják őket, akkor felmondják a szolgálatot, mint például a materializmus az irodalomban és művészetekben, ahol vagy a neoromanticizmus és miszticizmus kódéba vész, vagy automatikusan idealizmussá lesz, mint a legnagyobb élő német regényíró, Thomas Mann műveiben. Mint a művészetek nagy emóciói, olyan volt az emberiség számára a világháború élménye is, amely az ember tökéletességébe vetett százados optimista hitet megsemmisítette és megmutatta, hogy nem lehet tökéletes társadalmi rendet építeni az embertől elvonatkoztatott társadalmi ideálok alapján, mintahogy a francia forradalom óta az európai társadalmi reformátorok azt tenni akarták, vég-

érvényesen megmutatta, hogy az emberi észbe és tökéletességbe vetett elbizakodottság helyett egy egészségesen pesszimista kritikai álláspontra van szükségünk az emberrel szemben és az emberen kívül álló, emberfeletti ideálokra, melyek a tökéletesedés útját kijelölhetik.

Egészen biztos, hogy az emberiség gondolkozása, a világról alkotott véleménye, bár válságokon esik át most, jelentős fordulóponthoz érkezett el. Körülöttünk még az évszázados emberi elbizakodottsággal kitermelt egyoldalú társadalmi ideálok hirdetői és a naivul szabadjára engedett és mindenben szentesített tökéletlen, demoralizált emberek tobzódnak, korunk nagy gondolkodói azonban már érzik az erkölcsi és emberi ideálok szükségességét s egy új idealista gondolkodás, egy új idealizmus veti a jövő történelmére ígéretes konturjait.

Beregszász.

ZAPF LÁSZLÓ

IFJÚSÁG HANGJA

EGY AKADEMIKUS ANKÉT MARGÓJÁRA

A Szécsényi-mozgalom a csehszlovákiai új magyar nemzedék összefogó mozgalma, miután elveit vitáesteken és a brünni ankéten lefektette s a Prágai Magyar Hírlap hasábjain nyilvánosságra hozta, hozzákezdett programja megvalósításához. Felállította Prágában mozgalmi szemináriumát s a nyári hónapok alatt Ungváron kultúrestet, Beregszászon pedig két napos ankétot rendezett az új magyarság szellemében. Ezen utóbbihoz íródott e cikk. Az ankét előadásai sajtó alatt vannak és karácsony után kerülnek a nyilvánosság elé.

Elsikkadt nemzedék? Az 1932-es év végén a londoni Figyelő hozott cikket ilyen cím alatt. Írója a főiskolás intellektuelek mozgalomival foglalkozik és arra a konklúzióra jut, hogy: „A fiatalság szervezetei felmondták a szolgálatot, a mozgalmak sorsa beteljesedett s a diákság a legteljesebb ideológiai zavarban él.” Az új magyar intellektuelek ama része, mely a magyar társadalomtól távol az egyetemi városokban éli le életének jó részét, sokszor került olyan helyzetbe, hogy róla, de nélküle mondtak véleményt. A fiatalokról írókat az utolsó három év alatt, különösen az tévesztette meg, hogy míg a régebbi „új generációs” mozgalmak, ahogyan Darkó István írja, „felnőtt politikusokat is megszégyenítő ügyeskedéssel hívták fel magukra a közfigyelmet”, addig az új nemzedék legutóbbi fejlődési időszakát a nagyncilvánosságtól jórészt visszavonulva élte át. Egy pesti folyóirat így jellemezte ezt az átformálódást nemcsak Csehszlovákiában, hanem az egész „magyar glóbusz fiatalságánál”. „Már az új generáció frontjai nem olyan hangosak, mint valamikor. Ez talán annak tulajdonítható, hogy korunk fokozatosan túl jut az új társadalmi rendszerek utáni lázas kutatáson. Most az összegező véleményleszűrés és a

munka ideje következik." A munka nem olyan hangos, mint a jelszavakat indító forradalmi idő frázistömege, de emberibb és szebb. Ez a változott helyzet tévesztette meg az említett cikk íróját is. Pedig, aki célkitűzéseiket figyeli, tisztában van azzal, hogy ez a tábor már sohasem fog visszatérni azokhoz a módszerekhez, amiket kezdő mozgalmi életében használt. Azok, akik arra várnak, hogy az itteni magyar fiatalok dunakonföderációs tervekkel és Petőfi sír megkoszorúzásához hasonló tettekkel fog feltűnést kelteni, azok csalódnak. Ez a nemzedék kritikával néz körül a számára meg hagyott kisebbségi világban. Az állítások és ellentmondások között nem esik kétségbe, hanem Széchenyi szerint tisztán akar látni. Nem akarja egymaga és egyszerre megváltani a világot, mert tudja hogy ez lehetetlen. A társadalmat csak úgy lehet előre vinni és formálni, ha minden tömeg a saját helyén és saját helyzete diktálta módszerekkel (nem kopirozott világsémákkal) javít sorsán.

Igy történt, hogy míg a róla írók őt „elsikkasztották”, kiépítette világnézetét, kidolgozta útirányát s most elsőrendű céljának tartja, hogy mennél több joggal mondhassa, mi munkát jelentünk.

A kétnapos beregszászi kultúrankét szeptember 14-én fél 10 órakor kezdődött Abkarovits József megnyitóbeszédjével. Zapf László, a mozgalom vezetője, a Csehszlovákiai Magyar Akadémikusok Szövetségének nevében üdvözölte az ankétot. Rajta kívül az ungvári, munkácsi, brünni, prágai egyetemi hallgatóság és a Bethlen Gábor-mozgalom nevében mondtak üdvözlőket az egyesületek funkcionáriusai. Ezután sor került az előadásokra. Elsőnek Pap Simon olvasott fel Népművészet címen. Foglalkozott a szlovenszkoí és kárpátaljai helyzettel s szükségesnek találta a kérdés nagyobb felkarolását. Különösen kiemelte az e problémával kapcsolatosan eddig még nem tárgyalt praktikus és magyaros falusi építkezés megteremtésének szükségességét. Zapf László az európai modern eszme-

áramlatról, az idealisztikus világszemléletről értekezett, mely ma már elfoglalja az eddig uralkodott materiális szellemi áramlat helyét nyugat kultúréletében. Es-tók Gyula a népi gondolatról beszélt, felvázolta annak praktikus vonatkozásait. Összegezte mindazokat a magyar szellemi elindulásokat, amelyeknek alapgondolata a népi eszme és feltárta azok összefüggéseit a korszerű európai áramlatokkal. Duruttya István a sport és a kultúrember életéről, Ónody Zoltán a vallás reneszánszáról adott elő. Sipos István felolvasott előadása, A magyar kultúra és szomszédai címen a magyarság és a körülötte élő népek kultúrkapcsolatának kérdését tárgyalta. Toperczer László a szlovenszkói és kárpátaljai kultúrpolitika feladatáról értekezett. Az előadássorozatot Abkarovits József előadása zárta, aki a háború utáni megváltozott helyzetben felnőtt nemzedék, az „új magyarság” pszichológiai vázlatát adta, egyuttal rámutatott az útra, amin ez a generáció halad.

Az ankét közben, szombat este táncmulatsággal egybekötött kultúrest volt. Abkarovits József bevezető beszédje után Szombathy Viktor, ismert szlovenszkói író, olvasta fel novelláját. Szerepeltek még Szkalla György, Ladányi Irén, Gorondy Sándor és az ungvári akademikusok szavalókórusa.

Az ankét célja volt egyrészt, hogy a rendező város nagyközönségének kultúreseményt nyújtson, segítve így az időseknek az általuk már folytatott kultúrmunkában, másrészt, hogy az egyetemista intellektuelek szellemi életét még jobban elmélyítse.

A szlovenszkói napilapok és folyóiratok már kezdettől fogva felszínen tartották a csehszlovákiai magyarság intenzív kulturális fejlődésének kérdését. Erre azért volt szükség, mert a magyarországi kultúrának csak kis töredéke jut át a határon és így kisebbségi társadalmunk szellemi téren reá van utalva, hogy saját maga fejlessze ki kultúrnívóját. A megfelelő kultúrnívó megteremtése társadalmunk mellőzhetetlen feladata, mert a magyarság itteni fennmaradásának egyik biz-

tosítéka kultúrexpansivitása. Szvatkó Pál írja a szlovenszkoí középosztályról: abban az esetben, ha a kisebbségi magyarságunk elveszteni kultúrális vonzóerejét, ki van téve annak, hogy az a része, mely három nyelven beszél és így több kultúrkörben megtalálja helyét, szellemi síkon leválik róla és más, expanzívabb erejű kultúra hatáskörébe kerül. Ez azt jelenti egyuttal, hogy társadalmunk számára lassan megszűnik létezni. Mindezek az okok és a főiskolás intellektuelek haladási vágya magával hozta, hogy ennek a kérdésnek — most, mikor túljutottak a világnézeti tisztázódáson, — különös figyelmet szentelnek és kultúrális rendezményeikkel igyekeznek odahatni, hogy egyelőre legalább saját tömegeivel elinduljanak az elmélyülő szellemi munka felé.

Ha most megint más szemponton figyeljük meg az anekdoton elhangzottakat és az előadások tárgyát összegezzük, feltűnik, hogy a téma kör társadalmi és korkritikai téren mozog. Így van ez nemcsak itt, de az egyetemi városok szellemi életénél is. Bár ott gyakrabban találkozunk irodalmi előadással. A szellemi elitgárda viszont az irodalommal szemben is a társadalom átformálásának követelményeit állítja föl. Toperczer László a prágai kultúrszeminárium megnyitásakor a következő programot adja: „Irodalmi szemináriumunk egyetlen célja és hivatása tehát csak az lehet, hogy teljes mértékben elveti a l'art pour l'art mesterkedést ezt a művészeti onániát és szentesítve az irodalom humanocentrikus célzatosságát a l'art pour l'humanité, ennek közvetítőjévé és megtermékenyítőjévé szegődjék és mintegy hang és mérték csak kritikai forummá szélesedjen ki. — Irodalmi megbeszéléseinknél tehát a súlypontot a korkritikára, társadalmi fonákságaink támadására és korrigálására és a jellem lelki új beállítottság előkészítésére fogjuk helyezni. Különösen a szociális irodalom társadalomalakító és a pszichológiai irodalom jellemváltoztató tendenciáira leszünk figyelemmel.” A társadalmi problémák iránti intenzív érdeklődést, mely a csehszlovákiai fiatalok mozgalmainak kezdettől fogva saját-

ja volt, csak kedvezően lehet értékelnünk már csak azért is, mert ez a jövőben szükségszerűen a politikai és közéleti éleslátáshoz és társadalmi aktivitáshoz vezet. Igaz, hogy a fiatalok fejlődése csak lassú lehet ezen a téren, mert jelenlegi társadalmunk — társadalmi és kulturális folyóirat indításának mellőzésével — nem adta még meg a módot arra, hogy új politikai és közéleti magyar tehetségek jelentkezessenek és fejlődhessenek. (Erdély és Magyarország társadalmának van politikai, illetőleg társadalmi folyóirata. A Kisebbségi Szemle és Magyar Szemle.)

Hátra maradt még a kérdés, hogy fogja fel az új nemzedék a ránehezedő kisebbségi helyzetet. Ahogy az ankét helyzetképe mutatta, nem érzelmesen. A pesszimizmust nem fogadja el, mert nem tartja célszerűnek, illetőleg még nem találja megfelelőnek a kisebbségi helyzetet ahhoz, hogy az elkeseredés fokozásával és irányításával lehessen történelmet csinálni és javítani a kisebbségi helyzeten. Nem optimista, a szó túlzott értelmében, mert úgy látja, hogy a jelen helyzetben erre semmi oka nincs. Hogy mégis hisz a jövőben, az mutatja, hogy nem adja fel az életért való küzdelmet. Élni akar, biztosítani a saját földjén a néki járó életstandardot. Tudja, hogy ezért dolgoznia kell többet mint másnak, Ezért hangsúlyozza, elsőrendű magyar cél, hogy minden fiatal a legjobban legyen felkészülve az élethez. „K o n k u r e n c i a k é p e s e k n e k k e l l l e n n ü n k” mondotta Abkarovits József az ankét közbeiktatott kultúrestén. Ez a mondás fejezi ki az új generáció álláspontját a kisebbségi élethez.

Talán ezek a legjellemzőbb motívumok, amik a figyelő elé tűntek a beregszászi két kultúrnapon. Én igyekeztem a szimptomákat leegyszerűsíteni, kihagyva a kevésbé jellemző lelki kapcsolatokat, hogy az érdeklődők előtt annál tisztábban álljon a háború utáni nemzedék 1932—34-ben megtett útja.

ESTÓK GYULA.

Budapesti Opera- ház.

FÁBÓL FARAGOTT KIRÁLYFI és SZÉKELY FONÓ

FÁBÓL FARAGOTT KIRÁLYFI Bartók Béla táncjátéka

A magyar népi lélek és egy isten hívott művész közös gyermeke a Fából faragott királyfi partitúrája. Bartók Béla a zenei kifejezés legeszményibb kiteljesítésével muzsikálja el a bűbajos mesét. — A Királykisasszony erdőszéli kastélya pítvarán játszadozik és észre sem veszi a szerelemtől lángragyult „élő” Királyfi közeledését, akinek tündérelevenítette erdővel és patakkal kell megküzdnie, hogy elérhesse őt. A Királyfi legyőzi az akadályokat, de keserű szívvel kell észrevennie, hogy a Királykisasszonyt inkább a játék érdekli, mint a szerelem. Elkeseredésében földbe szúrja a botját, ráakasztja palástját, majd levágott haját és koronáját is ráteszi. Az így készült Bábu fol is kelti a Királykisasszony érdeklődését, amikor pedig a Tündér életre kelti ezt, boldogan eltáncol vele. Híába vigasztalja a Tündér a csalódott Királyfit, az életre kelt Virágok is híába zsongják körül, nem enyhülne boldogtalansága, ha a Fából faragott királyfi-ban csalódott Királykisasszony nem hajtáná bűnbánatában felgyult szerelemmel vállára a fejét. — Ezt a mesét kellett volna Csepilnski János koreográfiájának is megfeleltetni. Ez nem sikerült olyan mértékben, hogy a történetet, a mese előzetes elővasása nélkül is meg lehetett volna érteni. Bartók muzsikája világosan kifejezi azt a szembelyezési szándékot, melyet a két királyfi „testi adottsága” mutat. Csepilnski ezt figyelmen kívül hagyta és csupán azzal igyekszik megadni a

táncjáték meseszerűségét, hogy nemcsak fából faragott királyfi, hanem a többi szereplőt is bábszerűen mozgattja. Ez alapvető hibája az előadásnak.

Harangozó Gyula főtáncával nagyszerűen érzékelteti a báb lélektelenségét. Szalay Karola (Királykisasszony) közepszerűsége nemcsak a koreográfia hibája. Néhány jelenésében sokkal jobb nála Bordy Bella (Tündér). Csányi László nem mesebeli királyfihoz méltó módon vívja harcát az erdővel, már kiküzdött helyét feladva, hátrafelé végzett mozgással gyűjt erőt az újabb rohamra. Ez lehet ugyan észszerű, de semmiesetre sem egy mesebeli szerelmes harcmódozása. A mese királyfiának nem észrel, de észveszesztemen kellene küzdenie. Sokkal szerencsésebb elgondolásból transzponálódott mozgássá a patakkal vívott küzdelme és ha a patakok kifejező tánckar erőteljesebben tudta volna érzékeltetni a medréből kiháborgott hullámokat, akkor itt őszinte sikert lehetett volna elérni.

Az ötletes díszleteket és kosztümöket Ifj. Oláh Gusztáv és Fülöp Zoltán tervezték.

SZÉKELY FONÓ

Kodály Zoltán táncjátéka

Az, hogy a két mű egy előadásban került színre, önkéntelenül is alkalmat ad az összehasonlításra. Ez persze, tekintve a két mű közötti műfajkülönbséget, csak a legelvontabb zenei értelemben lehetséges; és nem is vonatkozhat két zenei kiválóságonk egyéb alkotásaira.

Bartók népi lélekből merített partitúrájával szemben, Kodály magát a népet teregeti elének és a székel népdalok teljes épségben tartása mellett, inkább hangszerelő művészetét csillogtatja elkápráztatón; a legkisebb díszített és átvevő cantus firmusok csodálatos fényben ra-

gyogva tündökölnék fel partitúrájából.

A Székely fonó egy új betanulásnál megérdemelné a színpadi átdolgozást, ismert jelenlegi cselekménye túlságosan szegényes keretbe foglalja a bemutatott erdélyi népi játékokat. Így Márkus László jól megoldott rendezése ellenére is inkább pódiumon tudnánk zavartalanul élvezni zenei szépségeit.

A vezénylő Ferencsik János boldog igyekezettel vezette az első teljes egészében rábízott előadást. A Fából faragott királyfi t kifogástalanul biztos kézzel tartotta össze, csupán a Székely fonónál éreztük kissé egy rutinosabb karmester hlányát.

SÁMSON

Händel oratorium a budapesti zeneakadémián

Kétszázötven éve 1685 február 23-án született Halle-ban Händel György Kristóf. Hazájában és Olaszországban eltöltött évek után Angliában telepedett le és ott is maradt élete végéig. Anglia, hol Purcell halálával teljesen elvesztette a zenéből a nemzeti szellem, mint saját szülőföldjét temette el a Westminsteri apátságban.

Händel életének első felét operák írásával töltötte el, sőt Angliának legnevesebb operavállalkozója volt. Csak később, már vagyonának elvesztése után tért vissza fiatalkori szerelméhez, az oratoriumhoz.

SÁMSON című oratoriumában az árulás folytán elbukott hős tragédiáját beszéli el Händel. Hatalmas drámai erővel fogja egybe Sámson és Delila történetét.

A Palestrina Sámson előadásával nyitotta meg a budapesti Händel-ünnepségeket. A partitúra kórusrészeit teljes veleéliséssel szólaltatta meg: a planok símogatóan egybeforrott hangzással, a hangorkánna torzysodó forték drámai ereje, a némaságba ájuló decrescendok mind a händeli elgondolás legtekélyesebb megnyilvánulásai. Az előadás mégsem tudott a hallgatónak élménnyé teljesedni, mert a közreműködő Budapesti Szimfonikus Zenekar középszerű teljesítménye az előadást csak részben tudta a kellő zenei alapokra helyezni. A fuvó-együttes kap-

kodó bizonytalanságát, még a sokkal jobb vonósok sem tudták ellensúlyozni. Sokat segíthetett volna ezen a vezénylő Ádám Jenő, de ő inkább külsőségekkel akarta megnyerni hallgatószámát. Basillides Mária a legkiválóbb oratorium énekesnőnk, egyedül Kálmán Oszkár tudott időnként felemelkedni ebbe a művészi magasságba. Réthy Eszter, Dobay Livia és Rösler Endre tehetségük minden fiatalos erejével igyekeztek az oratoriuménekítéséhez és csak hosszú művészi munkában eltöltött évek után elsajátítható stílusát megközelíteni. Klábrándítóan hatott dr. Markó József lámpalázzal küzködő, erősen nazális hangja.

A termet a megszokott hangverseny-publikum töltötte meg, és azzal, hogy jónak, rossznak egyforma lelkesedéssel tapsolt, kissé megrendítette a pesti közönség zeneértői jóhíret.

MARIAN ANDERSON

ária és dalestje a Vigadóban

Mikor Marian Anderson, a néger énekesnő megjelent a pódiumon, egzotikumvágytól izgatottan csillogó szemekkel találkozott. A közönség legnagyobb részét ugyanis láthatóan a kíváncsiság hozta ide. Azonban az első három dal után eldőlt, hogy Marian Anderson nem csupán egzotikum, hanem fektetes tehetséggel megáldott művész. Ha éneke nem is kiforrott produkció még, ha vannak is hangjában könnyen elismítható egyenlenségek, ahogy Schubert Ave Máriáját énekelte, ahogy minden hangjából kicsendült az áhítatos elmélyüléssel párosult „bel canto”, az még a leginkább akadémuskodókkal is beismertette, hogy kivételes tehetséggel állnak szemben. Hogy hangterjedelme majdnem korlátlan — kontraltjának hőmpölygő orgonabúgása és sopráni magasságban is puhán csillogó hangja — ez inkább csak közönségsikerét biztosítja, csak eszköz arra, hogy teljes művészi elmélyülésben fogant előadói tehetségének formát adhasson. Egyetlen kifogásolható hibája, a „portamentos” hangkötése. Hogy azonban ez mennyire ki nem küszöbölhető faji sajátsága, az a műsora végén énekelt „negro-

spiritualekban" jutott csak igazán kifejezésre.

Marian Anderson bármely operaszínpadán megállná a helyét, fehérbőrű művésztsárral között is.

Zongorán Kosti Vehanen, a finn zongoraművész kísérté nagyszerűen.

Csizmárek Mátyás.

BUDAPESTI SZÍNHÁZAK

Nemzeti Színház

Nemzeti színházunkban utóbbi időben egymást érték a bemutatók. Felületes szemlélő könnyen jó jelnek vélhetné ezt és arra gondolhatna, hogy napjainkban mennyire fellendült a drámaírásnak. Ha gondos seregszemlét tartunk, jövőnk csak rá, hogy az ország első drámai színháza az idei szezonban egyetlenegy új drámaíró-terméknek sem adott helyet világot jelentő deszkáin. Majd minden alkalommal csak „a drámairodalom mellékhatásait” kaptuk; színjáték, játék, különös játék, egyszerű játék, történet, életkép stb.

A dráma ilyenfokú mellőzésére nem találunk magyarázatot, mert ha a magán színházak végkép szakítottak is a drámairodalommal, a Nemzeti Színháznak annál inkább; kétszeresen kötelessége, hogy a pusztulásra szánt drámairodalmat gondjába fogadja. Nemcsak törvényszerű hivatását teljesíti ezzel, hanem saját érdekelt is védelmezi. A mai divatos színpadirodalom élete ugyanis nem tarthat tovább, mint akármilyen más divaté. Ha a kizárólag szórakoztatásra berendezkedett magán színházak sorsával nem is törődhetünk, fontos, hogy mindnyájunk színháza a Nemzeti Színház, amikor majd újból feltűnik a dráma csillagzata tettekre készen örökre legyen.

A Nemzeti Színház élőkapcsolatot tart fenn a múlt drámairodalmával, de még inkább kapcsolatot kell keresnie a mai drámairodalommal, hogy nyugodtan nézhessen az egyszerű mégis csak elérkező jövő felé.

Ha a mai állapotokat átmenetinek tekintjük, akkor is komoly veszedelem látunk a magán színházakkal való felesleges versengésében. Amíg ez a versengés a helyár-leszállításban nyilvánul csak meg, nem eshetik ellene kifogás, amint azonban a színpadon jelentkeznek, előadott darabok formájában, az a lehető legkárosabb.

A közönség szerzésnek ez a módja nem Nemzeti színházi és nem is hasznos még akkor sem, ha pillanatnyilag előnyösnek tűnik fel, még ha kimutatható is egy bizonyos közönségtöbbség. A veszteség ugyanis jóval nagyobb értékű a nyereségnél, bár látszatra csak egyszerű közönségcsere történik; a drámaigényű közönség átadja helyét a magán színházi műsoron nevelt közönségnek. Az eredmény nem lehet kétséges. A Nemzeti Színháznak előbb-utóbb vissza kell térnie az irodalomhoz, hogy a kultúrigenyes közönséget ne veszítse el.

Az idei szezonban előadott darabok legtöbbje tagadhatatlanul jó színpadi munka, egyenemelyike bármely magán színházban kitűnő üzlet is lehetett volna. Volt közöttük színpadiilag, dramaturgiailag szinte kifogástalan jószándékú alkotás is, de egyik sem volt „dráma”. A Nemzeti Színház pedig drámai színház — napjainkban sajnos egyetlen drámai színházunk — és annak is kell maradnia.

Víg színház

A HÁROM SÁRKÁNY

Hunyadi Sándor 3 felvonásos játéka zenével

A mai színházi közvélemény elvei szerint a mai divatos íróknak mindent szabad. A mai közízlés szereti a divatembereket, valószínű tehát, hogy szereti a divat-darabokat is. Hunyadi Sándor divatos íróhoz méltó komoly ügyekezettel szolgálja ezt a közvéleményt és közízlést. Mostani darabja: A Három sárkány divatos darab.

A két Csaholyi közül az apa gyámság alatt van, a fiú még szabadon járó öslogász, olyan alma ő, aki nagyon is függőleges irányban pottyant a fája alá. Apja mai divatos magyar földesúr, aki még a tetőt is elduhajkodná a feje felől, ha a három sárkány nem vigyázna rá. A fia is divatos mai fiatal; öngyilkossággal fenyegetőzve nyolcezer pengőt szarol ki a sárkányokból; három nagynénjéből. Ez, ha rendben is van, de, hogy a három sárkány ezt a ma túl-

ságosan is tekintélyes összeget rábízta erre az apára, azt már csak egy ilyen dívalos szerzőnek lehet elhinni, mert ez csak úgy történhetett meg, hogy a szerző nagyon akarta és szegény sárkányok nem tehetnek mást. Az öreg Csaholyit küldik Pestre a pénzzel. A következő képben már nyolcvan darab „százassal” a zsebében jelenik meg az apa a pesti Hungáriában. A fiú kéri a pénzt, de az apa nem adja. Alkudoznak; teke, negyede, de nagyon jól ismerheti a fiát az öreg Csaholyi, mert a „százassal” az ő zsebében maradnak. Kétféleképpen, hogy a fiatal úr csak a szellő lányból lett híres színésznő, Tatár Annát szeretné a pénzzel „elszedíteni”. Ezt viszont a tapasztaltabb Csaholyi úgy érzi, hogy ő jobban érti és Annát ebből a célból a Hungáriába kéretl. Mikor Magyar Imre megjelenik a „százassal” és bandájával, a közönség úgy örül neki, mint aki hosszú várakozás után végre kapott valamit. De Tatár Anna is megérkezik és mivel teljes a létszám, zeneszó mellett átvonulnak a híres sárgaterembe. A sárgaterem kép nagyon sikerült, olyan mint egy ősbemutató; csárdás, hej, haj, sajajaj, a cigány homlokára nyalt százassal, a vadidegen részeg, aki azért kapja a második százast, hogy az elsőt megegye, a nő lábál előtt heverő kis-Csaholyi, és a levegőben röpködő százassal együttese; szív- és lélekderítő.

A színpadilag jó második felvonásban tovább domborodik előtűnik a két Csaholyi alakja. Már elfogyott a pénzük és hetek óta az ismerősök „megvágásából” élnek, jelenleg pedig egy „vasuk sincs” és egymás tudta nélkül, a fiú az apa ruháját, az apa fiúét küldi zálogházba. A három sárkány megérkezik, de a két Csaholyi még idejében „meglóg” az ablakon át. Itt különben megérdemelt nagy tapsot kapnak a sárkányok, amiért tüvel, cőrával a közönségnek kiáltanak a szakadt és lukas fehérholmiuknak. Közben minden átkot az ártatlan Tatár Annára zúdítanak, nem is sejtik, hogy a két Csaholyi a következő képben farkas-éhesen jelentkezik a művésznőnél és tőle kérnek és kapnak bőségesen enni. A három sárkány itt lepi meg a férliakat és halált kiáltanak Annára, de mikor az megjelenik, okos, becsületes, józan és egészséges valóját kitarja, — az egyetlen igaz és

élő figura a darabban — teljesen megyerli magának a sárkányokat.

Aml ezután következik az még színpadilag is csak itt-ott állja meg a helyét, sokszor unalmas és nem egyszer majdnem dilettánszerű. Utolsó aduként, még egy cigány bandával és néhány csinos huszártisztval kísérelték, de már semmi sem segít, alig várjuk hogy Tatár Anna bevonuljon negyedik sárkányok; térjül vegye az öregebbik Csaholyit és a fiatal is megtalálja élete párját.

Hogy mi készítette Hunyadi Sándort a mű megírására: talány. Még az a „szerencsés” körülmény sem menti, hogy a darab levegője mint ha az 1800-as évekből maradt volna ránk. Híába csillan-villan és fénylik fel itt-ott a színpadi érzék és a szerzői rutin, mikor a másik pillanatban már ezeknek az ellentétéssel találkozunk.

A Vígszínház együttese vitán felül a legjobb, szinte semmit sem von le ebből az értékelésből, hogy a három sárkányban alig akad szereplő, aki hibátlanul tudná ellátni feladatát. S o m l a y főispnja és néhány epizod szereplő tűnik ki ilyen szempontból különösebben. T i t k o s Ilona bár nem állandó tagja az együttesnek, ugyancsak legjobb színésznőnk közé tartozik, alig ha tehet róla, hogy a szerep legbelsejéhez, Tatár Anna lelkéhez nem tudott közel jutni. A földtől elindult és oda vissza kíváncsi embert egy pillanatig nem tudta érezteitni velünk, adós maradt a figura leglényegével. A cigányozás alatt úgy akart ezen segíteni, hogy „olán”-t és „illen”-t kevert nótázásba. Megérdemelt és megszolgált nagy sikere van M a g y a r Imrének, minden mozdulata tökéletes, amit a vonóval elkövet. Többször vastapsot kap. Szereplése sorsdöntő lehet a darab sikerére, mert valójuk be: még egy legjobb színházi-jegy ára is kevés volna ahhoz, hogy a Hungáriában az ő muzsikálását hallgathassuk.

Az anyagot tekintve kitűnő hegedűs H e g e d ű s Tibor rendezése. V ö r ö s Pál díszlettel jó Vinszínházak.

EME.

FILM ASSZONY A VONATON

Az amerikai Universal Film-drámája

Amerikának van egy állandó „ügye”, amlról a kultúraltabb „Yenki” nem szívesen beszél és amit egy kicsit mindig szégyel európai embertársa előtt: „a négerügy”. Bár milyen sikerrel hódított is náluk a szellemi kultúra, az ősi négergyűlöletet nem tudja legyőzni.

Az „Asszony a vonaton” értékéből semmit nem von le, hogy a „néger-kérdést” tárgyalja, mert ezt művészi érzékkel és ugyanilyen eszközökkel teszi. Mintha a megrögzött alkoholistának úgy bizonyítanánk, hogy az alkohol nem is a bűnöst öli meg, hanem sok esetben az ártatlant; nem mutat a film felgyújtott néger-városnegyedet, lámpavasra aggatott négereket, megvadult mámoros farmereket, hanem mintha csak véletlenül tenné, megmutatja a vérző embert a négerben és a lelkét, mely talán sokkal fehérebben világít át a fekete bőrön, mint a fehér emberé.

Egy fehér emberek sorsát tárgyaló nagyon szövevényes, de érdekes mese keretébe lopja be a filmíró a fekete-ember drámáját. Ez amerikai szempontból bizonyosan szükségesszerű, de még így mellékesen beállítva is olyan hatalmas erejű, hogy vitán felül főrése a filmnek.

A fehér-hősnő amerikai üzletasszony, aki özvegyiségében férje ügy nélkül munkáját folytatva ad kislányának és önmagának kenyeret. Mikor a cselédsorban élő fekete-asszony betéved hozzá fehérbőrű néger (több ilyen fehér néger él Amerikában) kislányával nem is gyanítjuk, hogy a film tulajdonképeni hősnője lépett a filmbe. Olyan egyszerű, alázatos szolgál, olyan készségesen indul tovább, mikor megtudja: itt sincs szolgálatára szükség, hogy csak egy jó epizód alaknak lükk fel. Igen természetes okok tartják vissza: a gáz-tűzhelyen „szalad” a tej, odafut, ügyesen megmenti, egy másik edényben meg már túlfőtt egy kicsit a krumpli és nem lehet vele várni, tehát azt is előkészítli az ebédhez. Mivel pedig az ebédet nagyon soványnak tartja és tej meg liszt kéznél van, kitűnő palacsintát rögtönöz.

Tesz-vesz a konyhában, bekukkant a kamrába, egy-kétszer fölmege a szobákba vezető lépcsőn és egyszerre csak „otthon” van. Két nagyrészt hasonló sorsú özvegy egymásra talál a nagy embertengerben. Bánat, gond, életküzdelem egymás mellé állítja őket. A kitűnő palacsintá révén üzletársak lesznek. A fehér csinálja az üzletet, a fekete a palacsintát. A kitűnő palacsintából csodát csinál az amerikai életmenség, palacsintaliszt különlegességet hoznak forgalomba és a két özvegy üzlete dollár-királyi méreteket öl. Ez a két becsületes ember nagyon meg érdemli a sikert. A haza és otthon nélkül sokat szenvedett fekete özvegy boldog lehetne már, mert megbecsülük, fehér üzlettársa egyenrangú embernek fogadja el, de ő ezt soknak érzi; fajtája évszázados szenvedésének emlékeit, féltelmét nem tudja leküzdeni, minél többet kap, annál kevesebbet akar elfogadni.

A fehér kislány egyetlenegyszer „vágja oda” a kis fehérbőrű négernek, gyerekes pajkosságból, hogy „nigger” (a néger amerikai csúfnéve) és mégis egész életre ült szíven ezt a kis fekete-fehér virágot. Van a filmnek egy jelenete, amit nem lehet elfelejtetni. Borzalmas zápor van, ömlik az eső és a néger anya kis kabáttal és esőcipővel a kendője alatt elmeqy lánya elé az iskolába. Mikor ott kislányát keresi, olyan „furcsán” néznek rá; oda nem jár feketegyerek. De az anyát a szíve viszi, megtalálja az osztályt és széles fekete képével ráhajlik az üvegajtó egyik lapjára. Egy osztálynyi amerikai gyerek mered rá, — ezek is olyan furcsán néznek, — majd a kis fehér-néger feje hajlik lassan lefelé, valami különösen komisz-düh, szegyen és fájdalommal az arcán; nem akarja látni az anyját. Olyan mint egy különös szobor: „gyermekvágyódás a megsemmisülés után.” De a tanítónő már — kissé csodálkozva, — ott áll az édesanyja mellett és felé kiáltja a nevét, és mondja: itt van az anyád. Még mélyebbre vágja a fejét, úgy megy ki az osztályból. Kint az anya csak felényúl, szeretettel felé nyújtja a holmikat, de ez mint egy kis vad vágat le a lépcsőkön bele a szörnyű viharba; mint akit már az élet, a sors kergét könyörtelen-kegyetlen. Nagy lánnya serdül, de ez a távolság, amit akkor megszaladt, mintha

mindig közte és anyja között maradna. Megtagadja a négerségét, majd megtagadja az anyját is. Ez a fekete hösnő pedig panasz nélkül pusztul el lánya vélt boldogságáért.

A temetési jelenet csodálatosan szép, ez már az írónak, rendezőnek is szabadabb terület; temetkezni, akár pompával, fényességgel, ünneppélyesen, a feketének is szabad. A nagyszámú díszes „fekete” kíséret olyan félelmetesen büszkén gyászol, mintha győztes hadvezért kísérne. A néger bélyegtől megszabadult lány is ott áll mozdulatlanul a koporsó végénél, de a lelke vágat gondolat sebesen vissza az anyához, a vérhez, a fajtához. Mikor a koporsóra borul és utolsót szól halott anyjához, az már a fekete-néger mozdulata, a fekete-néger hangja. A fehér asszony igaz fájdalommal siratja el fekete üzlettársát, majd kevés küzdelem után egy érdemes férfi oldalán ő mégis csak rátalál a boldog élet útjára.

BOLDOGSÁG A LÁT- HATÁRON

Warner Bros. Vígjáték

Az amerikai arisztokrácia előkelős-küddő, sivár és modorosan nagyozoló életét éli az alulról érkezett pénzfejedelem leánya. Egy nagyon szabályos szertartáson előkelő szilveszterest poharaztatást azonban túl unalmasnak talál; egyszerű ruhát ölt és leszáll a szilveszterező newyorki nép közé.

Az amerikai film-fényképezés és rendezés bravúrja ez az éjszakai utcajelenés. Amerika egyszerű gyermekkel olyan tökéletesen szabálytalanul, derűsen és olyan emberi módon búcsuzkodnak az Ősztenőtől, hogy az óvilági néző csak irigykedve csodálkozhatik. Veszedelemes sűrűségben nyúzsog a járdán a sok jókedvű ember. Semmi más nem tudna ilyen kis helyen ennyi embert együtt tartani, csak az egymás szeretete. Különösen meglepő a tömeghullámmásban, hogy a jövő-menők között allig nyílik néha egy-egy kis szakadék, annyira egymást segítik az előre mozgásban; mintha az amerikai polgár összetartásának, egymás megbecsülésének, egymásnak jelképét akarnák adni.

Bőségesen hull rájuk hópehely és konfetti. Mikor a hösnő feltűnik, már látjuk, hogy felszívta magába a tömeg és ő, arcán az újság örömeivel,

teljesen átengedte magát ennek a derűsen hömpölygő valóságos életet élő embertengernek. A kép mögött ott érződik a lehető teljes emberi szabadság; sehol egy kötekedő részeg, sehol egy járdabetyár, csak szabad emberek, akik egymásnak segítenek abban, hogy minél jobban érezzék magukat.

Itt is megtalálja pénzkirálynő a szegény legényt, mint a mesében. Ez egy ablaktisztító vállalat üzletvezetője és abból a fajtából való, aki egészen bizonyosan ablaktisztító király lesz. Úgy nyílik ki bennük a szerelem, mint mikor két hasadó bimbó simul ki virágnak. Egyszerűen, illatosan. Az állástalan szegénylányként jelentkező milliárdos kisasszony soha nem találkozott még ennyil egyszerű jósággal, mint amilyen a fiú egyszerű társasága fogadja. Minden áron állást akarnak neki keríteni. A lány a következőkben kétféle életet él. Néhány banális jelenés ront a filmen, de néhány nagyon jó kép is akad. Harc tör ki az ablaktisztító iparban, a konkurrencia magas áron veszi a jó ablaktisztítókat. Ezek túlértékelik magukat, minden érvelés hiába való, hiába magyarázzák nekik, hogy ez csak üzleti fogás, mert a végeredmény az alacsonyabb munkabér; mennének a dollár után, ha az üzletvezető nem állna elébük azzal, hogy ő bebizonyítja nekik, milyen egyszerű dolog az ablaktisztítás. Csak mikor a harminc-egynéhányadik emelet ablakain csüngenek a szörnyű mélység felett, vesszük csak észre, hogy napoleoni cselekedetet hajtott végre az üzletvezető, bizonyítva, hogy minden csatát meg lehet nyerni, ha a vezér első a hadakozásban. Most látjuk, hogy hősök; a munka hősei ezek az apró férgek Babel-torony falán. Kívül az ablakon két kampó, beleakasztva egy biztosító kötél és annak háttal támaszkodva flutyüresvedudorászva csiszolják tisztára az üvegablakat. A jó vezető mögött vígan megy a munka és az ablak katonák hűsége most már törhetetlen.

A lány közben „kölcsoni” is szerep a fiúnak önálló vállalkozáshoz, de most éppen amögött az ablak mögött, amit a fiú tisztogat, gazdagon kiöltözve, érzékeny öteléssel búcsuzkodik egy szülő gavalitértől. Minden rosszra fordulna, de kiderül, hogy ez az őz úr a megértő apa, aki végül is boldogan adja beleegyezését jól kiérdemelt boldogságukhoz.

Eme.

A CSEHSZLOVÁKIAI MAGYAR DALOSSZÖVETSÉG DALOSINDULÓ PÁLYÁZATA

A Csehszlovákiai Magyar Dalosszövetség 1934 július hó 6-án Kassán megtartott nagyválasztmányi gyűlésének határozata alapján pályázatot hirdet egy magyar dalosindulóra.

A pályázat két részből áll: szövegpályázatból és zenei pályázatból.

A magyar dalosinduló a Csehszlovákiai Magyar Dalosszövetség országos indulója lesz. Szövege több versszakból álljon és olyan gondolatokat kell tartalmaznia, amely alkalmas arra, hogy dalosainkat a magyar dal ápolására buzdítsa és lelkesítse. Ezúttal csak a szövegpályázatot bírálják el.

Az írógéptelt vagy idegen kézzel írott pályamunkák a lepecsételt jelígyés levéllel egyútt legkésőbb április hó 1-ére küldendők be dr. Bicsovszky Kázmér ügyvezető alelnök címére (Pozsony-Bratislava, Jakabvárosbiró-tér 16, II. em.)

A bíráló bizottság tagjai a Dalosszövetség által felkért tagokból :dr. Alapy Gyula, Boross Béla, Heckmann István, dr. Jankovics Marcell, Németh István, Rieszner Ede, Simkó Gusztáv, Fábry Viktor és Fülöp Zsigmond, áll.

A pályadíj 300, azaz háromszáz csehszlovák korona.

A bíráló bizottság fenntartja magának a jogot, hogy sikertelenség esetén újabb pályázatot ír ki.

Az indulópályázat eredményének kihirdetése 1935 húsvét napján történik meg a napilapok útján. A szövegpályázat eredményes volta esetén a Dalosszövetség azonnal kiírja a zenei pályázatot.

A Csehszlovákiai Magyar Dalosszövetség megbízásából:
Pozsony, 1935 február 19-én.

BOROSS BÉLA s. k.,
főtitkár.

Dr. GILLER JÁNOS s. k.,
elnök.

Dr. BICSOVSZKY KÁZMÉR s. k.,
ügyvezető alelnök.

A Magyar Írás szerkesztősége:

Felelős szerkesztő és kiadó: dr. Simon Menyhért.
Szlovenszkói szerkesztő: Szombathy Viktor, Komárom-Komarno.

Ruszenszkói szerkesztő: Rácz Pál, Ungvár-Užhorod.

Budapesti szerkesztőbizottság: Féja Géza, Marek Antal dr., Muhoray Elemér. Possonyi László dr., Szitnyay Zoltán és Vécsey Zoltán dr., képzőművészet: Ártinger Imre. Szerkesztőségi adminisztráció: IV. Prohászka u. 8. Telefon 844—12. (Kauzál papírkereskedés)

Erdélyi szerkesztő: Tamási Áron, Kolozsvár-Cluj, Strada Avram Jancu 46.

Amerikai szerkesztő: Reményi József, Cleveland-Ohio, USA.

A Magyar Írás kiadóhivatala és képviselői:

Szlovenszkói kiadóhivatal: Kazinczy Könyv- és Lapkiadó Szövetkezet, Tornalja-Tornaľa.

Budapesti kiadóhivatal: IV. Prohászka u. 8. Telefon 844—12. (Kauzál papírkereskedés).

Főbizományosok:

Romániában „Pallas” könyv- és lapterjesztő vállalat, Kolozsvár-Cluj.

Jugoszláviában: „Literária” könyv- és lapterjesztő vállalat, Subotica.

A Kazinczy Könyv- és Lapkiadó Szövetkezet

a magyar írók eredeti és idegen írók fordított műveinek, szépirodalmi, tudományos, ifjúsági könyveknek és időszakos folyóiratoknak kiadására alakult. Könyvpártoló szerve a

Kazinczy Könyvbarátok Társasága,

amely évente 4—6 kötet eredeti művet (kb. 1200 oldal terjedelemben) és a MAGYAR ÍRÁS tíz számát (egyenként 128 oldal terjedelemben), adja tagjainak.

Tagsági díj füzött sorozat megrendelése esetén Kč 120.—, Pengő 26.—, kötött sorozatnál Kč 150.—, Pengő 32.—.

Tagdíj negyedévenként fizetendő.

Fizetéseket továbbít a Magyar Írás minden szerkesztője, kiadóhivatala és bizományosa.

Részletes felvilágosítással szolgál a Kazinczy Könyv- és Lapkiadó Szövetkezet, Tornalja-Tornaľa Póstafiók 25.

A KAZINCZY KÖNYV- ÉS LAPKIADÓ SZÖVETKEZET

kiadásában még kapható megjelent művek:

	bolti ára csehszlovák koronában fűzve	kölve
Brogyányi: Festőművészet Szlovenszkon	25.—	35.—
Darkó István: Két ember, egy árnyék	12.—	
— Szép ötvöslegény, Ferdetorony	12.—	18.—
— Zuzmara	10.—	
— Szakadék	10.—	16.—
Földes György: Kukkónia lelke	18.—	25.—
Gyalay Domokos: Vaskenyéren	15.—	20.—
Győri Dezső: Hol a költő?	15.—	20.—
Jaczkó Olga: Virágzó cseresznyék	15.—	20.—
Jarnó József: Magyar miniatűrök.		20.—
Juhász Árpád: Hamlet dán királyfi	15.—	20.—
Komáromi János: Zug a fenyves	15.—	20.—
Márai Sándor: Csutora	25.—	30.—
Mécs László: Az ember és árnyéka	20.—	26.—
— Vigasztaló	25.—	
Rácz Pál: Szomorú ember	15.—	20.—
Reményi József: Élni kell, I—II.	30.—	42.—
Sárosi Árpád: Áldozom a napnak	15.—	
Sebesi Ernő: Megrugott emberek	15.—	20.—
Sziklay Ferenc: Kazinczy évkönyv	15.—	20.—
— Világ ura	15.—	25.—
— A jöttment	20.—	25.—
Szombathy Viktor: Én kedves népem	20.—	26.—
Szitnyay Zoltán: Szeptemberi majális	20.—	25.—
Tamás Mihály: Mirákulum	20.—	25.—
Vécsey Zoltán: Az új Európa	20.—	26.—
Dr. Bálint Aladái: MUDr. Darvas	15.—	20.—

Megrendelhetők, míg a készlet tart, a Kazinczy Szövetkezet irodái és a Magyar Írás szerkesztőségeiben, kiadóhivatalaiban.